

ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร
เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา

สุพัตรา วิรัตน์เกษม

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

กันยายน 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร
เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา

สุพัตรา วิรัตน์เกษม

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย

กันยายน 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

อาจารย์ที่ปรึกษาและคณบดีคณะศิลปศาสตร์ได้พิจารณาการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง “ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา” เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยพะเยา

(ดร. วรวรรณ ศรียาภัย)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์พูนพงษ์ งามเกษม)

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

ตุลาคม 2556

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาให้คำปรึกษาทางวิชาการอย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร.วรวรรณ ศรียาภัย อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้ความรู้ด้านกระบวนการศึกษาค้นคว้า ให้คำแนะนำด้านการเขียนและการวิเคราะห์ข้อมูลจนผลงานสำเร็จ ลุล่วง ผู้ศึกษาจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ได้สร้างให้เกิดความผูกพันในฐานะอาจารย์กับศิษย์ด้วยน้ำใจไมตรีตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ในสถาบันแห่งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วัฒนางษากุล สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับกระบวนการผลการศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อหวัน คุณแม่ปิ่น คำมี ผู้เป็นครูคนแรก ตลอดจนครูอาจารย์ทุกท่าน ทุกสถาบันการศึกษา ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้ศึกษา นับแต่ชั้นประถมจนถึงปัจจุบัน

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการและคณะครูในโรงเรียนบ้านต้าดอนมูล ที่ให้กำลังใจมาโดยตลอด โดยเฉพาะคุณประยูร วิรัตน์เกษม นางสาวหทัยภัทร วิรัตน์เกษม และนายปภัสพล วิรัตน์เกษม ที่ได้ให้กำลังใจและช่วยเหลือด้านคอมพิวเตอร์ในการทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองในครั้งนี้

คุณค่าใดๆ จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง อันจะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของนักเรียน ขอยกคุณความดีนี้เป็นเครื่องบูชาแต่บิดา มารดา และครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ให้ความรู้ จนทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำการวิจัยจนประสบความสำเร็จได้ในครั้งนี้

สุพัตรา วิรัตน์เกษม

ชื่อเรื่อง	ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา
ผู้ศึกษาค้นคว้า	สุพัตรา วิรัตน์เกษม
ประธานที่ปรึกษา	ดร. วรวรรณ ศรียาภัย
ประเภทสารนิพนธ์	การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศศ.ม., สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยพะเยา, 2556
คำสำคัญ	ศิลปะการใช้ภาษา, วรรณคดีไทย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการสอนระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือวรรณคดีระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 6 เรื่อง คือ ไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อยพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย และรามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด เครื่องมือเก็บข้อมูลคือตารางบันทึกข้อมูล และตารางสรุปข้อมูล โดยวิเคราะห์ 4 ประเด็น ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) การใช้คำศัพท์ที่เป็นศิลปะทางภาษานั้นมี 2 ลักษณะ คือคำไวพจน์ และคำศัพท์สูง 2) การเล่นคำมีลักษณะการใช้ 3 ลักษณะ คือ การซ้ำคำ การซ้อนคำ และการเล่นเสียงของคำ และ 3) การใช้คำสัมผัส มีลักษณะการใช้ 2 ประการ คือ สัมผัสสระ และสัมผัสอักษร

Title THE ART OF USING CREATIVE WORDS IN THAI LITERATURE,
SELECTED VERSION FOR TEACHING AND LEARNING AT THE
PRIMARY LEVEL

Author Supattra wiratkaseam

Advisor Dr.Warawat Sriyabhaya

Academic Paper Independent Study Master of Arts in Thai, University of Phayao, 2013

Keywords the art of language use, Thai literature

ABSTRACT

This study aims to explore the art of using creative words in the Thai literature, the selected version for teaching and learning at the primary level. The sampling consists of 6 Prathomsueksa 3 literatures, Chaiyachet, Phra-aphaimani, Nnopa, Sangthong, Khunchang-khunphaen and Ramayana. The table record and summary table were employed for the data collection with 4 analytical aspects, the use of terminology, a play on words, rhyme and onomatopoeia.

The study revealed that 1) the use of the terminology which is the art of language comprises of the synonym and technicalities and 2) a play on words (pun) with the use of three types, reduplication, synonymous and the sound of words, and 3) the use of alliteration consisting of two uses, rhyme and alliteration.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	7
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
ปริทรรศน์วรรณคดีไทยฉบับคัดสรร	9
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์	15
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้คำศัพท์	15
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเล่นคำ	20
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้คำสัมผัส	29
เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเลียนเสียงธรรมชาติ	33
3 วิธีดำเนินการวิจัย	35
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	35
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	38

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร	
เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา.....	40
การใช้คำศัพท์.....	41
คำไวพจน์.....	41
คำศัพท์สูง.....	64
การเล่นคำ.....	69
การซ้ำคำ.....	69
การซ้อนคำ.....	72
การใช้คำสัมผัส.....	76
สัมผัสสระ.....	76
สัมผัสอักษร.....	82
5 บทสรุป.....	89
สรุปผล.....	89
อภิปรายผล.....	91
ข้อเสนอแนะ.....	92
บรรณานุกรม.....	94
ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า.....	98

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คำศัพท์	69
2	แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คำศัพท์	76
3	แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คำศัพท์	88

สารบัญภาพ

ภาพ

หน้า

1	แผนภูมิการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทย ฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา.....	41

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเชิงสร้างสรรค์เป็นภาษาที่มีคุณลักษณะพิเศษ แตกต่างไปจากภาษาที่ใช้สื่อสารโดยทั่วไป เมื่อได้ฟังหรืออ่านภาษาเชิงสร้างสรรค์แล้ว ผู้รับสารจะเกิดการแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการ อันจะเป็นพลังในการคิด การทำ และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่มีประโยชน์ต่อสังคม กลวิธีการใช้คำในวรรณคดีที่นำมาศึกษาจะทำให้เด็กนักเรียน เข้าใจความหมาย คำ และมีความสามารถในการใช้ภาษา รวมถึงทำให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในภาษาและวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยคือผลผลิตจากการสร้างสรรค์ด้วยสติปัญญาอันชาญฉลาดของผู้สร้างที่เป็นกวีหรือนักประพันธ์ วรรณคดีเรื่องต่างๆ จะเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาให้ผู้อ่านได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คุณลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยประการหนึ่งได้แก่ ศิลปะการใช้คำสร้างสรรค์ของกวีที่มีคุณค่าต่อผู้อ่าน จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นตัวอย่างการคิดประดิษฐ์ถ้อยคำที่เรียกว่าภาษากวี หากผู้อ่านได้ศึกษาวินิจฉัยภาษากวีในปริมาณที่เพียงพอจะช่วยกล่อมเกลาสัญชาตญาณทางภาษาก่อให้เกิดเป็นปฏิภาณกวีในตัวผู้อ่านเอง จะเห็นได้ว่าบทวรรณคดีจากเรื่องที่ดีเด่น และได้รับการยอมรับจะอุดมไปด้วยศิลปะการใช้คำสร้างสรรค์

ความงามของบทร้อยกรองเกิดจากถ้อยคำที่กวีใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิดและจินตนาการ เมื่อถ้อยคำนั้นประสมประสานกับลีลาจังหวะของร้อยกรองชนิดต่างๆ ทำให้ภาษาร้อยกรองมีคุณสมบัติต่างจากภาษาร้อยแก้ว คือเป็นภาษาที่ก่อให้เกิดอารมณ์ ความนึกคิดได้ด้วยเสียงและความหมาย ฉะนั้นภาษาของร้อยกรองจึงไม่ใช่ถ้อยคำที่อ่านด้วยตาเท่านั้น แต่เป็นถ้อยคำที่ฟังด้วยหูอีกด้วย ดังที่เราจะพบว่าการอ่านกวีนิพนธ์นั้น ต้องอ่านดังๆ จึงจะเป็นอย่างที่เราเรียกว่า “ไพเราะเสนาะโสต” คือผู้อ่าน ตีमत่ำลึกลึกลงถึงจินตนาการของกวีทั้งด้วยการสร้างภาพในจิตและเสียง (จันทพร พลอินตา, 2546, หน้า 21)

ความไพเราะของกวีนิพนธ์จึงเกิดจากภาษาที่มีความงามด้วยเสียงและความหมายอันเป็นศิลปะการใช้คำที่น่าสนใจศึกษา ตัวอย่าง เช่น บทวรรณกรรมกวีนิพนธ์เรื่อง “อยุธยา-วสาน” ของจินตนา ปิ่นเฉลียว ที่ว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 รุกไล่ฮึกหันไทยในสนาม
 สมถวิลผินคเชนทร์เช่นคูกคาม
 โอบพลหลามล้อมริปูจูโจมตี
 โถมปะทะเผด็จมอญรอรอนเร่ง
 ทัพแถลงป่วนปั่นพลันแตกหนี
 สารทรงสองจอมสยามตามราวี
 ด้วยเห็นกรี คึกพายออกไล่ตาม
 เป็นไกลาธุมากรุ่นฝุ่นตรลบ
 ต่างรุกรบตามไล่ในสนาม
 สองคชราชแล่นบุกเข้าคูกคาม
 ถึงกลางท่ามทัพหลวงปวงอรินทร์

(จินตนา ปิ่นเฉลียว, 2522, หน้า 105)

จากตัวอย่างบทร้อยกรองข้างต้น สามารถวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

- 1. การใช้คำสัมผัสสระ** คือคำที่มีสระเป็นหน่วยเสียงเดียวกัน เช่น ศว-มवल, คึก-ฮึก, ไทย-ใน, ถวิล-ผิน, เชนทร์-เช่น, สนาม-คาม, คาม-หลาม, ปู-จู, ปะ-ทะ, มอญ-รอน, เร่ง-เร่ง, ปั่น-พลัน, สยาม-ราม, หนี-วี, วี-กรี, ลา-มา, รุ่น-ฝุ่น, ลบ-รบ, ไไล-ใน, บุก-คูก, คาม-ท่าม, หลวง-ปวง
- 2. การใช้คำสัมผัสอักษร** คือคำที่มีอักษรเหมือนกัน เช่น ฮึก-หัน, คูก-คาม, หลาม-ล้อม, จู-โจม, รบ-รอน-เร่ง, ป่วน-ปั่น, สาร-สอง-สยาม, รุก-รบ, ท่าม-ทัพ
- 3. การใช้คำศัพท์** คือศัพท์ที่มีความหมายเหมือนกันแต่รูปต่างกัน บางครั้งอาจเป็นคำราชาศัพท์หรือคำสุภาพที่ใช้กันโดยทั่วไป เช่น คเชนทร์-ช้าง, ริปู-ศัตรู, ราวี-ต่อสู้, กรี-ช้างศึก, คชราช-ช้างทรง, อรินทร์-ศัตรู
- 4. การเล่นคำซ้อน** ได้แก่การนำคำเดียว 2 คำ ที่นำความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเข้าคู่กัน โดยตำแหน่งของคำซ้อนอาจอยู่ชิดกัน หรือแยกจากกัน เพื่อเล่นคำล้อกัน เช่น ปั่น-ป่วน, รุก-รบ, คูก-คาม

หรือในวรรณคดีเรื่อง “โคลงโลกนิติ” พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร บทที่ว่า

เพื่อนกิน ลิ่นทรัพย์แล้ว	แหงหนี
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ่ายแทนซี-	วาอาตม์
หากยาก ฝากผีไว้	ยากแท้จักหา

(กรมพระยาเดชาดิศร, 2551, หน้า 45)

จากตัวอย่างบทร้อยกรองข้างต้น สามารถวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. การซ้ำคำ ได้แก่ เพื่อน
2. สัมผัสสระ ได้แก่ กิน-ลิ่น, ง่าย-หลาย, ตาย-ถ่าย, ยาก-ฝาก
3. สัมผัสอักษร ได้แก่ แหง-หนี, ลิ่น-ทรัพย์, หมื่น-มี, ถ่าย-แทน
4. การเล่นเสียงวรรณยุกต์ทำยบาท ได้แก่ หนี-หา

ด้วยวรรณคดีไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาติที่จำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทย โดยเฉพาะเยาวชนของชาติควรจะได้ศึกษาเรียนรู้ กระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงความสำคัญในข้อนี้จึงกำหนดให้นักเรียนโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาได้เรียนและศึกษาให้ซาบซึ้งและเห็นคุณค่าในมรดกวรรณกรรม วรรณกรรมดังกล่าวอาจจะคัดสรรมาให้แก่นักเรียนศึกษาทั้งหมดได้ ดังนั้นจึงคัดสรรมาเฉพาะตอนที่เด่นและสำคัญ จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า วรรณคดีไทยที่ใช้เรียนในระดับประถมศึกษาทั้งหมด 6 เรื่อง คือ ไชยเชษฐา พระอภัยมณี เงาะป่า สังข์ทอง ขุนช้างขุนแผน และรามเกียรติ์

วรรณคดีดังกล่าวล้วนแต่น่าสนใจศึกษาในหลายประเด็น โดยเฉพาะด้านศิลปะการใช้คำซึ่งเกิดจากการใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการเล่นเสียงวรรณยุกต์ ทั้งนี้เพื่อมุ่งสื่อความหมายและอารมณ์ของผู้อ่านให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังตัวอย่างคำประพันธ์จากเรื่อง “สังข์ทอง” ตอนกำเนิดพระสังข์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ความว่า

สวมสอดกอดบาทพระมารดา	ซบเศศาลางทางร้องไห้
แม่ต่อยสังข์เหล็กแตกไป	รำไรเสียดายไม่วายคิด
เหมือนแม่ฆ่าลูกให้ม้วยมรณ	มารดรไม่รักสักนิค
พระแม่ต่อยสังข์ตั้งชีวิต	จะชมชิตลูกนี้สักกี่วัน

(รัชกาลที่ 2)

จากตัวอย่างบทร้อยกรองข้างต้น สามารถวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. คำซ้อน ได้แก่ สวมสอด, รำไร, ม้วยมรณ, ชมชิต
2. สัมผัสอักษร ได้แก่ สวม-สอด, รำ-ไร, ม้วย-มรณ, ชม-ชิต
3. สัมผัสสระ ได้แก่ สอด-กอด, พलग-ทาง, แดก-แหลก, ดาย-วาย, รัก-ลัก, สังข์-ตั้ง
4. การใช้คำศัพท์ ได้แก่ พระมารดา-แม่, เกศ-ศิระ, พระแม่-แม่, ม้วยมรณ-ตาย

หรือตัวอย่างวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” ตอนกำเนิดพลายงาม บทประพันธ์ของสุนทรภู่เป็นวรรณคดีที่คนไทยรู้จักมากที่สุด สุนทรภู่อสามารถใช้คำอย่างมีศิลปะ ดังบทกลอนว่า

จนเหน็ดเหนื่อยเมื่อขอให้ท้อแท้   คิดถึงแม่วันทองแล้วร้องไห้
 พระสุรียาสายัณห์ลงไรไร   เหมือนจิตใจเจ้าจะขาดลงรอนรอน
 พอจวนพลบพบฝูงจิ้งจอกน้อย   วังร่อยร่อยตามเขาแล้วเห่าหอน
 แสงเงาเส้นโลมาให้อาวรณ์   ถึงดงดอนแดนบ้านกาญจน์บุรี

(สุนทรภู่)

จากตัวอย่างบทร้อยกรองข้างต้น สามารถวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. คำซ้อน ได้แก่ เหน็ดเหนื่อย, ท้อแท้, จิตใจ, เห่าหอน, ดงดอน
2. คำซ้ำ ได้แก่ ไรไร, รอนรอน, ร่อยร่อย
3. สัมผัสอักษร ได้แก่ เหน็ด-เหนื่อย, ท้อ-แท้, จิต-ใจ-เจ้า, จิ้ง-จอก, เห่า-หอน, ดง-ดอน-แดน
4. สัมผัสสระ ได้แก่ เหนื่อย-เมื่อย, ขอ-ท้อ, ไร-ไร, รอน-รอน, พลบ-พบ, ร่อย-ร่อย, เขา-เห่า, มา-อา
5. การใช้คำศัพท์ ได้แก่ สุรียา-พระอาทิตย์, สายัณห์-เวลายืน, พลบ-ค่ำ, พบ-ปะ, แสง-หวาดเกรง, อาวรณ์-เครื่องกำบัง

หรือในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร สุนทรภู่เป็นผู้แต่งเป็นตอนที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เพราะมีเนื้อหาเปี่ยมด้วยรสวรรณคดีที่หลากหลาย ทั้งโคกเขาร่าตื่นเต้น สนุกสนานระทึกใจ ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทียของ สุดสาคร ที่มุ่งมั่นออกตามหาและช่วยเหลือพระบิดาทั้งที่ยังไม่เคยเห็นหน้ามาก่อน ในที่นี้จะขอยกบทประพันธ์ที่

ให้อารมณ์ตื่นเต้นระทึกใจ ดังบทกลอนว่า

กุมารารถาโถมเข้าโจมตีจับ	มังกรรับรบประจัญไม่ผันผิน
เข้าคาบคอหน่อกษัตริย์จะกัดกิน	กุมารตื่นโดดขึ้นนั่งหลังอาชา
ม้าสะบัดพลัดหลุดยังยุดหาง	ดูกลิ้งกลางเกลียวคลื่นสิ้นถลา
ตลบเลี้ยวเร็วแรงเพลงคักดา	เสียงชลาเลื่อนลั่นสนั่นดัง
จนคำพลบรบรุดไม่หยุดหย่อน	สุดสาครภาวนาคาถาขลัง
ถึงลินทพขบขย้าด้วยกำลัง	ไม่เข้าหนังแน่นเหนียวคงเขี้ยววา

(สุนทรภู่)

จากตัวอย่างบทร้อยกรองข้างต้น สามารถวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. **คำซ้อน** ได้แก่ ถาโถม, โจมจับ, รับรบ, ผันผิน, กัดกิน, เร็วแรง, เลื่อนลั่น, หยุดหย่อน, แน่นเหนียว
2. **สัมผัสอักษร** ได้แก่ ถา-โถม, โจม-จับ, ผัน-ผิน, คาบ-คอ, กัด-กิน, ตื่น-โดด, ยัง-ยุด, กลิ้ง-กลาง-เกลียว, เร็ว-แรง, เลื่อน-ลั่น, รบ-รุด, หยุด-หย่อน, หนัง-แน่น-เหนียว
3. **สัมผัสสระ** ได้แก่ มา-รา-ถา, โถม-โจมตี, จัญ-ผัน, คอ-หน่อ, นั่ง-หลัง, อา-ชา, บัด-พลัด, หลุด-ยุด, คลื่น-ลั่น, แรง-เพลง, ลั่น-สนั่น, พลบ-รบ, รุด-หยุด, สา-ภา-นา-คา-ถา, ทพ-ขบ, เหนียว-เขี้ยว
4. **การใช้คำศัพท์** ได้แก่ กุมาร-ลูกชาย, ประจัญ-การรบ, หน่อกษัตริย์-ลูกชายพระเจ้าแผ่นดิน, กุมาร-ลูกชาย, อาชา-ม้า, คักดา-อำนาจ, เสียงชลา-เสียงคลื่น, พลบ-เวลาเย็น, ภาวนา-ตั้งความปรารถนา, ลินทพ-ม้าพันธุ์ดี

การที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาในครั้งนี้ เนื่องจากยังไม่พบว่า มีผู้ใดศึกษาในแนวดังกล่าวมาก่อน เท่าที่พบนั้นเป็นการศึกษาในแง่มุมอื่น เช่น ผลงานวิจัยของพิราวรณ สังขจันทร์ (2541) เรื่อง “ศึกษาศิลปะการใช้ภาษา และกลวิธีการสร้าง ตัวละครในเรื่องสั้นอิโรติกของ สุจินดา ชันตยาหลงกต” ผลงานการวิจัยของเนตรทราย คงอนุวัฒน์ (2550) เรื่อง “ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายของวัฒน์ วรลยางกูร” ผลงานวิจัยของสันทัต จันทร์ขุน (2549) เรื่อง “การใช้คำ ภาษิต และโวหารในวรรณกรรมเพลงบอกของเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ” ผลงานวิจัยของวรรณภา ชำนาญกิจ (2549) เรื่อง “ขนบวรรณศิลป์กับประพันธ์ศาสตร์ไทยสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์” นอกจากนี้พรทิพย์

คำดี (2545) ทำวิจัยเรื่อง “การใช้ภาษาไทยในการเขียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัย แม่โจ้” และนาวิณี หล้าประเสริฐ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาษาวรรณศิลป์ในเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” เป็นต้น

ตามที่กล่าวมาจะสังเกตได้ว่า การวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา น่าสนใจศึกษาในหลายประเด็น โดยเฉพาะด้านศิลปะการใช้คำซึ่งเกิดจากการใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการเลียนเสียงธรรมชาติ ซึ่งในประเด็นดังกล่าว ยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างลึกซึ้งมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ในด้านการใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ประโยชน์อันก่อเกิดจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากให้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในข้างต้นแล้ว ยังจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในระดับที่สูงขึ้น และเป็นแหล่งค้นคว้าในการศึกษาและการเรียนการสอนภาษาไทยอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา 4 ประเด็น ดังนี้

1. การใช้คำศัพท์
2. การเล่นคำ
3. การใช้คำสัมผัส
4. การใช้คำสัมผัส

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาเพื่อชีวิตวรรณคดีลำนำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. ไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐา)
2. พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร)
3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า)
4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์)
5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม)

6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยมรภาพ)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ทั้ง 6 เรื่อง ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การใช้คำศัพท์ วิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ
  - 2.1.1 คำไวพจน์
  - 2.1.2 คำศัพท์สูง
2. การเล่นคำ วิเคราะห์ใน 3 ประเด็น คือ
  - 2.2.1 การซ้ำคำ
  - 2.2.2 การซ้อนคำ
  - 2.2.3 การเล่นเสียงของคำ
3. การใช้คำสัมผัส วิเคราะห์ใน 2 ประเด็น คือ
  - 3.1.1 สัมผัสสระ
  - 3.1.2 สัมผัสอักษร
4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การใช้ภาษาให้มีคุณลักษณะไพเราะงดงามแตกต่างไปจากภาษาปกติ ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ
2. วรรณคดีฉบับคัดสรร หมายถึง บทวรรณคดีไทยที่ตัดตอนมาเพื่อใช้ในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่เรื่องไชยเชษฐา พระอภัยมณี เงาะป่า สังข์ทอง ขุนช้างขุนแผน และรามเกียรติ์

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. ทำให้เข้าใจศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ฉบับคัดสรรในระดับประถมศึกษา
2. ผลของการวิจัยเป็นแนวทางการศึกษาศิลปะการใช้คำในวรรณกรรมปัจจุบัน
3. ผลของการวิจัยเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อการเรียนการสอนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาของโรงเรียนบ้านต้าดอนมูล และโรงเรียนอื่นๆ

4. เป็นแหล่งค้นคว้าในการศึกษา และการเรียนการสอนวรรณคดีไทยในระดับ
ประถมศึกษา

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวม ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและวิเคราะห์ตีความ อันนำไปสู่ความเข้าใจในแง่มุมต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปผลการศึกษาโดยแยกเป็นข้อดังนี้

1. ปรีทรรศน์วรรณคดีไทยฉบับคัดสรร
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรระดับประถมศึกษา

ปรีทรรศน์วรรณคดีไทยฉบับคัดสรร

บทวรรณคดีฉบับคัดสรรที่ใช้ในการวิจัย มี 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ไชยเชษฐ พระอภัยมณี เงาะป่า สังข์ทอง ขุนช้างขุนแผน และรามเกียรติ์ โดยจะกล่าวถึง ผู้แต่ง เรื่องย่อ คำประพันธ์ และคุณค่าของเรื่อง ดังนี้

1. ไชยเชษฐ์ ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐ์)

1.1. ผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

1.2. เรื่องย่อ

พระโอรสองค์น้อยนั้นชื่อนารายณ์ธิเบศร์ อายุประมาณ 7 ขวบ เป็นเด็กน่ารัก กล้าหาญและเฉลียวฉลาด เจ้าชายน้อยคอยถามพระมารดาอยู่เสมอว่าบิดาที่แท้จริงของตน คือใคร พระไชยเชษฐ์ทรงรู้ความจริงว่านางสุริยงชาถูกใส่ร้าย จึงออกติดตามนางสุริยงชาไป เมืองสิงหลและได้พบพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งกำลังประพาสป่ากับพระพี่เลี้ยง พระไชยเชษฐ์เห็นพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นเด็กน่ารัก มีหน้าตาคล้ายพระองค์ก็มั่นใจว่าเป็นพระโอรส จึงเข้าไปขอร้อง พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธพระไชยเชษฐ์ที่มาจับต้องตัวของตน จึงใช้ศรธนูหมายจะฆ่าให้ตาย แต่ธนูที่ยิงออกไปนั้นกลับกลายเป็นดอกไม้ จึงทำให้พระไชยเชษฐ์เกิดความประหลาดใจยิ่งนัก จึงอธิษฐานจิตว่าถ้ากุมารองค์นี้เป็นลูกของตนที่เกิดกับนางสุริยงชาขอให้ธนูที่ยิงออกไปนั้นกลายเป็นอาหาร และศรธนูที่ยิงออกไปนั้นก็กลายเป็นอาหารมากมาย จึงทำให้พระไชยเชษฐ์มั่นใจเป็นแน่แท้ว่าเป็นบุตรของตนจริง พระไชยเชษฐ์จึงทรงเล่าเรื่องเดิมให้พระนารายณ์ธิเบศร์

ฟัง ทั้งสองจึงทราบว่าเป็นพ่อลูกกัน และเข้าเฝ้าท้าวสิงหล พระไชยเชษฐาขอโทษนางสุวิญชา นางสุวิญชาก็ให้ พระไชยเชษฐา นางสุวิญชา และพระนารายณ์ธิเบศร์ สามคนพ่อแม่ลูกจึง อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

1.3. คำประพันธ์

กลอนบทละคร

1.4. คุณค่าของเรื่อง

1.4.1. เนื้อหาและภาษาที่ปรากฏในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดโลกทัศน์ มีทัศนคติที่ กว้างไกลยิ่งขึ้น

1.4.2. การใช้ภาษาอย่างดี มีศิลปะการแต่งที่ยอดเยี่ยมทั้งด้านศิลปะการใช้คำ ศิลปะการใช้โวหาร และถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

1.4.3. ภาษานั้นให้ความหมายชัดเจน ทำให้เกิดการโน้มน้าวอารมณ์ผู้อ่านให้ คล้อยตามไปด้วย กล่าวง่าย ๆ คือ เมื่อผู้อ่านฯ แล้วทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง ตื่นเต้นดื่มด่ำ

2. พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร)

2.1. ผู้แต่ง

พระสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่

2.2. เรื่องย่อ

พระบิดาของสุดสาครคือ พระอภัยมณีเป็นหน่อกษัตริย์ที่พลัดบ้านพลัดเมือง มาและเคยทำหน้าที่เกาะแก้วพิสดารแห่งนี้ แล้วบอกว่าถึงเวลาแล้วที่ สุดสาครควรออกตามหา พระบิดาให้พบ เมื่อสุดสาครได้ทราบความจริงก็โศกเศร้ามาก จิตใจร้อนรนอยากออกตามหา พระอภัยมณีขึ้นมาทันที สุดสาครจึงลาแม่เฝ้าออกไปตามหาพ่อ ฝ่ายนางเฝ้าก็หวั่นหาอาลัยลูก ชายน้อยที่จะต้องพลัดพรากจากไปด้วยวัยเพียงสามขวบ ต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปแต่เพียงลำพัง หนทางก็แสนห่างไกลและทุรกันดารมีอันตรายมาก เกรงว่าลูกน้อยจะได้รับอันตราย คิดแล้ว นางก็เศร้าโศกเสียใจมาก สุดสาครบอกผู้เป็นแม่ว่า ถ้าพบอันตรายระหว่างเดินทาง ก็มีม้านิล มังกร และไม่ทำศึกดีสิทธิ์ของพระเจ้าตาคอยช่วยเหลือ แต่ถึงอย่างไรนางเฝ้าก็อดที่จะเป็น ห่วงลูกไม่ได้ เมื่อสุดสาครมาลานางเฝ้าเพื่อออกเดินทาง นางก็เศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก รอนขอเทพารักษ์ทั้งหลายให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยให้ลูกชาย

2.3. คำประพันธ์

กลอนนิทาน

2.4. คุณค่าของเรื่อง

2.4.1. เรื่องพระอภัยมณีมีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน ตัวละครมีเลือดเนื้อเป็นมนุษย์ที่มีรัก โลภ โกรธ หลง หึงหวง พยาบาท ตามวิสัยแห่งมนุษย์ปุถุชนทั้งหลาย สอดแทรกคติสอนใจแก่ผู้อ่านทั้งคติโลกและศีลธรรม

2.4.2. ในด้านลีลาการประพันธ์นับว่าเป็นเยี่ยม ลีลากลอนไพเราะ ใช้ศัพท์ง่าย มีสัมผัสแพรวพราวทำให้เกิดเสียงเสนาะ และกระบวนกลอนก็ย่อมอารมณ์ผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกรักใคร่ เศร้า รัก ขบขัน รื่นรมย์ไปตามท้องเรื่อง

2.4.3. ยังให้ความรู้ทั้งทางด้านสังคม ความเชื่อถือของคนไทย วัฒนธรรมและประเพณีแก่ผู้อ่านนับว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นเพชรน้ำเอกในวรรณคดีไทยสมกับชื่อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง

3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า)

3.1. ผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

3.2. เรื่องย่อ

คนง เงาะชาวพัทลุงกำพร้าพ่อแม่อยู่กับพี่ชายชื่อแคว วันหนึ่งคนงชวนเพื่อนชื่อไม้ไผ่ไปเที่ยวป่าพบชมพลา เงาะหนุ่มลำสันแข็งแรง เก่งในทางใช้ลูกดอกชมพลาหลงรักลำหับ พี่สาวไม้ไผ่ ลำหับเป็นคู่หมั้นของสนา ชมพลาได้พบไม้ไผ่ก็ดีใจสนใจสนาวิธีเป่าลูกดอกให้ ไม้ไผ่และคนง ชมพลาเผยความในใจที่มีต่อลำหับให้ไม้ไผ่ฟัง ไม้ไผ่เต็มใจช่วย ออกอุบายให้ชมพลาได้พบกับลำหับ เธอยินดีรับรักชมพลา พอถึงวันแต่งงานของสนากับลำหับไม้ไผ่กับ คนงได้ช่วยชมพลาพาลำหับหนี สนากับรำแก้ว พี่ชายออกติดตาม ชมพลานำลำหับไปซ่อนไว้ในถ้ำแล้วออกไปหาอาหารพบสนาก็เกิดต่อสู้กัน รำแก้วเข้าช่วยน้องชายใช้ลูกดอกเป่าถูกชมพลา ลำหับเห็นชมพลาหายไปจึงออกตามหา พบชมพลาขาดใจตายไปต่อหน้าต่อตา ก็เสียใจฆ่าตัวตายตาม สนาได้เห็นความรักอัน เด็ดเดี่ยวของชมพลากับลำหับ รู้ตัวว่าเป็นเหตุให้ทั้งสองต้องเสียชีวิต จึงตัดสินใจฆ่าตัวตายตามไปด้วย

3.3. คำประพันธ์

กลอนบทละคร

3.4. คุณค่าของเรื่อง

3.4.1. คุณค่าทางวรรณคดีและวัฒนธรรมของพวกเงาะ ในทางวรรณคดีประกอบด้วย บทชมธรรมชาติ บทรัก บทแค้น บทโศก บทขบขัน และศีลธรรม

3.4.2. การใช้ถ้อยคำสำนวนง่ายๆ สละสลวย มีรสสัมผัส เป็นภาพพจน์และมีอุปมาอุปไมยแบบคายมากมาย

3.4.3. ในทางวัฒนธรรมนับเป็นวรรณคดีเรื่องแรกของไทย ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของพวกเงาะ เช่น ภาษา การแต่งกาย ความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ การทำมาหากิน เป็นต้น

4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์)

4.1. ผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

4.2. เรื่องย่อ

นางจันทเทวีรู้สึกสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่งที่ต้องออกจากวังไป เดินทางกระเซอะกระเซิงไปในป่าลึก ร้องไห้คร่ำครวญอย่างโศกเศร้า นางไม่รู้ว่าจะพ่ายหน้าไปทางไหน ในป่ามีสัตว์หลายชนิด ทั้งเสือ แรด ช้าง กวาง เนื้อทราย นางหวาดกลัวมาก แต่ยังโชคดีที่ยังไปพบกระท่อมของตายายชาวบ้านป่า ทั้งคู่มีเมตตา จึงให้นางกับลูกน้อยหอยสังข์ ได้พักอยู่ในกระท่อมด้วย นางจันทเทวีและหอยสังข์อาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ช่วยงานตายายทำไร่ ทำนาเป็นเวลา 5 ปี พระโอรสในหอยสังข์แอบออกมาช่วยทำงาน เช่น หุงหาอาหาร ไล่ไก่ไม่ให้จิกข้าว เมื่อนางจันทเทวีทราบก็ทุบหอยสังข์เสีย พระสังข์ก็คร่ำครวญว่ากลัวว่าแม่จะไม่รัก นางจันทเทวีจึงบอกว่าที่ตนกับพระสังข์ต้องมาลำบากอยู่ในป่า ก็เพราะหอยสังข์นี้แหละ และสองแม่ลูกก็เข้าใจกันอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4.3. คำประพันธ์

กลอนบทละคร

4.4. คุณค่าของเรื่อง

4.4.1. ค่านิยมในสังคม วัฒนธรรม และแนวทางการดำเนินชีวิต โดยต้องการปลูกฝังทัศนคติลงไปในจิตใจของคนไทย

4.4.2. การทำความดี มีตัวอย่างปรากฏตลอดทั้งเรื่อง เช่น การที่ท้าวภูษงค์ และ นางพันธุร์รับเลี้ยงดูพระสังข์ ตายายช่วยเหลือนางจันทเทวี

4.4.3. คุณค่าด้านศิลปะละครนอกส่วนใหญ่จะได้จากการแสดง ผู้แสดงจะเสนอศิลปะในรูปของทำนองเพลง การร่ายรำ และถ้อยคำในบทร้อง

5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลาญงาม)

5.1. ผู้แต่ง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

5.2. เรื่องย่อ

นางวันทองมาอยู่กับขุนช้าง ส่วนขุนแผนถูกจำคุกอยู่ที่เมืองหลวง ขณะนั้นนาง วันทองมีครรภ์ เมื่อครบสิบเดือนจึงได้ให้กำเนิดบุตรชาย นางให้ชื่อลูกว่า พลายงามหน้าตาละม้าย คล้ายพ่อ คือขุนแผน จนอายุได้เก้าขวบ ขุนช้างจึงลวงไปทำร้าย แต่พรายของขุนแผน ช่วยไว้ได้ พรายของขุนแผนมากระซิบบอกนางวันทองให้ทราบเรื่องที่ขุนช้างจะฆ่าพลายงาม พลายงามร้องไห้เล่า ให้แม่ฟังเรื่องที่ถูกรุนัขทำร้าย นางจึงบอกความจริงแก่ลูกว่า บิดาที่แท้จริงคือขุนแผน ขณะนั้นถูกจำคุกอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ย่าของพลายงามชื่อนางทองประศรี อยู่ที่วัด เริง หวายเมืองกาญจนบุรีเมื่อเกิดเรื่องเช่นนี้ พลายงามคงอยู่บ้านกับมารดาต่อไปไม่ได้ เขา เดินทางไปหาย่าทองประศรี ที่เมืองกาญจนบุรี นางทองประศรีออกมาไล่ทุบตี เมื่อถามกันจึง รู้ว่าเป็น หลาน นางทำพิธีสมโภชรับขวัญ แล้วพาไปหาขุนแผนที่กรุงศรีอยุธยาพลายงามเล่าเรื่องขุนช้าง ให้พ่อฟัง ขุนแผนโกรธมาก จะไปฆ่าขุนช้าง แต่นางทองประศรีห้ามไว้ และเตือนสติต่างๆ นาๆ ขุนแผนจึงค่อยสงบลง และฝากฝังลูกไว้กับย่า ให้ตั้งใจเรียนเขียนอ่าน นางทองประศรี จึงพา พลายงามกลับ พลายงามอาศัยอยู่กับนางทองประศรีที่กาญจนบุรี ได้ร่ำเรียนหนังสือ และ คาถาอาคมจนแตกฉานไม่ด้อยกว่าขุนแผน จนเมื่อพลายงามอายุได้สิบสามปี นางทองประศรี จึงได้จัดพิธีโกนจุกตามประเพณี วันรุ่งขึ้น พลายงามก็เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยา เมื่อขุนแผน ได้พบพลายงามก็ดีใจ ชักใช้ไต่ถามดูก็ทราบว่ามารดาตนส่งสอนพลายงามมาอย่างดี จึงนำไป ฝากฝังกับหมื่นศรีเสาวรักษ์ราชให้ช่วยพาไปถวายตัว หมื่นศรีพิจารณาพลายงามเห็นเป็น เด็กฉลาด จึงรับไว้ในบ้านเหมือนเป็นนักเรียนประจำ แนะนำสั่งสอนให้ศึกษาหาความรู้ เพิ่มเติมไว้อีก ในระหว่างที่พักอยู่ที่บ้าน นอกจากจะสอนวิชาความรู้แล้ว หมื่นศรียังให้พลายงาม ตามหลังเข้าวัง เพื่อศึกษาแนวทางและวิธี ปฏิบัติตนด้วย เมื่อหมื่นศรีฯ เห็นว่า พลายงามมีวิชา ความรู้ครบถ้วนจบหลักสูตรก็ริยามารยาทเป็นที่พอใจ สมควร เข้ารับราชการได้ ก็พาพลายงาม ถวายตัวต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยผลกรรมดลพระทัยสมเด็จพระพันวษา พลายงามจึงยังไม่ได้ เข้ารับราชการในครั้งนี้

5.3. คำประพันธ์

กลอนสุภาพหรือกลอนเสภา

5.4. คุณค่าของเรื่อง

5.4.1. ดีในกระบวนการเล่าเรื่อง คือแสดงเหตุการณ์ย้อนอดีตให้ผู้อ่านเข้าใจความเป็นมาของตัวละครสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนนี้ได้ โดยใช้คำพูดของตัวละคร เป็นสื่อในการย้อนอดีตนั้น

5.4.2. แสดงบุคลิกภาพและนิสัยใจคอของตัวละครได้อย่างเด่นชัดสมจริง และเหมาะสมกับบทบาทในตอนนั้น

5.4.3. สื่ออารมณ์สะท้อนใจได้อย่างชัดเจน ทั้งอารมณ์แค้นของพลาญงาม อารมณ์โกรธของขุนช้าง พระพิโรธและความรำคาญพระทัยของสมเด็จพระพันวษา อารมณ์รักของขุนแผนและอารมณ์วิตกกังวล น้อยใจ ตลอดจนหวาดหวั่นพรันกลัวของนางวันทอง

5.4.4. ดีในด้านการใช้โวหารภาพพจน์ และการใช้ลีลาของบทร้อยกรอง เห็นได้ชัดจากเนื้อความที่สมเด็จพระพันวษাত্রัสปริภาษนางวันทอง

5.4.5. ดีในด้านกระบวนการพรรณนาให้เกิดจินตภาพ เช่น พรรณนาเรือขุนช้างว่ามีสภาพเป็นอย่างไร ในขณะที่พลาญงามร้ายมนตร์สะกดเพื่อเข้าไปนำนางวันทองออกไปกับตน หรือพรรณนาความโกรธเกรี้ยวของขุนช้าง เมื่อรู้ว่า นางวันทองหายไป

6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ)

6.1. ผู้แต่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)

6.2. เรื่องย่อ

ตอนที่ 1 เริ่มแต่หนุมานถวายแหวนแก่นางสีดา จนถึงพระรามกลับเข้าเมือง และราชาภิเษก เรื่องมีว่า พระรามให้หนุมานไปถวายแหวนแก่นางสีดา หนุมานถือโอกาสหักสวน ในเมืองลงกาและรบกับสหัสกุมาร อินทรชิตแผลงศรนาศบาตจับหนุมานได้ หนุมานจึงทำอุบาย เผลอลงกา ต่อมาทศกัณฐ์ขับไล่พิเภกออกจากเมือง พิเภกจึงมาอยู่กับพระราม พระรามจงถนอมเพื่อทำสงครามกับทศกัณฐ์ พระรามได้ฆ่าฝ่ายทศกัณฐ์ตาย เช่น กุมภกรรณ มังกรกรรณ อินทรชิต มูลพล้ำ ทศกัณฐ์ทูลเชิญท้าวมะลิราชว่าความ ท้าวมะลิราชให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทศกัณฐ์ไม่ยอมคืน ในที่สุดทศกัณฐ์ถูกศรของพระรามล้ม นางสีดาลุยไฟถวายสัตย์ต่อ พระราม และทำพิธีราชาภิเษก

ตอนที่ 2 เริ่มตั้งแต่พระรามประพาสป่า นางอสูลปิศาจลงนางสีดาให้วาดรูปทศกัณฐ์ จนอภิเษกพระรามกับนางสีดาที่เขาไกรลาส และกลับเมือง เรื่องมีว่า นางอสูลแปลงกาย เป็นนางกำนัลขอให้นางสีดาวาดรูปทศกัณฐ์ แล้วเข้าสิงในรูปทำให้หลับไม่ออก พระรามกริ้วนางสีดาให้ พระลักษมณ์นำไปประหาร แต่พระลักษมณ์ปล่อยนางสีดาไป นางจึงไปอยู่กับพระฤๅษี และประสูติพระมงกุฎ พระมงกุฎประลองศร จึงได้รบกับพระราม ในที่สุดทราบว่าเป็นพ่อลูกกัน พระรามจึงขอให้นางสีดากลับเข้าเมือง แต่นางไม่ยอม พระอิศวรจึงให้พระรามกับนางสีดา เข้าเฝ้าเพื่อไกลเกลี่ย ทั้งสองจึงคืนดีกันแล้วอภิเษกนางสีดากับพระรามที่เขาไกรลาส

6.3. คำประพันธ์

กลอนบทละคร

6.4. คุณค่าของหนังสือ

- 6.2.1. การใช้ภาษาในการบรรยายความที่กระชับใช้คำน้อย แต่ได้ความมาก
- 6.2.2. การใช้ภาษาในบทพรรณนาที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจน
- 6.2.3. การใช้โวหารเปรียบเทียบที่แสดงความรู้สึกของตัวละครได้อย่างชัดเจน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์

ในการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีฉบับคัดสรรครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้คำศัพท์
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเล่นคำ
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้คำสัมผัส
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้คำศัพท์

การศึกษาของคความรู้อันเกี่ยวกับการใช้คำเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ประเด็น คือแนวคิดและทฤษฎีการใช้ศัพท์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ศัพท์ ดังนี้

1.1. แนวคิดและทฤษฎีการใช้ศัพท์

เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการใช้ศัพท์นี้ มีผู้ศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดของสมเกียรติ รัชมณี (2551), วันเนาว์ ยูเด็น (2547), ชลธิรา สัตยาวัดมณา (2530), เสาวภา ธานีรัตน์ (2538) และประทีป วาทิกทินกร (2554)

ผลงานของสมเกียรติ รัชมณี (2551:36-39) เรื่อง “ภาษาวรรณศิลป์” เรียก “ศิลปะการใช้คำ” ว่า “สุนทรียะแห่งคำ” โดยการใช้คำนั้นต้องคัดเลือกคำที่มีความหมาย 5 ลักษณะ ดังนี้

1.1.1. คำที่มีความหมายตรง หรือความหมายตามอรรถได้แก่คำที่มีความหมายตามรูปคำที่ปรากฏ เป็นความหมายโดยตรง หรือความหมายตามพจนานุกรม รูปคำปรากฏอย่างไรก็มีความหมายตรงตามนั้น

1.1.2. คำที่มีความหมายนัยประหวัด หรือความหมายแฝง หมายถึงคำที่ให้ความหมายในเชิงชักนำความคิดให้เกี่ยวข้องไปถึงสิ่งอื่น กล่าวคือเมื่อกล่าวถึงคำหนึ่งแล้วจะประหวัดความหมายไปถึงสิ่งอื่น ที่มีความหมายโดยอนุมาน ตามลักษณะอาการ หรือความรู้สึกเกี่ยวกับคำนั้นๆ

1.1.3. คำที่มีความหมายตามเสียง ได้แก่คำที่มีความหมายสัมพันธ์กับเสียงที่ เปล่งออกเสียงที่เปล่งออกมา ความสั้น-ยาว หนัก-เบา ของเสียง รวมทั้งเสียงของสระที่แตกต่างกันก็จะเนะภาพหรือให้ความหมายที่ต่างออกไป นอกจากนี้คำบางคำยังมีความหมายตามเสียงธรรมชาติที่เกิดขึ้น

1.1.4. คำที่มีหลายความหมาย ได้แก่ บางคำที่มีความหมายตรงได้หลายอย่าง ส่วนจะมีความหมายว่าอย่างไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่แวดล้อม

1.1.5. ได้แก่ คำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน เช่น เดือน หมายถึง ดวงจันทร์ อันได้แก่ ดาวเคราะห์ที่โคจรที่เป็นบริวารของโลก มีคำไวพจน์ เช่น จันทร์ จันทร์ ศศิธร บุษบัน รชนี รัชนี รัชนีกร แฉก แฉ โสม เป็นต้น ดาววัน หมายถึง ดวงอาทิตย์ อันได้แก่ ดาวฤกษ์ที่เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาล มีคำไวพจน์ เช่น ดาววัน อาทิตย์ สุรย์ สุริยะ สุริยา สุเรียน สุริย์ โถง ภาสกร ทิพากร เป็นต้น

วันเนาวิ ยูเด็น (2547, หน้า 151-152) มีผลงานเรื่อง “วรรณคดีเบื้องต้น” กล่าวว่า “การใช้ศิลปะในการเลือกเสียงของคำในการเขียน เป็นความงามอย่างหนึ่งที่กวีจะพึงพิถีพิถัน และถือเป็นกลวิธีที่จะแสดงความสามารถ เสียงของคำทำให้เกิดภาพพจน์ สร้างอารมณ์ ถือกันว่าสิ่งเหล่านี้ ทำให้เกิดความเคลือบไหว หรือเรียกกันว่านาฏการ สร้างความมีชีวิตชีวาให้แก่ถ้อยคำ จึงถือเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของวรรณคดี

ชลธิรา สัตยวัฒน์ (2530, หน้า 23-24) มีผลงานเรื่องวรรณคดีปวงชน กล่าวถึงสุนทรียภาพของการใช้คำว่า งานประพันธ์ที่จงใจเล่นเสียง และจงใจเล่นคำที่จงใจเล่นเสียง ก็มีทั้ง เล่นเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เหล่านี้จัดได้ว่าเป็นสุนทรียภาพที่เป็นเอกลักษณ์ ของวรรณคดีไทย แต่สิ่งที่อยู่ลึกลงไปในความไพเราะ ยังอยู่ที่ความหมาย บทประพันธ์ใดไพเราะ แต่เสียงไม่อาจถือได้ว่ามีความไพเราะที่สมบูรณ์แบบ เพราะความไพเราะที่สมบูรณ์แบบจะต้องเกิดขึ้นจากความเด่นทางด้านเสียง ซึ่งสัมพันธ์กับความเด่นทางด้านความหมาย

เสาวภา ธานีรัตน์ (2538, หน้า 143-144) มีผลงานเรื่อง “พื้นฐานการอ่านวรรณคดีไทย” กล่าวถึงสุนทรียภาพในคำ การใช้วงศัพท์ที่เหมาะสม ผู้ที่จะศึกษาวรรณคดีนั้นจำเป็นต้องรอบรู้วงศัพท์อย่างกว้างขวาง และตามวงศัพท์ของกวีได้ทัน โดยเฉพาะวงศัพท์สูง

วงศ์พท์สูง วงศ์พท์ลักษณะนี้จะให้ความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ กวีพยายาม
 ค้นหาคำศัพท์ และสร้างศัพท์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องและอารมณ์ เช่น คำที่ใช้เรียกนางผู้
 เป็นที่รัก ก็จะมีสรรพนามเรียกมากมาย เช่น ดวงเดียว แก้วข้าแก้วพี่ แก้วกู กระลาพิม โฉมแม่
 น่องแก้ว สายสวาทิ กระลาศรี ดวงสวาทิ น่องน้อย พิมทอง อรช่า แก้มเกลี้ยง นิมน์อง มาโนช
 สายใจ ร้อยชั่ง ศรีเสาวลักษณ์ สมร นางพาล อ่อนไฉ้ อรนุช พิมพักตร์ นางสวรรค์ เสาวณิต นาฏ
 กัลยา กานดา กลอยใจ ขนิษฐา โฉมยง โฉมฉาย ทรามวัย บังอร พธู พินดา เพ็ญแข นงราม
 เป็นต้น ศัพท์ที่ใช้แทนตนเองเช่น อัญชยม เรียม ช้อย ดนุ ข้า เพ็ญ อ้าย เป็นต้น ศัพท์ที่ใช้เรียก
 พระเจ้าแผ่นดิน เช่น ราชา ไท้ ๓ ภูมินทร์ ภูบดี ภูธเรศ ภูธร ภูบาล ภูเบศร์ ภูนัย พระทรงชัย
 จอมราชย์ จอมราชัน จอมธรณินทร์ ปิ่นทวีป ธิบัติ นรนาถ นรบดี นเรศวร นฤบาล นฤเบศร์
 นราธิป อธิป จอมพิไทย จอมปราณ จอมชีพ มหิบาล เจ้าหล้า พระทรงเดช พระจอมวัง พระจอม
 คน บาทบพิตร กรุงกษัตริย์ จอมนรินทร์ เป็นต้น คำในลักษณะนี้เรียกว่า “คำไวพจน์” จะมีใช้
 อย่างมากมายในวรรณคดีไทย คำไวพจน์ที่ใช้กันมากมักจะเป็นคำที่ใช้เรียกแทน ช่าง ม้า ดวง
 อาทิตย์ ดวงดาว ดวงจันทร์ เมือง ห่วงน้ำ ต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น คำเหล่านี้มักจะได้รับอิทธิพลมา
 จากภาษาบาลีสันสกฤตและภาษาเขมรเป็นส่วนใหญ่

ประทีป วาทิกทินกร (2554, หน้า 191-193) มีผลงานเรื่อง “ร้อยกรอง” กล่าวถึง
 สุนทรียภาพของการใช้คำว่า คำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันซึ่งอาจใช้แทนกันได้
 ดังนี้เพื่อประโยชน์ในการสัมผัส การบรรจุคำให้พอดี ตามลักษณะบังคับของร้อยกรองแต่ละ
 ประเภท และการเลือกใช้ให้เหมาะสม อาทิ

พระพุทธเจ้า พระศรีสรรเพชญ์ พระลัทธิพัญญู พระชินศรี พระโลกนาถ พระ
 โลกเชษฐ พระตถาคต พระสุคต พระผู้มีพระภาค พระธรรมศาสดา พระชินาสพ พระทศพล
 ญาณ พระจุฬาลงกรณ พระพิชิตมาร พระมหาบุรุษ พระโมฬีโลก พระศากยมุนี พระพุทธ พระ
 บรมศาสดา พระสมณโคดม พระอรหันต์ พระอรหันต์ พระสัมพุทธ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระ
 โลกวิทู พระมารวิชิต พระมารวิชัย พระผู้ทรงพระภาค พระตรีภพนาถ พระตรีโลกนาถ พระ
 ชินวร พระชินสีห์ พระภควันต์ พระภควัต พระภควา พระบรมโลกโมลี พระสาภิยมุนี

พระเจ้าแผ่นดิน กษัตริย์ ชัตติยะ เจ้าชีวิต บพิตร ปิ่นเกล้า ผ่านฟ้า

พระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูบาล ภูบดี ภูธร ภูธเรศร์ ไท ไท้
 นรินทร์ นเรนทร์ นโรดม นฤบาล นฤนาถ นฤเบศ นฤบดี นฤปดินทร์ มหิตล มหิศวร ราชา
 ราชธาธิราช สมมติเทวราช อติศวร

ใจ กมล แด ทรวง ทรวงใน มโน मन มาน รติ ฤดู ฤทัย หทัย ออก อูระ ฤทัย

คำเปรียบเทียบ กล คลาย ครุณา เณก ฉั่น เช่น ดัง ดูจ เทียบ เทียน เทียม ประดุจ

ประเล่ห์ ประหนึ่ง ฟ่าง เพียง เหมือน ราว รวากับ เล่ห์ เหมือน อุปมา

นักปราชญ์ กวี โกวิท โทศถ ชีระ ชีมา เขียร บัณฑิต ปัญญา ปราชญ์ ปริญญา เมธี
เมธาวิ เมธา

ผู้หญิง กัลยา กัญญา กานดา กลอยใจ กนิษฐา โฉมยง โฉมฉาย ทราวม้วย บังอร
พศุ พนิตา เพ็ญแข นางโพธ นางราม นางคราญ นางนุช นางเยาว์ นางลักษณ นฤมล นารี มารศรี ยุกติ
ยุพิน ยุพยง เยาวมาลย์ เยาวลักษณ์ เยาวเรศ ร้อยชั่ง วนิดา วิมล สุดา ศรี อนงค์ อรไท อ่อนไต้

ดอกไม้ กรรณิการ โกสุม บุปผา บุชบา บุชบง บุชบัน บุหงัน บุหงา ผกา พญ
พเยี่ย มาลย์ มาลัย มาลา มาลี สุมาลี สุกันธชาติ

ท้องฟ้า คคนัมพร คคนางค์ ทิฆัมพร นภ นภดล นภา นภาลัย โปยม เวหา เวहन
อัมพร

น้ำ กระลั่นธุ์ กุณที คงคา ชลธาร ชลธิ์ ชลธิศ ชลาธาร ชลัมพู ชลาลัย ชเล ชไลทร
ตระพัง สะพัง ธาร ธารา นที มหรรณพ ยมนา วาปี วารี วาริน สมุทร สลิล สาคร สาครเรศ สินธุ
อุทก อุทกธารา

พระจันทร์ แสง จันทร์ จันทร์ เดือน แสง นิศากร บุหลัน รัชนีกร ศศิธร ศศิ โสม

พระอาทิตย์ ตะวัน ไถง ทินกร ทิพากร ทิวากร รพี รวี รำไพ สุริยะ สุริยา สุริยง สุร
อาภากร สุรย์

เมือง ธาณี ธาณิน ธาณินทร์ นคร นครินทร์ นครเรศ บุระ บุรี บุรินทร์ พารา ประเทศ

โลก ชาติตรี ธรณี ชาติตรี ปฐพี ปฐวี ไผท พสุธา พิภพ ภพ ภูมิ หล้าโลกธาตุ

นก ทวีช บุหร่ง ปักษา ปักษี สกุน สกุนี วิหค สกุนา

ช้าง กรี กริน กุญชร คช คชาธาร พลาย พัง มาตงค์ สาร หัตถิ หัสติน ไอยรา
ไอยรา พรต ม้า มโนมัย สิ้นธพ แสะ อาษา อาษาโนย อัศวะ อัศวิน อัศวร

1.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ศัพท์

งานวิจัยเรื่องศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์มีผู้ศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง ผลงาน
ที่สำคัญได้แก่ผลงานของ เนตรทราย คงอนุวัฒน์ (2550) และสันทิต จันทรชุน (2549)

เนตรทราย คงอนุวัฒน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายของวัฒน์
วรรลยางกูร” ผู้วิจัยศึกษาพบศิลปะการใช้ภาษาด้านจินตภาพ 7 ประเภท ได้แก่ คำบอกสีคำ
บอกแสง คำบอกกลิ่น คำบอกรส คำบอกอาการ การเคลื่อนไหว คำบอกอารมณ์ ความรู้สึก
และคำบอกสัมผัส ศิลปะการใช้ภาษาด้านภาพพจน์ 15 ประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์
บุคคลวัตต์ อติพจน์ อธิพจน์ นามนัย สมพจน์ย ปฏิภาคพจน์ ปฏิปุจฉา ประชดและเหน็บแนม
ลัทพจน์ ปฏิรูปพจน์ อาวัตพากย์ ปฏิวาทะ และอุทาหรณ์

ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายของวัฒน์ วรรลยางกูร ปรากฏว่าวัฒน์ วรรลยางกูร สามารถใช้ศิลปะการใช้ภาษาอันได้แก่ จินตภาพและภาพพจน์ ก่อให้เกิดภาพ ความสะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้อย่างเหมาะสมและชัดเจน อีกทั้งมีความหลากหลายในการใช้ภาษา ศิลปะการใช้ภาษาด้านจินตภาพผู้วิจัยพบว่าวัฒน์ วรรลยางกูร นำจินตภาพมาใช้เพื่อให้ผู้อ่านเกิดภาพได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน โดยใช้คำช่วยสื่อให้เห็นรายละเอียดของ สี แสง กลิ่น รส อากาศ การเคลื่อนไหว อารมณ์ความรู้สึก และสัมผัส ซึ่งคำเหล่านี้ส่งผลให้ประสาทสัมผัสของผู้อ่านรู้สึกนึกคิด เกิดภาพที่แจ่มชัดขึ้น และสามารถเข้าใจสิ่งที่วัฒน์ วรรลยางกูรต้องการสื่อซึ่งจินตภาพที่ปรากฏมีดังนี้ ได้แก่ คำบอกสี คำบอกแสง คำบอกกลิ่น คำบอกรส คำบอกอากาศ การเคลื่อนไหว คำบอกอารมณ์ความรู้สึก และคำบอกสัมผัส ผลการวิเคราะห์ทุกประเด็น ที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ของผู้วิจัย 1 ประเด็น คือ คำบอกสัมผัส เป็นการใช้คำบอกสัมผัสที่ไม่มีคำขยาย การใช้คำบอกสัมผัสที่มีคำขยายสื่อให้รู้ถึงการสัมผัส โดยใช้คำขยายความทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าถึงความรู้สึกสัมผัสได้ดียิ่งขึ้น เช่น ร้อนวาบ ร้อนอ้าว ร้อนจัด ร้อนเปรี้ยว เย็นฉ่ำ เย็นเยือก เย็นเฉียบ เย็นประหลาด เย็นหนืด เย็นลื่น นุ่มเนียนมือ นุ่มหยุ่น แข็งกระด้าง และหยาบหนา ซึ่งการนำคำมาขยายความนั้นเป็นเหมือนการเพิ่มสิ่งเร้าเพื่อให้กระทบความรู้สึกของผู้อ่าน ให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการรับรู้สัมผัสนั้นด้วย

สันหัต จันทรชุน ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้คำภายิต และโวหารในวรรณกรรมเพลงบอก ของเพลงบอกสร้อยเสียงเสนาะ” ผู้วิจัยศึกษาพบการใช้คำภายิตและโวหารในวรรณกรรม เพลงบอกของเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ ได้แก่ การใช้คำที่ก่อให้เกิดน้ำเสียงที่สะท้อนอารมณ์ เช่น น้ำเสียงแสดงความโกรธ ไม่พอใจ การเสียดสี ตำหนิติเตียน การปลุกปลอบ ให้กำลังใจ และความอ่อนน้อมถ่อมตน การใช้ภายิต เช่น การใช้สำนวนสุภาษิต คำพังเพย

ผลการวิจัยพบว่าการใช้คำภายิต และโวหารในวรรณกรรมเพลงบอกของเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ ผู้วิจัยศึกษาพบศิลปะการใช้ภาษา ใช้คำที่ก่อให้เกิดน้ำเสียงที่สะท้อนอารมณ์ จากการวิเคราะห์วรรณกรรมเพลงบอกของเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ ผู้วิจัยพบว่าการใช้คำที่ก่อให้เกิดน้ำเสียงที่สะท้อนอารมณ์ มีลักษณะการใช้คือ น้ำเสียงแสดงความโกรธ ไม่พอใจ น้ำเสียงแสดงความรู้สึกเสียดสีตำหนิติเตียน น้ำเสียงแสดงการปลุกปลอบให้กำลังใจ และน้ำเสียงแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึกหรือทัศนคติของผู้ประพันธ์ ผ่านวรรณกรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดน้ำเสียงที่สะท้อนในลักษณะต่างๆ อันก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่คล้ายคลึงตามของผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจข้อความที่เสนอได้อย่างมีอรรถรส ผลการวิเคราะห์ทุกประเด็นที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยศิลปะการ

ใช้คำเชิงสร้างสรรค์ ของผู้วิจัย 1 ประเด็น คือการใช้สำนวนลักษณะสัมผัส มีสำนวนไทยถิ่นใต้ อยู่เป็นจำนวนมากที่มีการสัมผัสคำ การสัมผัสมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ซึ่งอาจเป็น สัมผัสในวรรคเดียวกันหรือต่างวรรคกันก็ได้ การสัมผัสดังกล่าวทำให้สำนวนมีความไพเราะ และจดจำได้ง่ายขึ้น เมืองลุงมีดอน เมืองคอนมีท่า เมืองตรังมีนา สงขลามีบ่อส่วนการเล่นคำ การเล่นคำมีปรากฏในภาษาไทยถิ่นใต้ ซึ่งการเล่นคำนี้มีทั้งกรซ้ำคำและการนำคำที่มีความหมาย ใกล้เคียงกัน หรือตรงกันข้ามกันมาใช้คู่กัน และ การซ้ำคำ เช่น นกน้อย ไช้่น้อยเรือคนล่า พายคน เล่ม ทอดมือ ทอดตีน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเล่นคำ

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้คำเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ประเด็น คือแนวคิดและทฤษฎีการเล่นคำ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเล่นคำ ดังนี้

2.1. แนวคิดและทฤษฎีการเล่นคำ

เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการเล่นคำนี้ มีผู้ศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2547), สมเกียรติ รัชย์มณี (2551), เสาวภา ธานีรัตน์ (2538), ศิวกานท์ ปทุมสูติ (2548), ประทีป วาทิกทินกร (2554), รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2545), อัมพร สุขเกษม (2545) และเบญจมาศ พลอินทร์ (2546)

ผลงานของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2547, หน้า 163-167) เรื่อง “ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย” กล่าวว่า การเล่นคำเป็นกลวิธีที่ให้ความไพเราะด้านเสียงอีกวิธีหนึ่ง การซ้ำคำ ซ้ำความ เล่นอักษร เหล่านี้ล้วนช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้านความหมาย อีกด้วย เช่น

“ครั้งนี้เสียรักก็ได้อู้ เสียชู้ได้เชิงที่เฝ้าฉนวน”

(กาพย์คำกลอน)

การเล่นคำช่วยทั้งด้านเสียง และด้านความหมายให้ไพเราะประทับใจยิ่งนัก

ครั้นเข้าก็หัวเข้า

ชายป่าเต้าไปตามชาย

ลูกไม้บ่ทันนาย

จ่างายราชขอคืน

เป็นใดคืนมาค่า

อยู่จรหล้าต่อกลางคืน

เห็นภูนี้โหดเห็น

มาดูแลนเพื่ออันใด

(มหาชาติคำหลวง)

บทหรือกรอนตอนนี้มีการเล่นคำพ้องเสียง แต่ความหมายแตกต่างกันได้อย่างแยบยล

ผลงานของสมเด็จพระติ รัชฌ์มณี (2551, หน้า 39-41) เรื่อง “ภาษาวรรณศิลป์” เรียก “ศิลปะการใช้คำ” ว่า “สุนทรียะแห่งคำ” มีกลวิธีการสร้างสุนทรียะ ได้แก่

1. ศิลปะการใช้คำ คุณค่าทางวรรณศิลป์ของบทประพันธ์หรือกวีนิพนธ์นอกจากจะเกิดขึ้นจากการเลือกสรรคำที่มีเสียง จังหวะ ทำนอง และความหมายที่ดี มุ่งสื่อความหมายตามที่กวีหรือผู้ประพันธ์ต้องการแล้ว กวียังต้องมีศิลปะในการเลือกคำเหล่านั้นมาใช้ในที่ที่เหมาะสม และแฝงไว้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกจะทำให้บทประพันธ์นั้นมีความไพเราะจับใจผู้อ่านผู้ฟัง จนบันดาลให้เกิดอารมณ์ร่วมหรือคล้อยตาม จึงนับว่าเป็นความงามของภาษาในแง่ของศิลปะการใช้คำ ดังนี้

1.1. การเล่นคำ ได้แก่ การเลือกใช้คำที่มีหลายความหมายในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความหมายแตกต่างกันไปตามบริบท ทั้งนี้รวมทั้งคือออกเสียงเหมือนกันแต่สะกดต่างกันด้วย เช่น

กลางลึงลึงลอดไม้	กลางลึง
แลลูกลึงลึงซิง	ลูกไม้
ลึงลมโล่ลมตึง	ลึงโลด หนีนา
แลลูกลึงกลางไหล	ลอดเลียวกลางลึง

(ลิลิตพระลอ)

โคลงตัวอย่างข้างต้นนี้ เล่นคำ “กลางลึง” จะเห็นได้ว่า ในที่นี้มีความหมายสองอย่าง อย่างหนึ่งหมายถึงลึงซึ่งเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง อีกความหมายหนึ่งหมายถึงต้นไม้ชื่อต้นกลางลึง

1.2. การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนี้นอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้วยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น

ขอเชิญโอบอุ้มอุ้มโอบอุ้มจึ่งเอมอร	ขอฝากกรตระกองชมโฉมสวรรค์
ขอฝากเนื้อพื้แนบเนื้อนวลจันทร์	ขอฝากขวัญมอบขวัญนัยนา
ขอเชิญเนตรสบเนตรสักหน่อยบ้าง	ขอฝากปรางมาศมอบกับนาสา
ขอฝากใจร่วมใจจอมสุดา	ขอฝากชีวาไว้เป็นคู่ชีวิตเดียว
ขอฝากพักตร์งามเพียงมาเคียงพักตร์	ขอฝากศักดิ์เสมอศักดิ์แสนเฉลียว
เชิญรื่นรสวาทมาอย่าเดียว	ที่ทรวงเลียวด้วยศรีสวาทแทง

(เพลงยาวความเก่า)

จากตัวอย่างนี้ก็ใช้การซ้ำคำ โอบอ้อม-โอบอ้อม, เนื้อ-เนื้อ, ขวัญ-ขวัญ, เนตร-เนตร, ใจ-ใจ, พักตร์-พักตร์, คักดี-คักดี ในความหมายเดียวกัน และในต้นวรรคของแต่ละวรรคก็ยังคงซ้ำคำว่า “ขอ” ย้ำเพื่อความ การซ้ำคำต้นวรรคแบบนี้ยังเข้าลักษณะกระทู้และกลบทอีกด้วย

1.3. การใช้คำซ้ำหรือคำอรรถาธิบาย ได้แก่การเลือกซ้ำคำเดียวกันในตำแหน่งที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความ หรืออาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไปบ้างตามลักษณะของคำซ้ำ นอกจากนี้ผู้แต่ง อาจเลือกใช้คำอรรถาธิบายซึ่งเกิดจากการซ้อนหรือซ้ำอักษรลงหน้าศัพท์จากการกร่อนเสียงของ คำ ซ้ำก็ได้ การใช้คำลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการเน้นความให้เด่นชัดขึ้นแล้ว ยังได้ความไพเราะ ใน เสียงของคำอีกทางหนึ่ง เช่น

ครื้นครื้นฤาใช้ฟ้า	เรียมครวญ
หึ่งหึ่งไซ้ลมหวน	พีให้
ฝนตกไซ้ฝนวอล	พีทอด ใจนา
ร้อนไซ้ร้อนไฟไหม้	พีร้อนกลกาม

(กำศรวลศรีปราชญ์)

1.4. การหลากคำ ได้แก่การใช้คำไวพจน์ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันหรือในบริบท เดียวกัน ทำให้เกิดความไพเราะที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำซ้ำซากเมื่อกล่าวถึงสิ่งเดียวกัน ดังตัวอย่าง จาก “เวสสันดรชาดก(กัณฑ์ชูชก)” ตอนที่นางพราหมณีบริภาษนางอมิตดาว่า

ถึงยามกำหนดจะประโลมเล่นนี้ก็ไม่ชื่นชม นตฤ รัตติ ยามเมื่อจะร่วมมรสภริมย์นี้ก็ไม่ ปรีดา ยามเมื่อจะพูดเล่นเจรจານี้ก็ไม่ปราโมทย์ เหมือนตะแคงจะกริ้วโกรธควาตชู้ตูปเนนน่ากลัว

(เวสสันดรชาดก-กัณฑ์ชูชก)

ผู้ทรงพระนิพนธ์ได้เลือกใช้คำ “ชื่นชม” “ปรีดา”, “ปราโมทย์” ในความหมายเดียวกัน ทำให้เห็นความงามของภาษาที่มีคำใช้อย่างหลากหลาย และเสียงของคำที่เปลี่ยนไปก็เหมาะกับ บริบทที่ประกอบยิ่งขึ้น

เสาวภา ธาณีรัตน์ (2538, หน้า 157-161) มีผลงานเรื่อง “พื้นฐานการอ่านวรรณคดี ไทย” กล่าวถึงกลวิธีการใช้คำภาษาในวรรณคดีไทยมีกลวิธีในการใช้ภาษาหลากหลายเพื่อให้ได้ ความไพเราะ มีชีวิตชีวา ก่อให้เกิดภาพพจน์ และจินตนาการ ได้หลายวิธีด้วยกัน ดังเช่น

1. การใช้คำซ้ำ การใช้คำซ้ำนี้อาจใช้เพื่อให้ความรู้สึกเพิ่มขึ้นหรือลดลงเห็นลักษณะการเคลื่อนไหว สร้างความมีชีวิตชีวา และให้ความงามแห่งภาษา ที่สัมผัสได้ด้วยอารมณ์ เช่น

หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยขึ้น   ระรวยรินรินรินกลืนเกลสร
(พระอภัยมณี)

น้ำค้างพรมลมเรื่อยเรื่อยเรื่อยฉิว   ไบโปกปลิวเพลงพลิกิริกริกไหว
บ้างร่วงหล่นวนว่อนร้อนไรไร   ด้วยแสงไฟรางรางสว่างตา
(นิราศวัดเจ้าฟ้า)

2. การซ้ำคำแบบเล่นคำ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่กวีนิยมใช้สร้างอารมณ์ก่อให้เกิดสุนทรียะได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเด่นในเชิงการใช้คำพ้องรูป คำพ้องเสียง คำซ้ำที่นำมาใช้อาจมีความหมายเหมือนกัน หรือต่างกัน แต่จะเล่นคำออกมาในรูปการเปรียบเทียบ ดังตัวอย่าง

ไม้โรกเหมือนโรคเรื้อา   รุ่มกาม
ไฟว่าไฟราดลามา   ลวกร้อน
นางแยมหนึ่งแยมยาม   เยารยั่ว แยมฤา
ตุ้มตั้งตุ้มตีช้อน   ออกอั้นกันแสง
(ลิลิตตะเลงพ่าย)

3. การซ้ำคำแบบเล่นเสียง ก็ทำให้เกิดความไพเราะ และเรียกร้องความสนใจได้ดีเช่นกัน ดังเช่น

ระบิรบยบทำว   เบาราด
รบอบรบบยล   ยิงผู้
รบนรบิการย   เกลากาพย์ ก็ดี
รเบอดรบัดรู้   รบสรรพ
กลรिरณแมนพียง   พระกฤษณะ
กลต่อกลกนนกล   กยจกั๊ง
กลกลตบกลคิต   กลใคร่ ถึงอย
กลแตงกลตั้งรู้   รบปรณ

เซองแก้เด็กใหญ่ให้	หายแรง รวจแฮ
เซองรยบรายพลซุก	ซุ่มไว้
เซองเตอกสั่งแสวงเซอง	ลาลาด ก็ดี
เซองซ่งเสี่ยได้รู้	รอบกาย

(ลิลิตยวนพ่าย)

4. การใช้คำแบบเล่นเสียงสัมผัส ลักษณะนี้ก็เป็นชั้นเชิงของกวีที่เสนอความงดงามของภาษาอีกประการหนึ่ง ลักษณะนี้กวีนิยมใช้กันมาก

5. การเล่นเสียงสัมผัสอักษร มีทั้งเล่นสัมผัสภายในวรรคและสัมผัสระหว่างวรรคที่อยู่ใกล้เคียงกัน

แจ้วแจ้วจ๊กจั้นจ๋า	จับใจ
หรีงหรีงเรื่อยเรไร	รำรื่อง
แซงแซวส่งเสียงใส	ทราบโสด
แหงนึ่งนึ่งกนุชน้อง	นึ่มเนื่อนวลนาง

(โคลงนิราศสุพรรณ)

6. การเล่นเสียงสัมผัสสระ

ดูหนูสู้รุ่ง	งสุคสู้หนูสู้ง
หนูงสู้ดูอยู่	รูปงทุหนูมู
ดูหนูขู่ผู้	พรุพรุ
หนูสู้รุ่ง	สุคสู้
งสู้หนูหนูสู้	งอยู่
หนูรุ่งรุ่ง	รูปทุมู

(กาพย์ห่อโคลงประภาสธารทองแดง)

ศิวกันท์ ปทุมสูติ (2548, หน้า 48–52) มีผลงานเรื่อง “การเขียนสร้างสรรค์ไม่ยากอะไรเลย” กล่าวถึงศิลปะของการใช้ภาษาไว้ 3 วิธี ดังนี้

1. การเล่นคำ เป็นอีกวิธีการหนึ่งซึ่งจะทำให้งานเขียนมีความสนุกสนานรื่นเริง สร้างสีสันแห่งท่วงทำนองแต่ให้ชวนอ่าน ชวนติดตาม และถ้าเป็นงานประพันธ์ประเภทร้อยกรอง การเล่นคำก็ยิ่งจะช่วยให้เสียงสัมผัสกระทบของคำที่เล่นล้อไพเราะยิ่งขึ้น ยิ่งเวลาขับขานหรืออ่านออก

เสียงก็จะยิ่งเพิ่มความรู้สึกทั้งแก่คนอ่านและคนฟังคนฟัง ผู้ศึกษาเรียนรู้เบื้องต้นควรที่จะได้ ฝึกอ่านฝึกสังเกตุงานเขียนที่เล่นคำในลักษณะต่างๆ เช่น การเล่นสัมผัสอักษร คือการเล่นเสียงอักษรของคำที่มีพยัญชนะต้นเดียวกันหรือเป็นอักษรคู่เสียงกัน โดยมากมักเล่นคำลักษณะนี้ ในงานเขียนประเภทร้อยกรอง เช่น

เปิบข้าวทุกคราวคำ

จงสุจำเป็นอาจิดน

เหงื่อภูที่สูกิน

จึงก่อเกิดมาเป็นคน

(จิตร ภูมิศักดิ์)

คำที่พิมพ์ตัวหนาในวรรคแรก คือ **ข้าว** กับ **คำ** เป็นคำที่สัมผัสอักษรกัน เช่นเดียวกับ คำว่า **จำ** กับ **จิดน** ในวรรคที่สอง และ **ภู** กับ **กิน** **ก่อเกิด** ในวรรคที่สาม ก็เป็นคำสัมผัสอักษรกันด้วย เวลาอ่านเราจะรู้สึกได้ถึงความสัมพันธ์ของเสียงอักษรที่เป็นพยัญชนะต้นคำซึ่งอยู่ในตำแหน่งจังหวะตกกระทบ

การเล่นสัมผัสอักษรหรือเสียงอักษรให้กระทบสัมผัสกันดังกล่าว แม้โดยทั่วไปจะไม่ค่อย ปรากฏในงานเขียนประเภทร้อยแก้ว แต่บางครั้งก็มีการเล่นอยู่บ้าง ซึ่งก็สามารถสร้างสีสันและทำให้เกิด ความไพเราะได้ไม่แตกต่างกับงานร้อยกรอง เช่น

...เขาฝากลูกไว้กับหมอน้ำมนต์และเพื่อนบ้าน

แล้วพลูลงเรือนไปถึงอำเภเอาเมื่อพระจะเพล...

(ลาว คำหอม)

2. การเล่นคำล้อคำ เป็นการเล่นในลักษณะต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกล้อเล่นกันของกลุ่มคำล้อเล่นกันและกลุ่มคำพวกเดียวกัน หรือกลุ่มคำข้างเคียงกัน หรือเสียงคำเล่นล้อกันได้เสียงกัน หรือบางทีก็เป็นการเล่นล้อกัน โดยความหมายบ้าง เหตุผลบ้าง เช่น

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า

ยังดีกว่าใบไม้เหลืองในเมืองหลวง

ที่รอปลิดหล่นเปล่าประโยชน์ปวง

เป็นต่างดงดำเปื้อนในป่าคน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

3. การเล่นคำซ้ำ ได้แก่การใช้คำคำหนึ่งเล่นซ้ำหรือยกย่อนกันด้วยความหมาย บ้าง เหตุผลบ้าง น้ำเสียงบ้าง หรือเพื่อเล่นชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ให้มีชีวิตชีวาน่าสนุกหรือเสนาะ อารมณ์แก่ผู้อ่าน เช่น

ใครซังใครซ่างใครซังใครเถิด
 ของามเฉิดฉาย่าซังพีนี่เลยหนา
 จะซังใครซังไปเถิดแก้วตา
 แต่จงอย่าซังพืเหมือนลีซัง

(สุรพล สุขมนัญญ์)

ผิดหวังแล้วหวังใหม่ไม่ลดละ
 หวังเพื่อจะผิดหวังอีกครั้งใหม่
 แล้วเราก้ผิดหวังสมตั้งใจ
 เราจึงไม่ผิดหวังสักครั้งเดียว

(ทนายท เพชรงาม)

ผลงานของประทีป วาทิกทินกร (2554, หน้า 89) เรื่อง “ร้อยกรอง” กล่าวถึง สุนทรียภาพในการเล่นคำว่า “การเล่นคำเป็นการซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำอักษร เป็นกลวิธีที่ให้ความ ไพเราะด้วยเสียงอีกวิธีหนึ่ง กวีทุกยุคทุกสมัยนิยมใช้การเล่นคำเสริมสร้างความงามให้กับบท ร้อยกรองของตนอยู่เสมอ” เช่น

นวลจันทร์เป็นนวลจริง	เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา
คางเป็อนเป็อนหน้ามา	ไม่งามเท่าเจ้าเป็อนชาย
ฯลฯ	

แก้มซ้ำซ้ำใครต้อง	อันแก้มน้องซ้ำเพราะชม
ปลาทุกทุกช่อกรม	เหมือนทุกช่อที่จากนาง

(ภาพย์เห่เรือ)

สายหยุดหยุดกลินฟุ้ง	ยามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห้หาย	ห่างเศร้า
ก็คืนที่วันวาย	วางเทวษ ราแม่
ถวิลทุกขบค่ำเช้า	หยุดได้ฉันใด

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

พระลอเสด็จลีลา ชมพฤษกษาหลายหลาก สองปลากแห้วข้างทาง ยางจับยางชมฝูง ชูงจับชูง ยั่วเย้า เป้าจับเป้าแปลกหมู่ กระสาสูกระสัง รังเรียงรังรังนาน ไก่ครวญไต่หงอนไก่ไฟ จับไฟคู่คูลอ ตอดตอจับไม้ตอด ตันคาลอดตพงคา ฯลฯ

(ลิลิตพระลอ)

ผลงานของรีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2545, หน้า 37) เรื่อง “ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี” กล่าวถึงการ เล่นคำและเล่นเสียงไว้ว่า “การเล่นคำและเล่นเสียงเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของกวี ที่ทำให้บทกวีนิพนธ์ไพเราะมากขึ้น การเล่นคำและเล่นเสียงมีการซ้ำเสียงและความหมาย ซ้ำเสียงต่างความหมาย เล่นคำพ้องเสียงและเล่นซ้ำคำ”

อัมพร สุขเกษม (2545, หน้า 150) มีผลงานเรื่อง “ความรู้เบื้องต้นร้อยกรองไทย” กล่าวถึง ความไพเราะของการเล่นคำว่า “ในบทร้อยกรองไทย นิยมกันว่า การเล่นคำ เล่นอักษร ก็จะช่วยให้เกิดความไพเราะของบทร้อยกรองเป็นอย่างดี ด้วยการ เล่นคำ เล่นอักษร จะช่วยให้ผู้อ่านรู้เรื่องจังหวะด้วย”

เบญจมาศ พลอินทร์ (2546, หน้า 35) มีผลงานเรื่อง “พื้นฐานทางวรรณคดีวรรณกรรมไทย” กล่าวถึงการ เล่นคำไว้ดังนี้ กากพย์กลอนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอารมณ์สะท้อนใจ จึงต้องเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับเรื่องราว กล่าวคือ ต้องเป็นภาษาที่เรียกร่องอารมณ์ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมกับผู้แต่ง การเลือกสรรคำในการแต่งกลอน การเล่นคำ เสียง และความหมายเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการโน้มนำอารมณ์ของผู้อ่านให้คล้อยตาม และฟังเสียง เมื่ออ่านออกเสียง ก็มีความไพเราะน่าฟัง มีความหมายที่เข้าใจง่าย ทั้งหมดเรียกว่าการเล่นคำ

2.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเล่นคำ

งานวิจัยเรื่องศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์มีผู้ศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง ผลงานที่สำคัญได้ผลงานของรังสรรค์ สิมานนท์ (2534), พิววรรณ สังข์จันทร์ (2541) และนาวิณี หล้าประเสริฐ (2550)

รังสรรค์ สิมานนท์ ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรม ร้อยกรองที่ได้รับรางวัลของจินตนา ปิ่นเฉลียว” ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมร้อยกรองเรื่องยาวของ จินตนา ปิ่นเฉลียว ที่ได้รับรางวัล 3 เรื่องคือ นิราศพระอาราม อยุธยาสาสน และเพลงมนุษย์

ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาเรื่องวิเคราะห์วรรณกรรม ร้อยกรองที่ได้รับรางวัลของจินตนา ปิ่นเฉลียว ผู้วิจัยศึกษาพบประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์สุนทรียภาพในคำ 2 ประเด็น คือ เสียงของคำ และการเล่นคำ ผลการวิเคราะห์ทุกประเด็นที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์คือ การเล่นคำ

เป็นการใช้คำเดี่ยว คำคู่ หรือคำซ้ำ คำซ้อน มาจัดวางไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน หรือในข้อความที่ต่อเนื่องกัน โดยให้ความหมายต่างกัน การเล่นคำซ้ำ ได้แก่ การใช้คำซ้ำกันในที่ต่างๆ ของการแต่งคำประพันธ์ เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกและคำมีชีวิตชีวาเพิ่มขึ้น หรือเพื่อย้ำความหมายให้หนักแน่นจริงจังขึ้น การเล่นคำพ้อง อาจพ้องได้ทั้งเสียง รูป และความหมายการเล่นคำซ้อน ได้แก่ การนำคำเดี่ยว 2 คำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเข้าคู่กัน โดยตำแหน่งของคำซ้อนอาจอยู่ชิดกัน หรือแยกจากกัน เพื่อเล่นคำล้อกัน การเล่นคำชุด มีลักษณะคล้ายกับการเล่นสัมผัสอักษรแบบแทรกคู่ แต่ต่างกันที่ตรงเล่นคำชุด จะมีคำยืนอยู่หนึ่งคำ คำถัดไปจะเป็นเสียงพยัญชนะอื่นที่ต่างกันจากคำยืน แต่คำที่มีเสียงต่างกันนั้น จะต้องมียเสียงพยัญชนะเดียวกัน เพียงแต่ต่างสระการเล่นคำโดยใช้คำสลับที่ คือการใช้กลุ่มคำเดียวกันมาเรียงลำดับต่างกัน ให้ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงไป

พิรารวรรณ สังขจันทร์ ได้ศึกษาเรื่อง “ ศิลปะการใช้ภาษา และกลวิธีการสร้างตัวละคร ใน เรื่องสั้นอิโรติกของสุจินดา ชัตยาหลงกต ” ผู้ศึกษาใช้ข้อมูลวรรณกรรมเรื่องสั้น อิโรติก ของสุจินดา ชัตยาหลงกต จากหนังสือรวมเรื่องสั้นจำนวน 5 เล่ม ได้แก่ รวมเรื่องสั้นชุด ใจดวงเปลี่ยว เหมือนระบำดอกนุ่น ปาร์ตี้ ภาพร่างเหมือนจริง และเรื่องสั้นคัดทิ้ง วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งไว้มี 2 ประเด็น ได้แก่ การศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในเรื่องสั้นอิโรติกของสุจินดา ชัตยาหลงกต และ การศึกษากลวิธีการสร้างตัวละครในเรื่องสั้นอิโรติกของสุจินดา ชัตยาหลงกต

ผลการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะศิลปะการใช้ภาษาในเรื่องสั้นอิโรติกของ สุจินดา ชัตยาหลงกตผู้วิจัยศึกษาพบศิลปะการใช้คำ 7 ประเภท ได้แก่ คำแสดงภาพ คำแสดงอาการ คำซ้ำ คำที่มีความหมายแฝง คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำภาษาต่างประเทศ และคำสแลง ผลการวิเคราะห์ทั้ง 7 ประเด็นนี้ เกี่ยวข้องกับการการการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ของผู้วิจัย คือ คำซ้ำ เป็นการใช้คำเดียวกันหลายๆ ครั้งในข้อความเพื่อบ่งชี้ให้เห็นน้ำหนัก นับเป็นกลวิธีหนึ่งที่คุณแต่งใช้เพื่อเพิ่มน้ำหนัก และสร้างเนื้อความให้มีความกระชับชัดเจนยิ่งขึ้น

นาวิณี หล้าประเสริฐ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ภาษาวรรณศิลป์ในเพลงพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ” ผู้ศึกษาได้ศึกษาเนื้อหาของเพลง พระราชนิพนธ์ และศึกษาภาษาวรรณศิลป์ในเพลงพระราชนิพนธ์ ด้วยการเลือกสรรคำ ซึ่งช่วยเสริมเนื้อหา ให้โดดเด่นประทับใจ

ผลการวิจัยพบว่าการใช้คำในเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ ยังโดดเด่นด้วยการใช้ คำซ้อน หลากหลายประเภท ได้แก่ คำซ้อน 2 พยางค์ ใช้เพื่อบ่งชี้ความหมายและเน้นความหมายและเน้นความไพเราะของเสียงพยัญชนะต้นที่สัมผัสกัน แบ่งเป็น คำซ้อนเพื่อความหมาย ประกอบด้วยคำซ้อนเพื่อความหมายแบบสัมผัสอักษร และคำซ้อนเพื่อความหมายแบบไม่

สัมผัสอักษร และคำซ้อนเพื่อเสียงซึ่งเป็นแบบอักษรทั้งหมด คำซ้อน 3 พยางค์ ใช้เพื่อเน้นย้ำความหมายของคำในเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ให้ชัดเจนหนักแน่นขึ้น คำซ้อนในเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ที่พบมากอีกประเภทหนึ่ง คือ คำซ้อน 4 พยางค์ แบ่งเป็นคำซ้อนสัมผัส ซึ่งประกอบด้วยคำซ้อนสัมผัสระหว่างคำ และคำซ้อนแบบสัมผัสอักษรล้วน คำซ้อนประเภทนี้นอกจากช่วยเน้นย้ำความหมายของคำแล้ว ยังช่วยเรื่องความไพเราะของเสียงสัมผัสด้วย ทั้งเสียงสระ และเสียงพยัญชนะ คำซ้อนสลับ คำซ้อนซ้ำ และคำซ้อนสองคำ เพื่อการเน้นย้ำความหมาย คำซ้อนประเภทสุดท้ายที่พบในเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ คือ คำซ้อนหลายพยางค์ หรือคำซ้อนที่มีมากกว่า 4 พยางค์ คำซ้อนประเภทนี้ช่วยขยายและย้ำความหมายของคำให้กว้างขวางครอบคลุม และหนักแน่นชัดเจน พบทั้งแบบคำซ้อน 2 คำ ซึ่งเกิดจากการนำคำซ้อน 2 คำมาซ้อนกัน และคำซ้อนมากกว่า 2 คำซึ่งเกิดจากการนำคำตั้งแต่ 3 คำ ซึ่งอาจเป็นคำเดี่ยว หรือคำซ้อนก็ได้มาซ้อนต่อกัน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำสัมผัส

แนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำสัมผัส ซึ่งใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งสาระสำคัญไว้ 2 ประเด็น คือแนวคิดและทฤษฎีคำสัมผัส และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำสัมผัส ดังนี้

3.1. แนวคิดและทฤษฎีการใช้คำสัมผัส

เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีคำสัมผัสนี้ มีผู้ศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2547) และประทีป วาทิกทินกร (2554)

ผลงานของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2547, หน้า 163-167) เรื่อง “วรรณคดีวิจารณ์” กล่าวว่าสัมผัส (Rhyme) คือเสียงคล้องจองได้แก่สัมผัสบังคับ เรียกว่า “สัมผัสนอก” สัมผัสไม่บังคับเรียกว่า “สัมผัสใน” สัมผัสทั้งสองประเภทนี้อาจสัมผัสอักษร คือใช้อักษรเดียวกัน หรือสัมผัสสระ ใช้สระเดียวกัน

ประทีป วาทิกทินกร (2554, หน้า 46-47) มีผลงานเรื่อง “ร้อยกรอง” กล่าวว่าสัมผัส คือลักษณะที่บังคับให้ใช้คำคล้องจองกัน ซึ่งเป็นลักษณะบังคับที่สำคัญที่สุดในร้อยกรองทุกประเภท หมายความว่าไม่มีร้อยกรองประเภทใดที่ไม่บังคับสัมผัส ดังนั้นลักษณะการแต่ง ที่ขาดสัมผัสจึงไม่ใช่ร้อยกรอง คำที่คล้องจองกันนั้นอาจจะหมายถึงคำที่ใช้สระและมาตราตัวสะกดอย่างเดียวกัน หรือคำที่ใช้พยัญชนะต้นเสียงเดียวกันก็ได้ นอกจากนั้นสัมผัสในร้อยกรองยังมีทั้งที่บังคับและไม่บังคับอีกด้วย ดังนั้นจึงควรทราบว่าสัมผัสมีอยู่ 4 คือ

1. สัมผัสสระ คือคำที่ใช้สระเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน ถ้ามีตัวสะกดต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน เช่น ใคร-ไป-ใน-ใหม่-ใกล้, วาด-อาจ-ราษฎร-บาท, รัก-ซึก-ศักดิ์-หัก

2. สัมผัสพยัญชนะ (สัมผัสอักษร) คือคำที่ใช้พยัญชนะต้นเดียวกันหรือเสียงเดียวกัน ทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงสระและวรรณยุกต์ เช่น ทราบ-สร้าง-ศาสตร์-เซ, ทิ้ง-ถ่อม-ธรรม-เด้า, เข้า-เคียง-ฆ่า-คิด เป็นต้น

3. สัมผัสนอก เป็นสัมผัสที่ส่งและรับสัมผัสนอกวรรคออกไป คือส่งจาก คำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป สัมผัสนอกนี้เป็นสัมผัสบังคับใน ร้อยกรองทุกประเภท จะไม่มีไม่ได้ และกำหนดให้ใช้แต่สัมผัสสระเท่านั้น

4. สัมผัสใน เป็นสัมผัสที่คล้องจองกันอยู่ภายในวรรคเดียวกัน ไม่เป็นสัมผัสบังคับ และจะใช้สัมผัสสระหรือสัมผัสพยัญชนะก็ได้ แล้วแต่ความเหมาะสม กับทั้งไม่มีกฎเกณฑ์จำกัดว่าจะต้องมีตำแหน่งแน่นอนเหมือนสัมผัสนอกด้วย ตัวอย่างเช่น กลอนวรรคหนึ่งว่า “แม่นล้อลามหยาบหยาบไม่ปลาบปลีม” จะมีสัมผัสในที่เป็นสระ 2 แห่งคือ ลามกับหยาบ และหยาบกับปลาบ ส่วนกลอนอีกวรรคหนึ่งว่า “เขาเคลียนิ้วเนิบนุ่มเสียงทุ้มพรา” มีสัมผัสในที่เป็นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระอย่างละแห่งคือ นิ้วกับเนิบ และนุ่มกับทุ้ม เป็นต้น

3.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำสัมผัส

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้คำสัมผัส มีผู้ศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง ผลงานที่สำคัญได้แก่ผลงานของนาวิณี หล้าประเสริฐ (2550) และวรรณภา ชำนาญกิจ (2549)

นาวิณี หล้าประเสริฐ ทำวิจัยเรื่อง “ภาษาวรรณศิลป์ในเพลงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ผู้ศึกษาได้ศึกษาเนื้อหาของเพลงพระราชนิพนธ์ และศึกษาภาษาวรรณศิลป์ในเพลงพระราชนิพนธ์ ด้วยการเลือกสรรคำ ซึ่งช่วยเสริมเนื้อหา ให้โดดเด่นประทับใจ

ผลการวิจัยพบว่าเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์มีการใช้ถ้อยคำรูปแบบต่างๆ ได้แก่สัมผัส ซึ่งทำให้เนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ทุกเพลงไพเราะรื่นหู เกิดจังหวะลีลา มีเสียงคล้องจองและจดจำได้ง่าย ประกอบด้วยสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร สัมผัสสระประกอบด้วยสัมผัสนอกซึ่งปรากฏในเนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ทุกเพลง และทำให้เพลงพระราชนิพนธ์มีลักษณะคล้ายกับร้อยกรองที่มีการส่งสัมผัสระหว่างวรรค และสัมผัสในซึ่งมีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยสัมผัสสระชนิด และสัมผัสสระคั่น สัมผัสสระชนิดได้แก่ สัมผัสสระชนิด 2 คำ 3 คำ 2 คู่ และ 3 คู่ ส่วนสัมผัสสระคั่น ได้แก่ สัมผัสสระคั่น 1 คำ 2 คำ และมากกว่า 2 คำ นอกจากสัมผัสสระแล้ว เนื้อเพลงพระราชนิพนธ์ยังปรากฏสัมผัสอักษรเป็นจำนวนมาก มีทั้งสัมผัสอักษรชนิดและอักษรคั่นเช่นเดียวกับสัมผัสสระ สัมผัสอักษรชนิดที่พบประกอบด้วย สัมผัสอักษรชนิด 2 คำ 3 คำ 4 คำ 6 คำ 2 คู่ และ 3 คู่ ส่วนสัมผัสอักษรคั่นได้แก่ สัมผัสอักษรคั่น 1 คำ 2 คำ สัมผัสอักษรมากกว่า 2 คำ และสัมผัสอักษรไขว้

วรรณภา ชำนาญกิจ ได้ศึกษาเรื่อง “ชนบววรรณศิลป์กับ ประพันธศาสตร์ไทยสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์” ผู้วิจัยศึกษาพบศิลปะการใช้ภาษา ขนบด้านรูปแบบฉันทลักษณ์และกลวิธีการเล่นคำ การเล่นเสียงสัมผัสแสดงให้เห็นการสืบทอดแนวคิดเรื่องความสมบูรณ์เรื่องวรรณศิลป์

ผลการวิจัยพบว่าชนบววรรณศิลป์กับ ประพันธศาสตร์ไทยสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ การสืบทอดรูปแบบฉันทลักษณ์ที่มีในวรรณคดีแบบฉบับและกลวิธีการเล่นเสียงสัมผัส การเล่นคำ มีทั้งแบบอย่างของการสร้างความงามของเสียงจังหวะที่ยึดถือตามแบบแผนนิยม ได้แก่ สัมผัสในวรรค สัมผัสระหว่างวรรค สัมผัสระหว่างบท การซ้ำคำต้นวรรคหรือบาท และแบบอย่างที่ยืดหยุ่นข้อบังคับ ได้แก่ การไม่เคร่งครัดคำรับส่งสัมผัส การเลื่อนตำแหน่งคำรับส่งสัมผัส การละคำรับส่งสัมผัส ลักษณะเหล่านี้ปรากฏมาแล้วในวรรณคดีแบบฉบับสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผลการวิเคราะห์ทุกประเด็นที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ของผู้วิจัยคือ การเล่นคำ และการเล่นเสียงสัมผัส

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเลียนเสียงธรรมชาติ

การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้คำเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ประเด็น คือแนวคิดและทฤษฎีการเลียนเสียงธรรมชาติ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลียนเสียงธรรมชาติ ดังนี้

4.1. แนวคิดและทฤษฎีการเลียนเสียงธรรมชาติ

เกี่ยวกับ

แนวคิดและทฤษฎีการเลียนเสียงธรรมชาตินี้ มีผู้ศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดของกุหลาบ มัลลิกะมาส (2547), เสาวภา ธาณรัตน์ (2538) และประทีป วาทิกทินกร (2554)

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2547, หน้า 163-167) มีผลงานเรื่อง “ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดี” อธิบายว่า การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onoma topoeia) สร้างประสิทธิภาพแห่งเสียง (Sound effect) ที่นำผู้อ่านให้เข้าถึง หรือใกล้ชิดกับการพรรณนาตามบทหรือกรอง ถ้ากรอใส่เสียงธรรมชาติเอาไว้ได้อย่างเหมาะสม นั่นก็คือเป็นเครื่องทำให้เกิดจินตนาการได้ยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด คือเนื้อเพลงเขมรไทรโยค

บรรยายความตามให้เสด็จยาตร	ยังไทรโยคประพาสนาสนนท์
ไม้ไล่หลายพันคละขึ้นปะปน	ที่สายชลเขาชะงอกเป็นโกรกธาร
น้ำพุพุ่งชานไหลมาฉ่ำฉาน	เห็นตระการมันไหลจอกโครม
จอกโครมมันไหลจอกจอก	จอกจอกโครมโครม

(เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์)

ถ้าลองตัดสร้อยจอกโครมออกหรือในท่อนสอง ตัดเสียงนกยูงทอง มันร้องกระดิ่งโงง ออก จะเสียบรรยากาศและขาดจินตนาการอันใกล้ชิดกับธรรมชาติตามภาพ บรรยายไว้นั้นทันที สุนทรภู่เป็นกวีผู้หนึ่งที่นิยมใช้เสียงตามธรรมชาติ ในบทร้อยกรองของตนเสมอ เช่น เสียงมุสิก “กิกกิก” ร้อง เสียงปี่ “ต้อยตะริดติดตี เจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร่อนไปนอนไหน” ตัวอย่างข้างต้น เหล่านี้ จะแสดงให้เห็นได้ชัดว่าการเลียนเสียงธรรมชาติให้ผลให้ความรู้สึกใกล้ชิดกับความจริง อย่างยิ่ง

เสาวภา ธानीรัตน์ (2538, หน้า 162) ในผลงานเรื่อง “วรรณกรรมศึกษา ตอนการศึกษา วรรณคดีไทย” กล่าวถึงกลวิธีการใช้คำ ภาษาในวรรณคดีไทยมีกลวิธีในการใช้ภาษา หลากหลายเพื่อให้ได้ความไพเราะ มีชีวิตชีวา ก่อให้เกิดภาพพจน์ และจินตนาการ ได้หลายวิธี ด้วยกัน ดังเช่น การเลียนเสียงธรรมชาติ การเลียนเสียงธรรมชาติเป็นวิธีที่กวีใช้ปลุกอารมณ์ให้เกิดมีชีวิตชีวา และเป็นศิลปะทางภาษาที่ก่อให้เกิดความงามอีกสไตล์หนึ่ง ดังตัวอย่าง

ต้อยตะริดติดตีเจ้าพี่เอ๋ย	จะละเลยเร่ร่อนไปนอนไหน
อ้ออ้ออ้อยสร้อยฟ้าสุราลัย	แมนเด็ดได้แล้วไม่ร้างให้ห่างเขย

(พระอภัยมณี)

เสียงซออ้ออ้ออ้อ	เอื่อยเพลง
จับปีเต้งเต้งเต้ง	เต้งต๋อง
ขลุ่ยตรูยตรูยตรูยเหนอง	เหม่งเหม่ง ระนาดเอย
ฆ้องหน่องหน่องหน่องหน่อง	ผรั่งพรั่งพรั่งตะโพน

(โคลงนิราศสุพรรณ)

ระวังไพรร่ายร้องกร้อ	กร้อกรอ
แอ้อแอ้อแอ้อแอ้อ	เลียบร้อง
พญาลอล้อล้อลอล	เคล้าคู่
กะหรอดกรอดกร้อดกร้อกร้อ	กะรอกเต็นเล่นกะแต

(โคลงนิราศสุพรรณ)

ประทีป วาทิกทินกร (2554, หน้า 88–89) ในเรื่อง “ร้อยกรอ” กล่าวถึง การเลียนเสียงธรรมชาติ ถ้าหากกวีสามารถสอดใส่คำที่มีเสียงเลียนธรรมชาติลงในบทร้อยกรองได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้ผู้อ่านเข้าถึงหรือใกล้ชิดกับการพรรณนานั้นๆ มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือเนื้อเพลงเขมรไพรโยคซึ่งรู้จักกันดี เสียงน้ำไหลจอกโครมๆ หรือเสียงนกยูงร้องกระโตงโห่งๆ นั้น ทำให้ผู้ฟังได้บรรยากาศและเกิดจินตนาการที่ใกล้ชิดกับสภาพธรรมชาติเป็นอย่างมาก ขอให้ลองสังเกตตัวอย่างต่อไปนี้จะรู้สึกว่าการเลียนเสียงธรรมชาติจะช่วยให้บทร้อยกรองมีความงามเพิ่มขึ้น

กลองทองตีครุ่มครุ่ม	เดินเรียง
ทำตะเต็งเต็งเสียง	ครุ่มครุ่ม
เสียงปี่เรื้อยเพียง	การเวก
แตร์นแตร์นแตร์นฟุ้งขึ้น	หุ่หุ่เสียงสังข์

(ภาพย่อโคลงประพาสธารทองแดง)

สังัดเจียบเยียบเย็นทุกเส้นหญ้า	แต่สัตว์ป่าปี่ร้องก้องกระหิม
ไม่เห็นหนตันไม้พระไตรครุ่ม	เสียงจิมจิมเงาไม้พระไตรตะนอง
ทั้งเปรตผีป่แก้วแว่วแว่วหวีด	จังหวีดกรีดกรีดเกลียวเสียงวสของ
เสียงหึ่งหึ่งกึ่งไทรเรไร้อง	แม่ม่ายลวงโนเพราะเสนาะใน

(นิราศพระประธม)

4.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลียนเสียงธรรมชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลียนเสียงธรรมชาติ มีผู้ศึกษาไว้ไม่มากนัก ผลงานที่สำคัญได้แก่ผลงานของพิราวรรณ สังขจันทร์ (2541) เรื่อง “ศิลปะการใช้ภาษา และกลวิธีการ

สร้าง ตัวละครในเรื่องสั้นอิโรติกของสุจินดา ขันตยาหลงกต” ผลการวิจัยเฉพาะศิลปะการใช้ภาษาในเรื่องสั้นอิโรติกของสุจินดาขันตยาหลงกต ผู้วิจัยศึกษาพบศิลปะการใช้คำ 7 ประเภท ได้แก่ คำแสดงภาพ คำแสดงอาการ คำซ้ำ คำที่มีความหมายแฝง คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำภาษาต่างประเทศ และคำสแลง ผลการวิเคราะห์ทั้ง 7 ประเด็นนี้ เกี่ยวข้องกับการการศึกษาวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ของผู้วิจัย คือ คำเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นศิลปะการเลือกเพี้ยนคำอย่างหนึ่งที่วิไทยนิยมมาก เพราะคำประเภทนี้เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น มีเสียงร้องครวญคราง โหยๆ ฮือๆ หรือเสียงเลียนธรรมชาติอื่นๆ เช่น โครม ตูม เปรี๊ยะ

ประเด็นสำคัญที่กล่าวไว้ในข้างต้นเกี่ยวกับปริทรรศน์วรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรระดับประถมศึกษา ล้วนแต่เป็นองค์ความรู้สำคัญที่จะใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นและกรอบแนวคิดในการวิจัยศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร สำหรับการเรียนการสอนต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ในวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีวิธีดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. ไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐา)
2. พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร)
3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไฟไปเที่ยวป่า)
4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์)
5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม)
6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ)

กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งได้ออกแบบให้เหมาะกับการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบบันทึกข้อมูล โดยจัดทำเป็นแบบบันทึกข้อมูล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล 2 ประเด็น ได้แก่

1. เก็บโดยการอ่านหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์-ธิดาพระไชยเชษฐา) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) และเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนึงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) และเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมมราช) อย่างละเอียด แล้วพิจารณาเลือกการใช้คำในประเด็นการใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ บันทึกลงในตารางบันทึกข้อมูล

แบบบันทึกข้อมูล

1. ประเภทของการใช้คำศัพท์

คำไวพจน์

คำศัพท์สูง

2. จากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์

รายการคำ	หน้า	รายการคำ	หน้า
พระแก้ว	4	เยาวมาลย์	10
นางแก้ว	5	นงคราญ	10
เทวี	5	โหมตรู	10
โหมศรี	6	กุมาร	12
มเหสี	6	ปีตุรงค์	13
โหมยง	6		
มารศรี	6		
กัลยา	7		
โหมฉิน	8		
เทพบุตร	8		
ผ่านเกล้า	9		
กุมารา	10		

2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บจากหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาเพื่อชีวิตวรรณคดีลำนำ ทั้ง 6 เรื่อง นำไปบันทึกลงในตารางสรุปข้อมูล (ตัวอย่างที่ 2)

แบบสรุปข้อมูล

เรื่อง	การใช้คำศัพท์			
	คำไวพจน์		คำศัพท์สูง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย				
2. พระอภัยมณี ตอนการพจญภัยของสุตสาคร				
3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง				
4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดคิดฝันคนทั้งหลาย				
5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย				
6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด				

การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บจากหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำ ทั้ง 6 เรื่อง ใน 4 ประเด็น ได้แก่

1. การใช้คำศัพท์

1.1. **คำไวพจน์** หมายถึงคำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน

1.2. **คำศัพท์สูง** หมายถึงคำศัพท์ที่ให้ความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ กวีพยายามค้นหาคำศัพท์ และสร้างศัพท์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่อง และอารมณ์

2. การเล่นคำ

2.1. **การซ้ำคำ** หมายถึง การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนี้นอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้ว ยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น

2.2. **การซ้อนคำ** หมายถึง การนำคำเดี่ยว 2 คำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเข้าคู่กัน โดยตำแหน่งของคำซ้อนอาจอยู่ชิดกัน หรือแยกจากกัน เพื่อเล่นคำล้อกัน

2.3. **การเล่นเสียงของคำ** หมายถึง วิธีการหนึ่งที่กวีนิยมใช้สร้างอารมณ์ก่อให้เกิดสุนทรียะได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเด่นในเชิงการใช้คำพ้องรูป คำพ้องเสียง คำซ้ำที่นำมาใช้อาจมีความหมายเหมือนกัน หรือต่างกัน แต่จะเล่นคำออกมาในรูปการเปรียบเทียบ

3. การใช้คำสัมผัส

3.1. **สัมผัสสระ** หมายถึง คำที่มีเสียงสระเดียวกันและถ้ามีตัวสะกดก็ต้องเป็นตัวสะกดที่อยู่ในมาตราเดียวกันด้วย ในงานวิจัยนี้หมายถึง สัมผัสในเพียงอย่างเดียว

3.2. **สัมผัสอักษร** หมายถึง สัมผัสที่คล้องจองกันอยู่ในวรรคเดียวกัน สัมผัสในนิยมใช้ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร

4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

หมายถึง การใช้คำที่มีเสียงของคำเหมือนกับเสียงธรรมชาติ

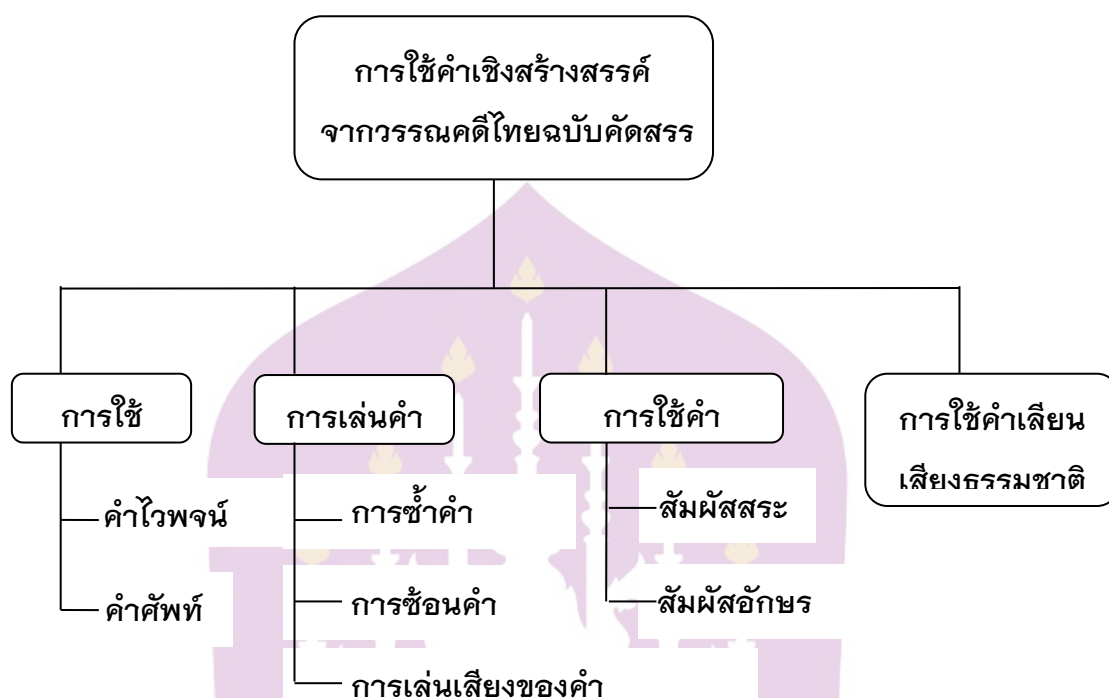
บทที่ 4

การวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา

หลังจากผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐ์ ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐ์) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ) แล้วนั้น

จากการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาจากวรรณคดีทั้ง 6 เรื่องนั้น พบศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ศัพท์ การเล่นคำ และการใช้คำสัมผัส ส่วนการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาตินั้น จากการวิเคราะห์ไม่พบศิลปะการใช้คำประเภทนี้ สาระสำคัญที่เป็นรายละเอียดของผลการวิจัยที่พบทั้ง 3 ประเภท นำเสนอตามลำดับประเด็นได้ดังนี้

1. การใช้คำศัพท์
2. การเล่นคำ
3. การใช้คำสัมผัส

ภาพที่ 1 แผนภูมิการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทย
ฉบับคัดสรรเพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา

การใช้คำศัพท์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวรรณคดีไทยทั้ง 6 เรื่อง ในประเด็นการใช้คำศัพท์ พบว่าการใช้คำอันเป็นศิลปะทางภาษานั้นมี 2 ประเภท ได้แก่

1. คำไวพจน์
2. คำศัพท์สูง

1. คำไวพจน์

คำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน แต่ใช้ในบริบทต่างกัน จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระ การเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง แล้วนั้นสามารถจัดแบ่งคำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันซึ่งอาจใช้แทนกันได้ดังนี้ เพื่อประโยชน์ในการสัมผัส การบรรจุคำให้พอดี ตามลักษณะบังคับของ ร้อยกรอง แต่ ละประเภท และการเลือกใช้เหมาะสม ออกเป็นลักษณะต่างๆ

จากการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนานาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐ ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์ พบพระไชยเชษฐ) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ) แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ โดยรวบรวมคำไวพจน์จากทั้ง 6 เรื่องมาแยกเป็นหมวดหมู่พร้อมยกตัวอย่างแต่ละเรื่อง ดังนี้

1.1. คำที่ใช้เรียกพระเจ้าแผ่นดิน

จากการวิเคราะห์คำที่พบ ได้แก่ พระทรงธรรม พระแก้ว หน่อกษัตริย์ พูนหัว พระทรงศิลป์ พระนักธรรม มิ่งขวัญ ผ่านเกล้า หน่ออินรินทร์ ภูวไนย ข้าไท ทรงเดช พระจอม มงกุฎเกต พระทรงฤทธิ์ ภูมิ พระสิกร พระทรงยศ พระจักรา ท้าวไท เรื่องศรี พระหริรักษ์ พระทรงจักร พระจักรี พระรามา ภูธร ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐ ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย เป็นตอนที่พี่เลี้ยงของพระไชยเชษฐมาแจ้งว่า พบเด็กน้อยคนหนึ่งหน้าตาคล้ายองค์พระไชยเชษฐมาก สงสัยจะเป็นบุตรของนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ คำที่ใช้เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินคือ ทรงฤทธิ์ ภูมิ พระทรงยศ พระทรงธรรม ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น

ต่างคนแลเล็งเพ่งพิศ

อันทรวดทรงองค์พระกุมารนี้

ทั้งท่วงทีกริยาละม่อมละไม

อย่าสงสัยไปเลย**พระทรงยศ**

ชะรอยบุตรสุวิญชาวิลาวัลย์

ทั้งสี่พี่เลี้ยงผู้ร่วมจิต

แล้วทูล**ทรงฤทธิ์**ไปทันใด

เหมือน**ภูมิ**จริงจังตั้งเถื่อใส่

จะดูไหนไม่ผิดสักสิ่งอัน

โอรสของพระองค์เป็นแมนมั่น

พระทรงธรรมอย่าแหงนแครงใจ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่ พระฤาษี เล่าเรื่องราวความเป็นมาของกุมารน้อยให้ฟังว่า พระบิดาของสุดสาครคือพระอภัยมณี เป็นหน่อกษัตริย์ที่พลัดบ้านพลัดเมืองมา และเคยพำนักที่เกาะแก้วพิสดารแห่งนี้ แล้วบอกว่าถึงเวลาแล้วที่สุดสาครควรออกตามพระบิดาให้พบ เมื่อสุดสาครได้ทราบความจริงก็โคกเศร้ายมาก

จิตใจร้อนรนอยากออกตามหาพระอภัยมณีขึ้นมาทันที คำที่ใช้เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินคือ หน่อ
นรินทร์ ภูวไนย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

หน่อนรินทร์ยินคดีพระซีเล่่า	กำสรดเศร้าโศกาน่าสงสาร
คิดถึงพ่อท้อใจอาลัยลาน	พระพลัดบ้านเมืองมาเอกากาย
ไปสำเภาเล่าจะดีเหมือนมีเหตุ	แสนสมเพชภูวไนยนึกใจหาย
เป็นลูกท่านทิ้งบิดาก็น่าอาย	ถึงเป็นตายฉันจะลาเจ้าตามตาม

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ (ตอนศึกสายเลือด) ตอนที่หนุมานตามไปช่วย
พระรามที่ถูกโมยราพลักพาตัวไปที่เมืองบาดาล เมื่อไปถึงก็แอบฟังพวักษ์คุยกัน ก็รู้ว่านาง
พิราภวนกำลังเศร้าโศกเสียใจมากที่ลูกชายคือไวยวิกซึ่งถูกจองจำอยู่ในคุก จะต้องถูกต้มให้ตาย
พร้อมกับพระรามในวันพรุ่งนี้ และโมยราพก็ใช้ให้นางมาตักน้ำเพื่อจะนำไปต้มลูกชายและ
พระราม หนุมานได้ฟังดังนั้นก็ปรากฏกายและอาสาที่จะช่วยนาง คำที่ใช้เกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน
คือ พระราม ภูวไนย ภูธร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	ฝ่ายลูกพระพายรังสรรค์
เห็นนางโศกาจาบัลย์	รำพันออกนามพระราม...
เราเป็นทหารพระภูวไนย	ผู้ใดไม่รอดต่อกร
ชื่อว่าหนุมานชาญณรงค์	มาตามพระองค์ทรงศร
ด้วยอ้ายโมยราพทูลอิรอน	มันพาภูธรลงมา

(รัชกาลที่ 2)

1.2. คำที่ใช้เรียกผู้หญิง

คำไวพจน์ที่ใช้เรียกผู้หญิงที่พบนั้น ได้แก่ โสภา ทรามสวาท นางแก้ว ทรามเซย เทวี
แก้วตา โฉมศรี มเหสี กัลยา มารศรี โฉมยง โฉมฉิน โฉมตรู เยาวมาลย์ นงคราญ โฉมงาม
อรไท เทวี โฉมฉาย ทรามวัย กลอยสวาท นัยนา นวลนาง

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์
ทิเบศร์ คอยถามพระมารดาอยู่เสมอว่า บิดาที่แท้จริงของตนคือใคร พอนางสุวิญชาได้ยิน
คำถามก็ร้องไห้เศร้าเสียใจทุกครั้ง เพราะสงสารลูก คำที่ใช้เกี่ยวกับผู้หญิง คือ มารศรี เทวี

ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังลูกยาพาที

นวลนางสุวิญชามารศรี

เทวีก็คิดสะดุ้งใจ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่ นางเงือก ซึ่งอาศัยอยู่ที่เกาะแก้วพิสดาร ตั้งท้องได้สิบเดือน นางเจ็บครรภ์จวนจะคลอด แต่หันหน้าไปทาง ไหนก็เปลี่ยวใจไม่เห็นใครเลย คำที่ใช้เกี่ยวกับผู้หญิง คือ กลอยสวาท นัยนา ดั่งบทประพันธ์ ต่อไปนี้

จะกล่าวถึงเงือกน้อยกลอยสวาท ซึ่งรอนบาทพระอภัยเมื่อไกลสถาน...
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่ นางจันทร์เทวี ถูกไล่ออกจากวัง มาอาศัยอยู่กับตายายได้ 5 ปี ต้องทนทุกข์ทรมาน ทำงานหนักทุกอย่างทั้ง ตักน้ำ ต่ำข้าว เข้าป่าหาผัก หักฟืน มาขายเพื่อเลี้ยงชีวิต คำที่ใช้เกี่ยวกับผู้หญิง คือ กัลยา มารศรี ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น โฉมจันทร์กัลยามารศรี...
เก็บผักเที่ยวหักฟืนมา กัลยาค้าขายได้เลี้ยงตัว

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อยตอนที่พลายงาม จะต้องจากแม่ไปอยู่กับย่าทองประศรี ทำให้นางวันทองเศร้าโศกเสียใจมาก คำที่ใช้เกี่ยวกับผู้หญิง คือ นางคราญ ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

นางคราญคร่ำคร่ำว่าน้ำตาตก เหมือนหนึ่งอกพุพองเป็นหนองผี
แม่อุ้มท้องครองเลี้ยงถึงเพียงนี้ ได้สิบปีเศษแล้วจะแคล้วกัน

(สุนทรภู่)

1.3 คำที่ใช้เรียกลูกชาย

คำไวพจน์ที่ใช้เรียกลูกชายที่พบนั้น ได้แก่ ลูกแก้ว ลูกยา เทพบุตร กุมาร กุมารรา โอรสา โอรส

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่นารายณ์ธิเบศร์ อายุประมาณ 7 ขวบ เป็นเด็กน่ารัก กล้าหาญและเฉลียวฉลาด เจ้าชายน้อยคอยถามพระมารดาอยู่เสมอว่าบิดาที่แท้จริงของตนคือใคร คำที่ใช้เกี่ยวกับลูกชาย คือ โอรสา โอรส ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา...
เมื่อวันจะพบพระบิดุเรศ	ให้บังเหตุโอรสคิดอดสู
นำเจ็บใจใครหนอเป็นพอกุ	จึงถามมารดาดูทันใด

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่ สุตสาครอายุได้ 3 ขวบ หนีพระฤๅษีลงไปปล้ำปลาในน้ำ และขึ้นขี่หลังปลาเล่น คำที่ใช้เกี่ยวกับลูกชาย คือ กุมาร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

อยู่วันหนึ่งถึงเวลาสิทธาเตมา	สำรวจเข้านั่งมานกุมารหนี
ลงเล่นน้ำปล้ำปลาในวาริ	แล้วขึ้นขี่ขบขวางไปกลางชล

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลายตอนที่นางจันทเทวีต้องทนทุกข์ทรมานหาเลี้ยงชีพอยู่ในป่า เทวดาซึ่งสิงสถิตย์อยู่ที่ต้นไม้ สงสารนางมาก ที่ต้องตกกระกำลำบากอยู่ในป่า เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้มีบุญมาเกิดด้วยแต่เกิดมาไม่เหมือนคนทั่วไปทำให้เกิดความเข้าใจผิด แต่จะได้ดีในภายหลัง คำที่ใช้เกี่ยวกับลูกชาย คือ เทพบุตร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

มาจะกล่าวบทไป	เทพไทสิงสู่อยู่พฤกษา...
เทพบุตรจตุมาบังเกิด	กำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย
บุญญาธิการนั้นมากมาย	จะล้าเลิศเพริศพรายเมื่อปลายมือ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อยตอนที่นางวันทองพาพลายงามไปฝากขรัวนาทไว้ ด้วยกลัวว่าพวกของขุนช้างจะตามมาฆ่า ด้วยความสงสารลูกที่ยังเล็ก ทำให้นางร้องไห้ด้วยความทุกข์ใจ เมื่อเห็นว่าคำมีดแล้วนางต้องจำใจกลับบ้าน คำที่ใช้เกี่ยวกับลูกชาย คือ ลูกยา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

นางวันทองหมองหมองไม่สร้างทุกข์	กระหมวดจุกลูกยาน้ำตาไหล
เห็นจวนคำจำลาทั้งอาลัย	ลงบันไดเดินควนด้วยจวนเย็น

(สุนทรภู่)

1.4. คำที่หมายถึงอวัยวะในร่างกาย

คำไวพจน์ที่ใช้เรียกอวัยวะในร่างกายที่พบนั้น ได้แก่ อุทร ฤทัย พระทัย สังขาร์ อูรา ดวงพักตร์ จักษุ อินทรีย์ หัตถ์ เกศก เกศิ ศิโรเพรณ ขนง นลาฏ เนตร

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่ เจ้าชายน้อย นารายณ์ธิเบศร์ ถามท้าวสิงหลว่า พ่อข้าคือใคร ถามแม่ก็บอกว่าตาเป็นพ่อ แต่คงไม่ใช่เพราะแม่ข้ายังสาว แต่ตาแก่มากไม่เหมาะสมกับแม่ข้า ท้าวสิงหลก็หัวเราะถูกใจในความฉลาดของเจ้าชายน้อย คำที่ใช้เกี่ยวกับอวัยวะในร่างกาย คือ พระทัย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลเป็นใหญ่
ได้ฟังหลานสนองต้อง พระทัย	ยิ้มแย้มละไมแล้วว่ามา...

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่นางเงือกคลอดสุดสาคร ทั้งตา คิ้ว หน้าผาก เหมือนพระอภัยมณีมาก เด็กน้อยมีพลังกำลังมาก เมื่อคลอดออกมาก็นั่ง และคลานเลย ด้วยมีร่างกายแข็งแรงมาก นางเงือกกอดลูกชายไว้ไม่ห่างกายด้วยความรัก และนางก็แข็งแรงลงเช่นน้ำอย่างสบายใจ คำที่ใช้เกี่ยวกับอวัยวะในร่างกาย คือ เนตร ขนง นลาฏ ฤทัย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เนตร ขนง นลาฏ ไม่คลาดเคลื่อน	ละม้ายเหมือนพระอภัยนั้นใจหาย...
แข็ง ฤทัย ใจคอบหายท้อแท้	ลงชุ่มแช่ชลธารสำราญใจ

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งและไม้ไผ่เข้าป่า ยิงนกได้หลายสิบตัว ขณะที่ช่วยกันหามนกกมาถึงริมฝั่งน้ำ ด้วยอากาศที่ร้อน ทั้งสองจึงแวะ อาบน้ำที่ลำธารอย่างสนุกสนาน คำที่ใช้เกี่ยวกับอวัยวะในร่างกาย คือ อินทรีย์ ดั่งบทประพันธ์ ต่อไปนี้

มาถึง	ยังซึ่งฝั่งธารละหารใหญ่...
จับตะพดมะพร้าวรวักดักวารี	รดทั่วอินทรีย์อาบสวาน
นั่งชุ่มแชเย็นฉ่ำสำราญ	น้ำเป็นเกลียวเขียวฉานทานกายรับ

(รัชกาลที่ 5)

1.5. คำที่หมายถึงการไหว้

คำไวพจน์ที่ใช้เรียกการไหว้ที่พบนั้น ได้แก่ อภิวาท วันทา อภิวันท์ ชูลี บังคม ชูลีกร อัญชลี

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระไชยเชษฐา ขอให้พระนารายณ์ธิเบศร์ ช่วยพูดกับท้าวสิงหลเพื่อยกโทษให้ ถึงแม้จะถูกลงโทษอย่างไรก็ยอมทุกอย่าง ขอให้นางสุวิญชาเห็นใจก็พอ คำที่ใช้เกี่ยวกับการไหว้ คือ อัญชลี ดั่งบทประพันธ์ ต่อไปนี้

อันท้าวสิงหลภูวไนย	ซึ่งโกรธเป็นโชนนะโหมครี
คำทอพ้อมั่งหรือไม่มี	จะใครไปอัญชลีพระเจ้าตา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่นางเงือก ผากสุตสาครให้พระเจ้าตาช่วยเลี้ยงดูให้ เพราะนางเป็นสัตว์ตระกูลเดียวกับปลา ต้องอาศัยอยู่ในน้ำ สุตบัญญัติที่จะเลี้ยงดูลูกซึ่งเป็นมนุษย์อยู่นบได้ จึงขอฝากให้พระเจ้าตาช่วยเลี้ยงคำที่ใช้เกี่ยวกับการไหว้ คือ อภิวาท ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

นางเงือกน้ำคำรพอภิวาท	ข้าเป็นชาติเชื้อสัตว์เหมือนมัจฉา
จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมนุษย์สุตบัญญัติ	ขอฝากฝากบาทหงส์พระทรงธรรม

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด ตอนที่หนุมานไปช่วยพระราม ออกมาจากที่คุมขังเมืองบาดาลได้ ก็พามาไว้ที่ภูเขาสุรगานต์ แล้วก็ฝากให้เทพดาช่วยดูแล คำที่ใช้เกี่ยวกับการไหว้ คือ บังคม ชุสิกร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

แล้วจึง**บังคม**ก้มเศศ
คำรพจบพื้นพระธรณี

กราบเบื้องบทรศทั้งสองศรี
ชุสิกรประกาศด้วยวาจา

(รัชกาลที่ 1)

1.6. คำที่หมายถึงความโกรธ และความเสียใจ

คำไวพจน์ที่ใช้เรียกความโกรธ ที่พบนั้น ได้แก่ พิโรธ กริ้ว โกรธา โมหันธ์ ใช้เรียก ความเสียใจ ได้แก่ โศก กำสรต โศกา โศกคัลย์ โทมนัส

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิเบศร์ฟังคำบอกเล่าจากอำมาตย์น้อย ว่ามีตาแก่คนหนึ่งพูดจาตลกถูกพระองค์ว่าเป็นเด็ก พร้อมกับเอามือจับศีรษะพวกเขาโยกไปมาอีก โดยไม่เกรงกลัวอาชญาเลย ทำให้พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธมาก คำที่ใช้เกี่ยวกับความโกรธ คือ กริ้ว โกรธา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ฟังคำอำมาตย์ทูลมา

พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
พระกริ้วโกรธาตลปะไฟ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร พระฤๅษีเล่าเรื่องราวความเป็นมาของกุมารน้อยให้ฟังว่า พระบิดาของสุดสาครคือพระอภัยมณี เป็นหน่อกษัตริย์ที่พลัดบ้านพลัดเมืองมา และเคยพำนักที่เกาะแก้วพิสดารแห่งนี้ แล้วบอกว่าถึงเวลาแล้วที่ สุดสาครควรออกตามพระบิดาให้พบ เมื่อสุดสาครได้ทราบความจริงก็เศร้าโศกมาก คำที่ใช้เกี่ยวกับความเสียใจ คือ กำสรต โศกา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

หน่อรินทร์ยินดีพระชีเล่า
คิดถึงพ่อท้อใจอาลัยลาน

กำสรตเศร้าโศกาน่าสงสาร
พระพลัดบ้านเมืองมาเอกากาย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่นางจันท์เทวี ถูกไล่ออกจากเมือง โดยเดินทางมาทางเรือ เมื่อขึ้นฝั่งแล้ว นางก็รู้สึกเศร้าโศกเสียใจอยู่กลางป่า ไม่รู้ว่าจะไปแห่งหนใด คำที่ใช้เกี่ยวกับความเสียใจ คือ โศกา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น ขึ้นมาจากท่าชลาสัย	มเหสีโศกาอยู่ป่าใหญ่ ไม่รู้ที่จะไปแห่งใดเลย
---------------------------------	--

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานกับมัจฉานุรู้ว่า เป็นพ่อลูกกัน หนุมานก็บอกว่า พ่อจะรอช้าไม่ได้จะต้องรีบไปตามหาพระราม และฆ่าโมยราพ เสียเพราะมันไปลักพระรามลงมาที่เมืองบาดาล แล้วบอกให้มัจฉานุอยู่รอก่อน ไม่ต้องเศร้าโศก เสียใจ ขอให้ลูกบอกทางไปเมืองบาดาลให้พ่อด้วย คำที่ใช้เกี่ยวกับความเสียใจ คือ โทมณัสฯ ดัง บทประพันธ์ต่อไปนี้

พ่อจักอยู่ช้าก็ไม่ได้ สังหารโมยราพขุนยักษ์ ตัวเจ้าค่อยอยู่เป็นสุขก่อน อันทางบาดาลนครา	จะรีบไปตามองค์พระทรงจักร ซึ่งมันไปลักพระองค์มา อย่าอวรณ์เศร้าโทมนัสฯ แก้วตาจงบอกให้พ่อไป
--	---

(รัชกาลที่ 1)

1.7. คำที่หมายถึงการพูด

คำไวพจน์ที่หมายถึงการพูดที่พบบน ได้แก่ ขาน พาที ปราศรัย พจนารถ จ्ञำนรรจา ตรีส บัญชา ฉอเลาะ สำเหนียก

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระ นารายณ์-ธิเบศร์มาขออนุญาตทำวสิงหลไปป่า เพื่อไปจับสัตว์ป่าและนกต่างๆ ทำวสิงหลซึ่งรัก หลานมากก็อนุญาตให้ไป และเรียกพี่เลี้ยงทั้งสี่เข้ามาสั่งการ ให้ดูแลพระนารายณ์ธิเบศร์ให้ดี ที่สุด ถ้าตะวันบ่ายแล้วให้รีบพากลับเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับการพูด คือ บัญชา ดังบทประพันธ์ ต่อไปนี้

เมื่อนั้น แสนสวาทนัดดาพันทวี	ท่านทำวสิงหลยักษ์ กอดจูบแล้วมีพระบัญชา...
---------------------------------	--

แล้วบัญชาการว่าหลานรัก

พออย่าอยู่ช้านักในไพร่สณฑ์

พอบ่าชายแสงสุริยัน

จงรีบผายผันมาพารา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่ไม้ไผ่เห็นคนนั่งมาหาก็ก็นั่งใจมาก ก็รีบวิ่งเข้าไปกอดคอพามา นั่งข้างใน แล้วถามว่ามีธุระอะไรหรือไม่ รีบบอกมาเถอะไม่ได้พบกันมานานมากแล้ว ฉันคิดถึงเธอมากที่สุด คำที่ใช้เกี่ยวกับการพูด คือ ปราศรัย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น

ไม้ไผ่ดีใจเป็นหนักหนา

วิ่งไปกอดคอพาคลอลลา

เข้ามานั่งในปราศรัยทัก

มีธุระกังวลใดเหว่ย

อย่านั่งเลยบอกกูรู้ตระหนัก

แต่มาได้พบพานกันนานนัก

กุดคิดถึงเพื่อนรักจะขาดใจ

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่พลายงามคลอดขุนช้างก็ผูกใจเจ็บมาโดยตลอด ว่าพลายงามไม่ใช่ลูกตน แต่ก็เลี้ยงมาจนอายุได้ 9 ปี พลายงามยิ่งโตก็ยิ่งเหมือนขุนแผน พูดจาไพเราะมาก ช่างออกด้ออน ขุนช้างคิดว่านางวันทองยังไม่ลืมขุนแผน แม้แต่ชื่อยังตั้งชื่อคล้ายชื่อเดิมขุนแผน ว่าพลายงาม คำที่ใช้เกี่ยวกับการพูด คือ พาที ฉอเลาะ สำเหนียก ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ทั้งจุกผมกลมกล่อมกระหม่อมดี

ช่างพาทีฉอเลาะพูดเพราะพราาย

นางวันทองน้องคะนึ่งถึงขุนแผน

ด้วยลูกแมนเหมือนเหลือเป็นเชื้อสาย

บอกบ่าวไพร่ให้สำเหนียกเรียกลูกชาย

ชื่อว่าพลายงามน้อยแก้วกลอยใจ

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมจรพ ตอนที่ไม้จฉานุบอกว่าถ้าหนุมานเป็นพ่อจริง ให้หาวเป็นดาวเป็นเดือนเป็นตะวันให้ดู ถ้าทำได้จึงจะเชื่อ หนุมานได้ฟังดังนั้นก็บอกให้ไม้จฉานุว่าอย่าสงสัยเลย แล้วก็เหาะขึ้นไปบนอากาศ แล้วสำแดงฤทธิ์หาวเป็นดาวเป็นเดือนและเป็นตะวันให้ไม้จฉานุดู แล้วก็กลับลงมายังพื้นดิน คำที่ใช้เกี่ยวกับการพูด คือ ขาน พจนารถ

ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
ฟังมัจฉานุกุมาร	ว่าขานกินแหงแกลงใจ
รับขวัญแล้วกล่าว พจนารถ	สุดสวาทของพ่ออย่าสงสัย
ว่าพลางก็เหาะขึ้นไป	อยู่ในอากาศด้วย ฤทธา

(รัชกาลที่ 1)

1.8. คำที่หมายถึงอำนาจ

จากการศึกษาคำไวพจน์ที่หมายถึงอำนาจที่พบนั้น ได้แก่ ฤทธิเดช ฤทธา พระเวทย์ ฤทธิรงค์ ฤทธิ ฤทธิแรง

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร พระฤาษีได้ฟังก็เข้าฉานดู ก็รู้ว่าเป็นม้ามังกร คำที่ใช้เกี่ยวกับอำนาจ คือ ฤทธา ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

พระทรงศิลป์อินสุดสาครบอก	นิกไม่ออกอะไรก็คดหรือมัจฉา
จึงเล็งญาณฉานชิตด้วย ฤทธา	ก็รู้วาม้ามังกรสมจรกัน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่ตอนที่หนุมานต่อสู้กับโมยราพพลัดกันรุกพลัดกันรับอยู่นั้น โมยราพใช้อาวุธทุกอย่างต่อสู้กับหนุมาน แต่ก็ไม่สามารถฆ่าหนุมานได้ ก็คิดว่าสิ่งตัวนี้มีความสามารถมาก เก่งกล้ายิ่งกว่าเทวดาในชั้นฟ้า หรือพญานาคเสียอีก คำที่ใช้เกี่ยวกับอำนาจ คือ ฤทธิแรง ฤทธิรงค์ ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	โมยราพ ฤทธิแรง แข็งขัน
สิ้นสุดอาวุธโรมรัน	กุมภภัณฑ์ถวิลจินดา
วานรตนนี้สามารถ	ฤทธิรงค์ ดองอาจแกล้าวกล้า
ยิ่งกว่าเทวัญในชั้นฟ้า	นักสิทธิ์วิทยานาคี

(รัชกาลที่ 1)

1.9. คำที่หมายถึงการไป

คำไวพจน์ที่หมายถึงการไปที่พบนั้น ได้แก่ คลาโคไล โคลคลา บทจร จรลี อย่างเยื้อง
ลีลา

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่เจ้าชายน้อย
นารายณ์ธิเบศร์หิบบธนูมาขึ้นสายแล้วยิงไปที่ต้นรังใหญ่ เสียงลูกธนูแหวกอากาศก้องกัมปนาท
ไปทั้งป่า จนทำให้พระไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงพากันตระหนกตกใจ และชวนกัน
ออกค้นหาที่มาของเสียงด้วยความสงสัย คำที่ใช้เกี่ยวกับการไป คือ คลาโคไล ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พี่เลี้ยงว่าเสียงเหมือนฟ้าผ่า	บ้างว่าเขายิงปืนใหญ่
จึงลงจากพลับพลาคลาโคไล	เที่ยวด้อมเดินไปจะใครรู้

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานบอกนางพิรากวน
ว่าตนจะช่วยไวยวิกลูกชายนางพิรากวน และพระรามให้รอดพ้นจากการถูกต้ม แต่นางต้องช่วย
ให้ หนุมานเข้าไปในเมืองให้ได้ โดยหนุมานจะแปลงเป็นโยบวัตติศไปเข้าไป นางจึงตอบตกลงที่
จะช่วยและพุดตามที่หนุมานสอน คำที่ใช้เกี่ยวกับการไป คือ บทจร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	นางพิรากวนยกชี
ได้ฟังทหารพระจักรี	ยินดีช่วยตอบวจา
อันความคิดนี้ประเสริฐนัก	เราจัดตอบตามท่านว่า
จงเร่งนิมิตกายา	ตัวข้าจะพาบทจร

(รัชกาลที่ 1)

1.10. คำที่หมายถึงความสุข

คำไวพจน์ที่หมายถึงความสุขที่พบนั้น ได้แก่ เกษมคานต์ หารรษา เปรมปรีดี ปรีดีเปรม
เกษมสันต์ โสมนัส ปรีดา

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระ
นารายณ์-ธิเบศร์สังหารเด็ก ให้ไปจับตัวพระไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงมาลงโทษ คำที่ใช้เกี่ยวกับ
ความสุข คือ เปรมปรีดี ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น
บ้างปิดผ้าหาเชือกมาพันที่

เด็กเด็กรับสั่งใส่เกศ
เปรมปรีดีดีใจแล้ววิ่งมา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คิ่งและไม่ไฟพากันไปเที่ยวป่า และยิงนกได้หลายสิบตัว ต่างก็ดีอกดีใจมีความสุขมาก ดิ่งเถาว์ล้วยมาแทนคาน แล้วช่วยกันหามนกกไป คำที่ใช้เกี่ยวกับความสุข คือ ปรีดีเปรม เกษมศานต์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ครั้นได้มากมายหลายสิบนก
ดิ่งเถาว์ล้วยพันผูกกล้องแทนคาน

ต่างอึ้งออกปรีดีเปรมเกษมศานต์
พาดไหล่แล่นทยานเหย้าครรรไล

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่นางพิรากวน ได้ฟังหนุมานว่าจะช่วยไวยวิก และพระรามออกมาไม่ให้อุกตม์ นางดีใจมากตั้งได้ทรัพย์สมบัติจากสรวงสวรรค์ คำที่ใช้เกี่ยวกับความสุข คือ โสมนัส ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังคำแห่งหนุมาน
มีความชื่นชมโสมนัส

พิรากวนผู้ยอดสงสาร
นงคราญค่อยคลายจาบัลย์
ตั้งได้สมบัติในสวรรค์

(รัชกาลที่ 1)

1.11. คำที่มีความหมายถึงพ่อ

คำไวพจน์ที่หมายถึงพ่อที่พบนั้น ได้แก่ บิดูเรศ บิดูรงค์ พระบิดา บังเกิดเกศ

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูคอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระพี่เลี้ยงบอกพระนารายณ์เบคร์ว่าพระไชยเชษฐาคือพ่อ พระนารายณ์เบคร์ดีใจมากกราบลงแทบเท้าพระไชยเชษฐาแล้วร้องไห้ และถามว่าทำไมพ่อกับแม่ไม่รักกัน หรือมีเรื่องบาดหมางอะไรกัน จงเล่าให้ฟังด้วยเถิด คำที่ใช้เกี่ยวกับพ่อ คือ บิดูเรศ บิดูรงค์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังพี่เลี้ยงพาที

พระนารายณ์เบคร์เรื่องศรี
มีความยินดีเป็นพันไป

จึงยกกรรกราบบาท บิตุเรศ	ชลเนตรแฉวงถึงหลังไหล...
บิตุรงค์ กับองค์พระมารดร	ไม่สมัครสโมสรมุขมสันต์
หรือวิวาทบาทหมางอะไรกัน	ทรงธรรมจงเล่าให้เข้าใจ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่สุตสาคร มาบอกพระฤๅษีว่าพบตัวอะไรไม่รู้ พระฤๅษีเข้าถามนาคก็รู้ว่า เป็นม้า มีหัวเป็นมังกร จึงคิดจะจับ ให้สุตสาครขี่เพื่อออกติดตามหาบิดา จึงบอกว่าม้าตัวนี้มีลักษณะดีมาก เป็นม้าสองเพศมีเขี้ยว เป็นเพชร ถ้าขี่ม้าตัวนี้จะดูสง่างาม ไม่กลัวศึกสงคราม ถ้าพบพ่อแล้วจะได้ขี่ตามบิดาไปเมือง ด้วย คำที่ใช้เกี่ยวกับพ่อ คือ บิตุรงค์ บิตุเรศ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

จึงนึกว่าม้าตัวนี้มันมีฤทธิ์	จำจะคิดจับไว้ให้พระหลาน
ได้ตามติด บิตุรงค์ พบวงศ์วาน	สิทธิอาจารย์ดีใจจึงไขความ
ม้าตัวนี้ดีจ้านเจียวหลานเอ๋ย	เป็นกระเทยเขี้ยวเพชรไม่เข็ดขาม
จับไว้ขี่มีสง่ากล้าสงคราม	จะได้ตาม บิตุเรศ ไปเขตคัน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่พระสังข์ถูก พระมารดาต่อสังข์แตกแหกไป พระสังข์ก็ร้องไห้ว่ามารดาไม่รัก นางจันทร์เทวีได้ฟังก็บอกว่า เพราะหอยสังข์ทำให้เราสองแม่ลูกต้องลำบาก โหระกั้ทำนายในทางร้าย พ่อก็หลงเชื่อคำยุยง ของนางจันทา อีกไม่นานเราจะได้กลับวังแล้ว คำที่ใช้เกี่ยวกับพ่อ คือ บิตุรงค์ ดังบทประพันธ์ ต่อไปนี้

มันมาหุ้มห่อเอาพ่อไว้	ทำให้โหระกั้ทำนาย
บิตุรงค์ หลงกลอีคนพาล	ไม่ช้าไม่นานจะคืนวัง

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่พลายงามต้องจากนางวันทองผู้เป็นแม่ไปหาญาติที่กาญจนบุรี นางวันทองสงสารลูกชายที่ต้องเดินทางไปป่าโดยลำพัง ทั้งที่ยังเด็กเล็กนัก นางวันทองกอดลูกชายร้องไห้สงสารลูก และฝากเทวา

อารักข์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในป่า ช่วยคุ้มครองให้พลายงามเดินทางไปหาย่าที่กาญจนบุรี โดยปลอดภัย คำที่ใช้เกี่ยวกับพ่อ คือ บังเกิดเกิด ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ขอเดชะพระโพธิ์เข้าไหว้กราบ	ช่วยกำราบเสือกสิงห์มึงสา
ทั้งปู่เจ้าเขาเงินขอเชิญพา	ไปถึงย่าอย่าหลงเที่ยววงวน
ทั้งพ่อคุณขุนแผนแสนวิเศษ	บังเกิดเกิด แก้วตาสถาผล
ช่วยลูกชายพลายงามเมื่อยามจน	ให้รอดพ้นภัยพาลถึงกาญจนบุรี

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานบอกให้มัจฉานุบอกทางไปเมืองบาดาลเพื่อจะไปฆ่าโมยราพ มัจฉานุได้ฟังดังนั้นก็รู้สึกอึดอัดใจมาก จึงบอกหนุมานไปว่าโมยราพถึงแม้ไม่ใช่พ่อ แต่ก็เลี้ยงดูมาตั้งแต่เล็กตั้งพ่อคนหนึ่ง จะให้บอกทางไปเมืองบาดาลเพื่อไปฆ่าผู้มีพระคุณที่เลี้ยงดูมา เหมือนกับข้านี้ไม่มีความกตัญญู คำที่ใช้เกี่ยวกับพ่อ คือ พระบิดา บิดุเรศ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	มัจฉานุผู้มีอัชฌาสัย...
ข้อนี้ขัดสนเป็นพันคิด	พระบิดา จงโปรดเกศี
ด้วยพระยาโมยราพอสรี	ได้เลี้ยงลูกนี้จนใหญ่มา
พระคุณตั้งคุณ บิดุเรศ	ซึ่งบังเกิดเกิดเกศศ
อันซึ่งจะบอกมรคา	ตั้งข้าไม่มีกตัญญู

(รัชกาลที่ 1)

1.12. คำที่มีความหมายถึงชีวิต

คำไวพจน์ที่หมายถึงชีวิตที่พบนั้น ได้แก่ ชีวา ชีวัน ชีวี ชีวาลัย

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พี่เลี้ยงทั้งสี่ไปบอกพระไชยเชษฐาว่าพบกุมารน้อยหน้าเหมือนพระองค์ สงสัยจะเป็นลูกของนางสุริยงศา และพระองค์ พระไชยเชษฐาก็ออกจากพุ่มไม้ไปยืนมองพระกุมาร ฝ่ายพระนารายณ์วิเศษรู้สึกโกรธมากที่เห็นมีคนมายืนมองหน้า จึงพูดออกไปว่าไม่รู้จักที่ตายหรืออย่างไร มายืนมองอยู่ได้ คำที่ใช้เกี่ยวกับชีวิต คือ ชีวี ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์ใจหาญ
เล่นอยู่กับหมู่บริวาร	เห็นคนยืนหน้าฉานก็ขัดใจ
จึงชี้หัตถ์ตรัสว่าอ้ายเหล่านี้	ชีวิตมึงจะม้วยหารู้ไม

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งเป็นเด็กที่มีความขยันขันแข็ง อาศัยอยู่ใกล้ชายป่าเมืองพัทลุงทั้งบิดามารดาตายไปนานแล้ว อยู่กับพี่ชายชื่ออ้ายแค คำที่ใช้เกี่ยวกับชีวิต คือ ชีวิต ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บิดามารดาก็หาไม่	ดำขาวต้องไฟดับสังขาร
นางควากชอบดินสิ้นชีวิต	อยู่ด้วยเชษฐาชื่ออ้ายแค

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานปลอมตัวเป็นไย บัวตีสไปนางพิรากวน เมื่อนางพิรากวนขึ้นชั่ง เครื่องชั่งจึงหักลง นางพิรากวนก็เถียงพวกทหาร ยกยว่า เรามาคนเดียวก็เห็นอยู่ เหตุที่ตราชั่งหักก็เพราะว่าใช้งานมาเป็นแสนปีแล้วมันเก่าและหักเองจะโทษใคร หรือเห็นว่าตนเองตกยากพูดอะไรก็ไม่มีใครเชื่อ จะทำอะไรก็ตามใจ ไม่เสียดายชีวิต คำที่ใช้เกี่ยวกับชีวิต คือ ชีวิต ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	นางพิรากวนยกขา...
จะทำอะไรก็ตามใจ	ไม่อาลัยแกชีวิต

(รัชกาลที่ 1)

1.13. คำที่มีความหมายถึงน้ำตา

คำไวพจน์ที่หมายถึงน้ำตาที่พบนั้น ได้แก่ น้ำเนตร น้ำพระเนตร ชลนา
ชลนัยน์ ชลเนตร

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิเบศร์เห็นนางสุริยชาพระมารดาร้องไห้ ก็ถามไปว่าข้าถามถึงพ่อทำไมแม่ถึงร้องไห้ มีเหตุผลอะไรช่วยบอกลูกด้วย คำที่ใช้เกี่ยวกับน้ำตา คือ ชลนา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
แลเห็นสมเด็จพระมารดา	ชลนา ไหลพรากก็หลากใจ...
เหตุผลต้นปลายประการใด	จงบอกเล่าลูกไปตามลัจจา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่พระฤๅษี เห็นน้ำตาของสุตสาคร และได้ฟังคำขอร้องให้ดูแลแม่ด้วยก็รู้สึกสงสารสุตสาคร จึงบอกว่าอย่า เคร่าโคกเสียใจไปเลย จะช่วยดูแลแม่ให้มีความสุขตามอัธยาศัย ขอให้ตัดใจไม่ต้องเป็นห่วง แล้วก็ อวยพรให้เดินทางไปตามหาพ่ออย่างปลอดภัย คลาดแคล้วจากภัยอันตรายทั้งปวง คำที่ใช้ เกี่ยวกับน้ำตา คือ น้ำพระเนตร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พระฟังคำรำลั่งก็สังเวช	น้ำพระเนตร หลั่งลงน่าสงสาร...
ใครบอกร้ายหมายมาดจงคลาดแคล้ว	ให้ผ่องแผ้ววิญญาณุเดชะชัย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่นางจันท์เทวี คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ นางจันท์อายุให้โหรทำนายว่าบ้านเมืองจะวิบัติล่มจม ท้าวยศวิมล จึงขับนางจันท์เทวีและหอยสังข์ออกจากเมือง เหตุการณ์นี้สร้างความสะเทือนใจให้นางจันท์เทวี เป็นอย่างยิ่ง คำที่ใช้เกี่ยวกับน้ำตา คือ น้ำเนตร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าพลางยกเอาลูกน้อย	น้ำเนตร หยดย่อยดังฝอยฝน...
จะไม่คืนคงอย่าสงกา	มิได้รองฝ่าพระบาทไป

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานไปเห็นพระราม ถูกขังนอนหลับอยู่ในกรงเหล็กใหญ่ ก็รู้สึกเสียใจที่ไม่สามารถปกป้องพระรามให้รอดพ้นจากการที่ถูกโมยราพจับตัวลงมาที่เมืองบาดาลได้ ทำให้หนุมานแค้นโมยราพมากคิดจะฆ่าให้ตาย ด้วยตรีเพชร แล้วตัดหัวเสียบประจาน แต่ตอนนี้ยังทำอะไรไม่ได้ ได้แต่ร้องไห้สะอึกสะอื้นปรีหม่า จะขาดใจ คำที่ใช้เกี่ยวกับน้ำตา คือ ชลนา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

โอ้ว่าพระจอมมงกุฎเกศ	ลือเดชทั่วทิศศา...
ร่ำพลางพุ่มพวยชฌนา	ชบพักตร์โคกาสะอื่นให้
ตั้งหนึ่งจะสิ้นชีวาลัย	ไม่เป็นสติสมประดี

(รัชกาลที่ 1)

1.14. คำที่หมายถึงความตาย

คำไวพจน์ที่หมายถึงความตายที่พบบน ได้แก่ ม้วยมรณ อาสัญ วายชนม์ มรณา บรรลัย วายปราณ ม้วย

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่สุดสาคร จะลานางเงือกผู้เป็นแม่เพื่อออกตามหาพระอภัยมณี พอเห็นหน้าแม่ก็ร้องไห้ด้วยความอาวรณ ไม่อยากจากลา แต่ก็ทำใจบอกแม่ว่าที่ลูกบวชมาวันนี้ขออุทิศส่วนกุศลทั้งหมดให้แม่ แล้วก็บอกให้แม่ว่าปู่บอกว่าบิดาตกทุกข์ได้ยากมาจากเมือง ตอนนั้นก็ขออาศัยสำเภาเขากลับบ้านเมือง การเดินทางก็ลำบาก จะถึงบ้านเมืองแล้ว หรือว่าจะป็นตายร้ายดีประการใดก็ยังไม่รู้ คำที่ใช้เกี่ยวกับความตาย คือ วายชนม์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

มุนีน้อยค่อนั่งจะสังแม่	แต่แลแลแล้วก็ขึ้นสะอื่นอัน...
มรคาสารพัดจะขัดเคือง	จะถึงเมืองเหมือนหมายหรือวายชนม์

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่นางพิราภวนครำครวญ ว่า พຽ่งนี้ไวยวิกลูกชายและพระรามจะถูกโมยราพดัม สุดที่จะช่วยเหลือได้ ถ้าลูกชายตายแม่ก็ จะตายด้วย ถึงอยู่ไปก็จะทรมาณทั้งร่างกายและจิตใจ คงจะร้องไห้ตลอดเวลาไม่มีความสุข พຽ่งนี้ลูกก็จะตายแล้วแม่คงไม่ได้เห็นหน้าอีก คิดแล้วก็ร้องไห้เศร้าโศกเสียใจตั้งจะสิ้นชีวิต คำที่ใช้เกี่ยวกับความตาย คือ ม้วย อาสัญ สิ้นชีพ สิ้นชีวัน ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

อนิจจาสงสารตัวเจ้า	รຽงเข้าก็จะม้วยอาสัญ...
แม่นเจ้าสิ้นชีพชีวิ	แม่นี้ไม่อยู่จะสูตาย...
ร่ำพลางแสนโคกโคกกา	ตั้งว่าจะสิ้นชีวัน

(รัชกาลที่ 1)

1.15. คำที่หมายถึงสัตว์

คำไวพจน์ที่หมายถึงสัตว์ที่พบนั้น ได้แก่ ปักษา วานร อาชา เดรัจฉาน ชุนกระปี่ วายบุตร อสุรี อสุรโยธา อสุรา ชุนमार กระปี่ศรี มฤติ ปักษา อาชาไนย มหิงสา

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิดเบศร์คิดว่าท้าวสิงหลแก่เกินไปไม่สมกับนางสุริยชาผู้เป็นแม่ ทำให้ท้าวสิงหล อุดขำไม่ได้ ยิ้มแยมด้วยความเอ็นดู พระนารายณ์ธิดเบศร์ขออนุญาตท้าวสิงหลไปป่า เพื่อจับนกจับสัตว์ต่างๆ และบอกว่าถ้าป่วยคล้อยแล้วจะกลับมา คำที่ใช้เกี่ยวกับสัตว์ คือ มฤติ ปักษา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิดเบศร์สิ้นสงสัย
สำคัญว่าพ่อจริงก็นิ่งไป	จึงกราบทูลท้าวไท้อยกา
หลานจะลาไปเล่นพนาลี	จับหม่อมฤติแลปักษา
ตะวันช้ายบ่ายคล้อยจะกลับมา	พระอัยกาจงโปรดปรานี

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่สุดสาครขี่ม้ามังกรโลดแล่นไปมารอบเกาะเหมือนเหาะไปอย่างถูกใจ พอมาถึงศาลาอาศรมพระฤๅษีก็ ลงจากหลังม้ามาไหว้พระฤๅษี พอพระฤๅษีเห็นรูปร่างลักษณะของม้ามังกรก็หัวเราะขบขันในรูปร่างลักษณะของมัน แต่มันก็มีกำลังมากกินทุกอย่างที่ขวางหน้าทั้ง คน ปู ปลา หญา ไบไม้ มีพลังกำลังมาก เขียวเป็นเพชรเกล็ดเป็นนิล ลั่นเป็นปาน ถึงเอาขวานฟาดฟันอย่างไรก็ไม่ตาย คำที่ใช้เกี่ยวกับสัตว์ คือ อาชา เดรัจฉาน ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ขี่ขยับขยับขึ้นบนเกาะแก้ว	ยิ่งคล่องแคล่วควมกระโดดโหดโศด...
กุมารลงทรงจูงอาชามา	ถึงตรงหน้านอนบอภิวินท์...
กินคนผู้ปูปลาหญาไบไม้	มันทำได้หลายเล่ห์อ้ายเดรัจฉาน...

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่นางบาซิงซึ่งเป็นลิงเหนียวกิ่งไม้พาลูกน้อยโหนเล่นอย่างหวาดเสียว ลิงตัวอื่นๆ ก็กินผลไม้ บางตัวก็เอาลูกเกาะหลังไต่เล่น ตามกิ่งไม้เพื่อเก็บผลไม้กิน คำที่ใช้เกี่ยวกับสัตว์ คือ วานร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

นางบาซิงเหนียวกิ่งมอเจนโหน พาลูกน้อยลอยใจน่านใจหาย...
วานรยดแลตายกลูกกเกาะ เทียวไต่เหาะตามกิ่งช่วงชิงผล

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่มัจฉานุกกับหนุมานสู้รบกันเป็นกำลัง แต่ไม่มีใครเพลิงพลังแกลใคร จนกระทั่งหนุมานเดความสงสัยเป็นอย่างมากว่าทำไมลิงน้อยตัวนี้จึงฆ่าไม่ตายทรหดอดทนมาก จึงร้องถามออกไปว่าเจ้าลิงน้อยตัวเท่าแมลงวันทำไมมารักษาต้านให้โมยราพ เจ้าลิงน้อยมีชื่อว่าอะไร เป็นลูกเต่าเหล่าใคร คำที่ใช้เกี่ยวกับสัตว์คือ กระจีตรี วานร ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

รบพลางรำพึงคะนึ่งคิด สงสัยในจิตกระจีตรี
 เหตุใด**วานร**น้อยนี้ จึงล้างชีวิไม่บรรลัย...
 เชื้อชาติสุริย์วงศ์พงศ์พันธุ์ นามนั้นชื่อ**ไคววานร**

(รัชกาลที่ 1)

1.6. คำที่หมายถึงธรรมชาติ

คำไวพจน์ที่หมายถึงธรรมชาติที่พบบนนั้น เช่น

- 1.16.1. คำที่หมายถึงน้ำ ได้แก่ ชลาสัย วารี ชลาสินธุ์ สาคร ชลธิ ยมนา
- 1.16.2. คำที่หมายถึงป่า ต้นไม้ ได้แก่ พุกษา พนาสัย ไพรสัณห์ พนาวันพนาวา พนาลี ไพร ไพรสัณห์ ไพรสาณห์ อารัญ ดงदान
- 1.16.3. คำที่หมายถึงพระอาทิตย์ ได้แก่ สุริยา ทินกร สุริย์ฉาย สุริยัน คำที่หมายถึงท้องฟ้า ได้แก่ เวหา โภยมहन
- 1.16.4. คำที่หมายถึงแผ่นดิน ได้แก่ พสุธา ธรณี ปถพี
- 1.16.5. คำที่หมายถึงภูเขา ได้แก่ สิงขร ภูผา ศิริ ศรินทร

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิดาขออนุญาตให้ท้าวสิงหนไปเที่ยวป่า ท่านดาก็อนุญาตให้ไป โดยเรียกพี่เลี้ยงทั้งสี่เข้ามาสั่งให้ดูแลเจ้าชายน้อยให้ดี และบอกให้เจ้าชายน้อยว่าพอบ่ายแล้วให้รีบกลับเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับป่า คือ ไพร ไพรสัณห์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ท่านทำวสิงหลยักษี...
หลานจะใครไปเที่ยวเล่นไฟร	ก็ตามแต่น้ำใจตาไม่ว่า...
แล้วบัญชาการว่าหลานรัก	พอย่าอยู่ชานักในไฟรสนท์
พอบ่ายชายแสงสุริยัน	จงรีบผายผันมาพารา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่สุดสาครจะต้องจากนางเงือกไปตามหาพระอภัยมณี ทำให้ผู้เป็นแม่เศร้าโศกเสียใจนัก สารพัดเป็นห่วง เพราะสุดสาครอายุแค่ 3 ขวบเท่านั้น นางคิดว่าถ้าสุดสาครเดินทางไกลเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาใครจะช่วยดูแล เกิดเจอฟีสาางจับไปฉีกเนื้อกิน เจอปลายักษ์ กลางทะเลมหาสมุทรจะทำอย่างไร ทั้งพญานกยักษ์บินบนอากาศไม่เว้นแต่ละวัน คำที่ใช้เกี่ยวกับน้ำ คือ ชล ยมนา ชลาสินธุ์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

แม่น้ำเลื่อยเมื่อยเหน็บจะเจ็บป่วย	ใครจะช่วยอนุกุลพ่อบุญหัว
ทั้งผีสาางกลางชลาล้วนน่ากลัว	จะจับตัวฉีกเนื้อเป็นเหยื่อกิน
สารพัดมัจฉาก็กล้าหาญ	ในกลางย่านยมนาชลาสินธุ์
ทั้งครุฑวาทยักษ์นกหัสติณ	เที่ยวโฉบบินบนอากาศไม่ขาดวัน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่ไม้ไผ่มาชวนคนงไปป่าเพื่อจะได้ช่วยกันเป่านก หากบเขียดในป่า คำที่ใช้เกี่ยวกับป่า คือ พนาวา มรรคา ดงตาน ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	นายคนงฟังเพื่อนปราศรัย
จึงตอบความตามจิตที่คิดไว้	กูจะใครไปชมพนาวา
จึงมาชวนมึงไปด้วย	จะได้ช่วยกันเป่าปักษา
เสาะหาตากบตามมรรคา	อีกทั้งกาเบอะในดงตาน

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย ตอนที่นางจันทเทวีอุ้ม พระสังข์เดินเศร้าเสียใจมาในป่า เดินฝ่าแดดที่ร้อนจัดมา นางแลเห็นบ้านในป่าหลังหนึ่งนางดีใจมากรีบเข้าไปพบสองตายายปลูกถั่ววางอยู่ นางรีบเข้าไปไหว้ ฝ่ายตายายมองหน้ากันแล้วตายายก็บอกว่าตานัดแนะผู้หญิงมาหรือเปล่า ส่วนตาก็โกรธมากจึงต่อว่ายาย คำที่ใช้เกี่ยวกับพระอาทิตย์ คือ สุริยา คำที่ใช้เกี่ยวกับป่า คือ พนาลัย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เดินมา	สุริยาร้อนแรงแสงใส
แลเห็นบ้านป่าพนาลัย	โหมยงดีใจเข้าไปพลัน

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่ขุนช้างลวงพลายงามไปฆ่าแต่ฝ่าฝืนพรายของขุนแผนตามมาช่วยไว้ได้ทัน ฝ่ายพลายงามเมื่อเย็นมากแล้วมองไม่เห็นใครก็เที่ยวร้องไห้หาแม่อยู่กลางป่าคนเดียวคิดแล้วน้ำตาก็ไหลหยด แห้งนดูพระอาทิตย์ก็บ่ายคล้อยมากแล้ว ให้นึกน้อยใจพ่อที่ล่อลวงตนเองมาฆ่า เหมือนไม่ใช่พ่อลูกกัน คำที่ใช้เกี่ยวกับพระอาทิตย์ คือ สุริยฉาย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เจ้าพลายงามยามเย็นไม่เห็นใคร	เที่ยวร้องไห้หาแม่ชะงัดคอย
จะไปเรือนเพื่อนทางที่กลางป่า	นึกน้ำตาหยดเหาะลงเพาะผ้อย
เจ้าแหงนดูสุริยฉายก็บ่ายคล้อย	ให้นึกน้อยใจพ่อพุดล่อลวง

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมจรाप ตอนที่มัจฉานุซึ่งรักษาอยู่ที่ด่านชั้นในเมืองบาดาล ออกตรวจตราเห็นหนุมนาก็ต่อสู้กัน ทั้งสองลำแดงฤทธิ์เดชจนแผ่นดินสะเทือนไปทั้งเมืองบาดาล คำที่ใช้เกี่ยวกับแผ่นดิน คือ พสุธา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าแล้วลำแดงเดชา	พสุธาบาดาลไหวหวั่น
โลดโผนโจนรุกบุกบัน	เข้าไล่โรมรันราวี

(รัชกาลที่ 1)

1.7. คำที่หมายถึงเมือง

คำไวพจน์ที่หมายถึงเมืองที่พบนั้น ได้แก่ เคหา พารา ธาณี เทเวศ นครา นิเวศ ภูธร เวียงชัย เขตชั้นนทร์

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิเบศร์ได้รับอนุญาตจากท้าวสิงหนาทให้ไปเที่ยวป่าได้ ก็รู้สึกดีใจมากรีบมาขี่ม้าพร้อมกับพี่เลี้ยง ทั้งสี่เร่ร่อนออกจากเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับเมือง คือ เวียงชัย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา...
ควมซบคับคัง เวียงชัย	เร่ร่อนอาซาไนยให้เคลื่อนคลาย

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งเป็นเด็กน้อยที่มีความขยันขันแข็ง อาศัยอยู่ใกล้ชายป่าเมืองพัทลุง ทั้งบิดามารดาตายไปนานแล้ว อยู่กับพี่ชายชื่ออ้ายแค คำที่ใช้เกี่ยวกับเมือง คือ เขตชั้นนทร์ พารา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

มาจะกล่าวบทไป	ถึงเด็กน้อยคนนั่งคนขยัน
อยู่ทับแทบป่าพนาวัน	ชาย เขตชั้นนทร์พัทลุงพารา
บิดามารดาก็หาไม่	ดำขาวต้องไฟดับสังขาร์
นางควากชอบดินสิ้นชีวา	อยู่ด้วยเชษฐาชื่ออ้ายแค

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานมาถึงสระชลธาร ใกล้กับที่พักของโมยราพเห็นทหารพญักษ์ตรวจตรารอบเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับเมือง คือ นิเวศ ธาณี ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ครั้นถึงซึ่งสระชลธาร	ใกล้ทวาร นิเวศ ของยักษ์
เห็นหมู่อสูรโยธา	ตรวจตรารอบ ราชธานี

(รัชกาลที่ 1)

2. คำศัพท์สูง

หมายถึงคำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ กวีพยายามค้นหาคำศัพท์ และสร้างศัพท์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องและอารมณ์ จากการศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์ ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดี ลำนำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับ เจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐา) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของ สุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ) แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม ข้อมูลที่ได้ โดยรวบรวมคำศัพท์สูงจากทั้ง 6 เรื่องมาแยกเป็นหมวดหมู่ ได้ 4 หมวด ได้แก่ หมวดที่หมายถึงคน หมวดที่หมายถึงกริยาอาการ หมวดที่หมายถึงเครื่องใช้ และหมวดที่ หมายถึงอวัยวะ กล่าวตามลำดับดังนี้

2.1. คำที่หมายถึงคน

คำศัพท์สูงที่หมายถึงคนที่พบนั้น ได้แก่ บ่าวไพร่ เชษฐา พระดาบส สหาย ชนนี้ อัยกานามกร ชรา ไพริน นั้ดดา

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่ พระนารายณ์-ธิเบศร์ถามท้าวสิงห์ว่าใครคือพ่อ เพราะตั้งแต่จำความได้ยังไม่รู้จักพ่อเลย คำที่ใช้เกี่ยวกับคน คือ อัยกา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น

พระนารายณ์ธิเบศร์บังคมไหว้

แล้วกราบทูลความถามท้าวไท

พ่อข้าคนไหนอัยกา

แต่หลานรักรู้คำจำความ

ยังไม่รู้จักนามรู้จักหน้า

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่ สุดสาคร รู้ว่าต้องจากแม่ก็ร้องไห้เศร้าโศกเสียใจ ก้าวขึ้นมาบนศาลาที่พักของแม่เพื่อจะมาล่ำลานางเงือกพอเห็นลูกชายเดินเข้ามาแต่งกายชุดดาบสน้อย ก็รู้สึกดีใจยกมือไหว้พร้อมกับบอกว่า จะอดนมเป็นสมภารเลยหรืออย่างไร แม่ขออนุโมทนาด้วย คำที่ใช้เกี่ยวกับคน คือ พระดาบส ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

กุมารสุดสาครยอกรกราบ	น้ำตาอาบอุตสาห์ผืนสะอื่นให้...
ความดีใจให้ว่า พระดาบส	ช่างสร้างพรตงดงามทราวมสงสาร
จะเปลื้องปลดอคตนมเป็นสมภาร	เจียวหรือฉานโมทนาสถาวร

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดคิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่พระสังข์เห็นแม่ทำงานหนักได้รับความลำบาก จึงออกจากหอยสังข์มาช่วยทำงานบ้านหุงหาอาหาร พอนางจันทเทวีกลับมาจากป่า เห็นเด็กน้อยหน้าตาน่ารักนั่งเล่นอยู่ประตูเรือนก็แปลกใจ พระสังข์พอแลเห็นแม่ก็ตกใจ รีบหนีเข้าในหอย กังวลใจคอยฟังว่าแม่จะพูดอะไร ฝ่ายนางจันทเทวีพอวางหีบได้ก็รีบเข้าไปค้นหาแต่ก็ไม่พบ คำที่ใช้เกี่ยวกับคน คือ ชนนี้ พระมารดา มารดร ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

จึงเห็นลูกแก้วแววไว	ลูกใครคนนี้ไม่มีเหมือน
มานั่งเล่นอยู่ประตูเรือน	พักรัดดังดวงเดือนเลื่อนลอย
พระสังข์แลเห็น ชนนี้	แล่นหนีตกใจเข้าในหอย
ประหวั่นพรั่นใจมิใช้น้อย	เศร้ายสร้อยคอยฟัง พระมารดา
มารดร วางหีบตามติด	เห็นผิดเปิดห้องมองหา
รีบร้อนค้นดูกุมารา	กัลยาไม่เห็นประหลาดใจ

(รัชกาลที่ 2)

2.2. คำที่หมายถึงกริยาอาการ

คำศัพท์สูงที่หมายถึงกริยาอาการที่พบนั้น ได้แก่ หูล มุสา อาจิณ ทรพี อัปลักษณ์ อัชฌาสัย เกรียงไกร โกลี กัมปนาท อหังการี สาธารณ ราวี จาบัลย์ ไสยา นิทรา นิमित บรรทม อาญา อาชญา ชนษา กรรแสง ลีลาศ ภิรมย์ เสวย จรลี ลีลา จรจรัล

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิดาพาพระไชยเชษฐาไปพบนางสุริยชาเพื่อปรับความเข้าใจ เมื่อไปถึงวังก็ฝากให้พระไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงทั้งสี่คนนั่งรออยู่ที่ประตู โดยฝากนายประตูช่วยดูแล แล้วเจ้าชายน้อยก็ลาพ่อแล้ว รีบเสด็จไปเฝ้าแม่และท้าวสิงหล คำที่ใช้เกี่ยวกับกริยาอาการ คือ หูล จรลี ลีลา จรจรัล ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

ครั้นถึงที่ประตูเวียงชัย	ลงจากมโนมัยพายผัน
มาบังคมปิตรรงค์ทรงธรรม์	พลาง ทูล ไปพลันทันที
พระจงนั่งในทิมริมประตู	อย่าให้ใครรู้ว่าอยู่นี่
ลูกยาจะลา จรัส	ไปเฝ้าชนนีกับเจ้าตา
ถ้าวันนี้เห็นที่จะ ทูล ได้	ถึงคำมีดอย่างไรจะมาหา...
รีบเสด็จ ลีลาม มาพลัน	จรัส ไปเฝ้าพระอัยกา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานแปลงเป็น ไยบัว ดิตสไบนางพราภวนเข้าไปในวัง น้ำหนักทำให้ตาชั่งหักลง แต่นางพราภวนก็บอกว่าเครื่องชั่งใช้มานานแล้วมันก็ต้องชำรุดเป็นของธรรมดา พุดแล้วก็รีบเข้าวังไป เมื่อเข้าไปได้แล้วก็ซ้บอกที่อยู่ของโมยราพให้หนุมานดู และบอกว่าไวยวิกฤกษ์จงจำอยู่ข้างหน้า ส่วนพระรามถูกคุมขังอยู่ที่ตงตาลท้ายเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับกริยาอาการ คือ จรัส ไสยา ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	นางพราภวนยกชี
เถียงพลางทางรีบ จรัส	เข้ามายังที่ทวารชัย
ครั้นถึงซึ่งหน้าพระลาน	ซ้บอกหนุมานทหารใหญ่
อันพญาโมยราพฤทธิไกร	หลับอยู่ในที่ ไสยา ...
นั้นตงตาลท้ายพารา	ซึ่งยักขามันไว้พระจักรี

(รัชกาลที่ 1)

2.3. คำที่หมายถึงเครื่องใช้

คำศัพท์สูงที่หมายถึงเครื่องใช้ที่พบนั้น ได้แก่ นาวา มรคา กุณชล ทวารรา ทวารชัย ภูษา พระแสงขรรค์ ศาสตรา พระขรรค์ พลับพลา พลับพลาไชย

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนที่หนุมานดอไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่ พระนารายณ์-ชิเบศรีเสด็จไปเที่ยวป่า พอถึงป่าพวกพนักงานก็เอบ่วงและตาข่ายไปดักตามทางที่พวกสัตว์ป่าเดินผ่าน แล้วให้ม้าไล่ต้อนสัตว์เข้ามาที่ตาข่ายได้สัตว์สารพัดชนิด คำที่ใช้เกี่ยวกับเครื่องใช้ คือ มรคา ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	เหล่าพวกพนักงานฉ้วนหน้า
ผูกบ่วงถ่วงทิ้งโยทะกา	ดักตาม มรคา ที่เนื้อจร...
พวกม้าไล่ไปชายดงดอน	หุ้มต้อนฝูงสัตว์สะพัดมา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่พระฤๅษีบอกสุดสาครว่าพ่อของเจ้าไม่แก่หรอก อายุประมาณยี่สิบเก้าอย่างสามสิบ แล้วก็ประทานไม้เท้าทิพย์ให้สุดสาคร พร้อมกับบอกว่าทางที่จะไปผิติดิบนันดูให้ถือไม้เท้าไว้อย่าให้ห่างกาย มีไม้เท้าเปรียบเหมือนกับมีพระแสงขรรค์ที่จะคลาดแคล้วจากอาวุธต่างๆ ผีสง่างทั้งหลายเห็นไม้เท้าก็ไม่กล้ารบกวณ คำที่ใช้เกี่ยวกับเครื่องใช้ คือ พระแสงขรรค์ สาตรา ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

อันพ่อเจ้าเขาไม่แก่ไม่หนุ่มนัก	อายุสักยี่สิบเก้าเข้าสามสิบ
พระบอกพลางทางประทานไม้เท้าทิพย์	ไปทางนี้ผิติดิบนันดูตัน
สำหรับมือถือไว้อย่าให้ห่าง	เปรียบเหมือนอย่างครเพลง พระแสงขรรค์
ทั้งแคล้วคลาด สาตรา สารพัน	ประกอบกันผีสง่างประวางควาน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่นางพิรากวนเคราะห์าโคกเสียใจมากที่ไวยวิกลูกชายจะต้องถูกต้มพร้อมกับพระรามในวันพรุ่งนี้ และโมยราพก็ยังใช้ให้นางไปตักน้ำมาใส่กระทะเพื่อจะต้มลูกชาย กับพระราม นางจำเป็นต้องนำกระออมเดินออกจากประตูเมืองเพื่อไปตักน้ำ คำที่ใช้เกี่ยวกับเครื่องใช้ คือ ทวารวรา ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ฝ่ายนางพิรากวนยักยี้...
ก็กระเดียดกระออมเดินมา	ออกจาก ทวารวรา ธานี

(รัชกาลที่ 1)

2.4. คำที่หมายถึงอวัยวะ

คำศัพท์สูงที่หมายถึงอวัยวะที่พบนั้น ได้แก่ เนตร ขนง นลาฏ บาทหงส์ บาทาทรวดทรง พักตร์

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่นางสุวิญา บอกระณารายณ์ธิเบศร์ว่าทำวสิงหลคือพ่อของพระองค์ เจ้าชายน้อยก็เชื่อจึงไปเข้าเฝ้า ทำวสิงหล เมื่อไปถึงมหาปราสาทก็เข้าไปกราบแทบเท้าของทำวสิงหล ฝ่ายทำวสิงหลก็อุ้ม พระณารายณ์ธิเบศร์ขึ้นนั่งบนตักพร้อมกอดจูบเจ้าชายน้อยด้วยความรัก คำที่ใช้เกี่ยวกับ อวัยวะ คือ บาทา พักตร์ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระณารายณ์ธิเบศร์สิ้นสงสัย...
ลดองค์ลงกราบกับบาทา	นั่งเฝ้าอัยกาพระยายักษ์
เมื่อนั้น	ท่านทำวสิงหลทรงคักคี้
เซยชมโลมลูบจูบพักตร์	พลงอุ้มหลานรักใส่ตักไว้

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่นางเงือก เจ็บท้องจะคลอดลูกก็ร้องโอดครวญด้วยความเจ็บปวด พระฤๅษีก็ออกมาดูด้วยความเป็นห่วง แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้มาก ได้แต่ช่วยเสกเป่าคาถาอาคมป้องกันกำจัดผีและสิ่งชั่วร้ายไม่ให้นำ แพ้วพานางเงือก แล้วก็ได้เวลาคลอดลูกชายออกมา ทั้งตา คิ้ว หน้าผาก เหมือนกับพระอภัยมณี มาก พอคลอดออกมาลูกชายก็มีกำลังมากคลานเข้าไปกอดกำมารดาด้วยความแข็งแรง คำที่ใช้เกี่ยวกับอวัยวะ คือ เนตร ขนง นลาฏ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พระดาบสอดปากมืออยากได้	ใครใช้ให้มึงรักกันหนักหนา...
เนตรขนงวงนลาฏไม่คลาดเคลื่อน	ละม้ายเหมือนพระอภัยนั้นใจหาย
มีกำลังนั่งคลานทะยานกาย	เข้ากอดกำมารดาไม่อ่อนแอ

(สุนทรภู่)

ตาราง 1 แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คำศัพท์

เรื่อง	การใช้คำศัพท์			
	คำไวพจน์		คำศัพท์สูง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ไชยเชษฐ ตอนธนุดอกไม้กับเจ้าชายน้อย	70	80.46	17	19.54
2. พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร	35	74.47	12	25.53
3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง	18	90.00	2	10.00
4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย	32	88.89	4	11.11
5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย	21	80.76	5	19.23
6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด	79	77.45	23	22.55

การเล่นคำ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวรรณคดีไทยทั้ง 6 เรื่องในประเด็นการเล่นคำ การเก็บรวบรวมข้อมูล พบการเล่นคำอันเป็นศิลปะทางภาษานั้น 2 ประเภท ได้แก่

1. การซ้ำคำ
2. การซ้อนคำ

1. การซ้ำคำ

หมายถึง การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่ การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมายอย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนั้นนอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้ว ยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐ ตอนธนุดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐ) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนึงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมฆราช) ในประเด็นการซ้ำคำพบว่าใช้กลวิธีการซ้ำคำทั้ง 6 เรื่อง เช่น น้อยน้อย เต็กเต็ก เปล่าเปล่า ตรงตรง คล้ายคล้าย แลแล ไกลไกล พรันพรัน ลิวลิว หยอยหยอย ริวริว ลิบลิป แฉ็ดแฉ็ด ภูงู บัวบัว ดึกดึก น้อยน้อย พลิกพลิก แจ็กแจ็ก แม่แม่

คราวคราว หาบหาบ ฟึ่งฟึ่ง ชั่วชั่ว นวดนวด ฮักฮัก แอ๊กแอ๊ก แวแว ไหนไหน ห้วนห้วน หิวหิว
 ผึ่งผึ่ง เรี่ยเรี่ย ชกชก คุ่มคุ่ม หรีงหรีง แว่วแว่ว ผ้อยผ้อย หลัดหลัด ผัวผัว ลูกลูก แม่แม่ เหลียว
 เหลียว เฉื่อยเฉื่อย ไรไร รอนรอน ร้อยร้อย บ่อยบ่อย เด็กเด็ก แรแระ เล็กเล็ก เหม่เหม่ คืดคืด
 พาพา เหวยเหวย

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-
 ธิเบศร์ต่อว่าพระไชยเชษฐาว่า เมื่อก็ก็ทำทหารของเราตอนนี้มาทำเราอีก รึว่าเห็นเราเป็นเด็ก
 เลย์ไม่ ย่าเกรงแกล้งข่มเหงกันเล่นไซ้ใหม่ หรือคิดว่าเป็นผู้ใหญ่ พุดแล้วก็เดินหนีไม่ให้เข้าใกล้
 พระองค์ คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้ำคำ คือ เปล่าเปล่า ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อก็เราไซ้ให้ไปว่า	ควรทำเสนาเราได้หรือ...
ตาเห็นเป็นเด็กไม่ย่าเกรง	แกล้งข่มเหงกันเล่นเปล่าเปล่า
เป็นผู้ใหญ่ทำได้ก็ทำเอา	แล้วเดินหนีมิให้เข้าใกล้องค์

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระ ไชยเชษฐา
 ได้ฟังตำรวจเด็กๆ พุดก็รู้สึกเอ็นดูจึงบอกว่าพุดเหมือนผู้ใหญ่ แล้วก็เอื้อมมือไปจับหัวโยกไปมา
 ด้วยความเอ็นดู คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้ำคำ คือ เด็กเด็ก น้อยน้อย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐาก็หรรษา
ได้ฟังเด็กเด็กมาพุดจา	ยิ้มแย้มไปมาในพระทัย
จึงตรัสว่าน้อยน้อยเท่านี้	สำนวนถ้วนถ้วนตั้งผู้ใหญ่
ว่าพลางทางยื่นพระหัตถ์ไป	จับเกศาเสือกไล่ไปมา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่ สุตสาคร
 จะต้องเดินทางไปตามหาพระอภัยมณีก็มาลานางเงือกผู้เป็นแม่ แล้วก็ควมม้าเดินทางไปทาง
 ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ม้าวิ่งไปในทะเลใต้ไปตามคลื่นบนผิวน้ำ เหมือนเดินบนพื้นดิน สุตสาคร
 นั่งชมฝูงสัตว์น้ำไปเรื่อยๆ มองไกลๆ ก็เห็นเกาะใหญ่น้อยมากมาย คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้ำคำ คือ
 ลิวลิว หยอยหยอย ริวริว ลิบลิบ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ดูลิ่วลิ่วปลิวต่ายไปตามคลื่น	เหมือนเดินพื้นแผ่นดินลิ่งวิ้งหยอยหยอย
ยิ่งลมกล้าม้าโลดกระโดดลอย	พระหน่อน้อยนั่งชมยมนา
ดูกว้างขวางว่างวิ้งละเล้งลิ่ว	เห็นริ้วริ้วเรียวยาวทั้งซ้ายขวา
ล้วนละเมาะเกาะใหญ่แต่ไกลตา	อุปมาเหมือนหนึ่งแหนแลลิลิบ

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งและไม้ไฟพากันมา อาบน้ำที่ลำธารฝูงปลาว่ายน้ำทวนกระแส ทั้งสองช่วยกันจับเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็ช่วยกัน จับปลาจับปูที่ชายหาดอีกจับได้หลายตัว คำที่ใช้เกี่ยวกับการซำคำ คือ ดึกดึก น้อยน้อย ดังบท ประพันธ์ต่อไปนี้

พอได้ที่ฉวยจับปลากลับพลิก	คืนดึกดึกโยนไปไว้กลางทราย
ปูน้อยน้อยวิ่งร่อยตามริมหาด	ทั้งสองมาดหมายตะครูปุบเปิดหาย
คอยปากปูไม่ทันจะซ่อนกาย	จับได้หลายตัวซักหักก้ามไว้

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่หลังจาก นาง จันท์เทวีทูปหอยสังข์แตกแล้ว ก็เรียกตายายมาเล่าความจริงให้ฟัง พอตายายเห็นรูปร่างของ พระสังข์ก็ตกตะลึงในความน่ารักของพระสังข์ และถามนางจันท์เทวีว่าลูกของนางจริงๆ หรือดู เป็นเด็กที่มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ เกิดมายังไม่เคยเห็นเด็กน่ารักอย่างนี้ ทั้งตายายมีความสุขและรัก พระสังข์มาก คำที่ใช้เกี่ยวกับการซำคำ คือ ฟังฟัง ชั่วชั่ว ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ฟังพบฟังเห็นเป็นเพียงแท้	ลูกของเจ้าแม่หรือแม่เอ๋ย
บุญหนักศักดิ์ใหญ่กระไรเลย	พ่อเอ๋ยรูปร่างช่างสร้างมา
ชั่วปู่ชั่วย่าตายาย	ล้มตายไม่เห็นเป็นหนักหนา
กอดจูบลูบไล้ทั้งยายตา	สองราเกษมเปรมปรีดี

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่ นางวันทองมีกลางสังข์ครันว่าพลายงามจะมีอันตรายน ตอนนอนหลับก็ฝันร้ายทำให้คิดถึง พลายงามมาก

ออกตามหาตามที่ต่างๆ ก็ไม่เจอ มีคนบอกว่าพลายงามตามขุนช้างออกไปในป่า นางแคลงใจว่า
กลัวขุนช้างจะพาไปฆ่า นางออกตามหาที่ต่างๆ ในป่าก็หาไม่เจอ นางคิดถึงเหตุร้ายที่อาจจะเกิด
ขึ้นกับพลายงามทำให้รู้สึกเศร้าใจมาก นางเดินไปในป่าก็มีเสียงร้ายต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย คำที่ใช้
เกี่ยวกับการซ้ำคำ คือ ผึงผึง เรี่ยเรี่ย ซกซก คุ่มคุ่ม หรีงหรีง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พอแมงมุมอุ้มไข่ไต่ตอก	นางผกเงี้ยวฟังดังผึงผึง
ประหลาดกลางหมางจิตคิดคะนึ่ง	ระลึกถึงลูกชายเจ้าพลายงาม...
นางแคลงผัวกลัวจะพาไปฆ่าเสีย	น้ำตาเรี่ยเรี่ยตกซกซกไหล
ออกนอกรั้วตัวคนเดียวเที่ยวเดินไป	ไอ้อาลัยเหลียวแลชะแง้เงย
เห็นคุ่มคุ่มพุ่มไม้ใจจะขาด	พ่อพลายงามทรมาสวาทของแม่เอ๋ย...
จักจั่นเจื้อยร้องริมล่องโน	เสียงเรไรหรีงหรีงที่กึ่งรัง
ทั้งเป็ดผีปีกแก้วแว่วแว่วหวีด	เสียงจิ้งหรีดกรีดแซ่ดดังแดดรสังข์
นางวันทองมองหาละล้าละล้ง	ฤาผีบังซ่อนเร้นไม่เห็นเลย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 7 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานบอกมัจฉานุว่าเป็น
พ่อลูกกัน แต่มัจฉานุไม่เชื่อ ชี้นำร้องบอกแก่หนุมานไปว่าถ้าจะให้เชื่อต้องหาเป็นดาว เดือน
ตะวัน ให้ดูก่อนเราจึงจะเชื่อว่าเป็นทหารของพระราม คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้ำคำ คือ เหม่เหม่
ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	มัจฉานุฤทธิแรงแข็งขัน
ฟังลูกพระพายเทวัญ	ขบฟันชี้หน้าแล้วร้องไป
เหม่เหม่ดูคู่กระบี่ศรี	มุสาพาทักก็เป็นได้
ถ้อยคำหยาบซ่าไม่เกรงใจ	ใครจักเชื่อฟังวานร
แม้หนาวเป็นดาวเดือนตะวัน	ให้เห็นลำค้ำฏประจักษ์ก่อน
เราจึงจะเชื่อว่าบิดร	ทหารพระสีกรอวตาร

(รัชกาลที่ 1)

2. การซ้อนคำ

หมายถึง การนำคำเดียว 2 คำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเข้าคู่กันโดย

ตำแหน่งของคำซ้อนอาจอยู่ชิดกัน หรือแยกจากกัน เพื่อเล่นคำล้อกัน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาไทยเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์ พบพระไชยเชษฐา) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมฆะราพ) ในประเด็นการซ้อนคำ พบว่ากวีใช้กลวิธีการซ้ำคำทั้ง 6 เรื่อง เช่น พร้อมพริ้ง ไหลหลัง เคืองคาย พริ้งพรุ วุ่นวาย ร้อนรน เซยชม โลมลูป ยิ้มแย้ม ผันผาย เมียงมอง คลาดแคล้ว ผ่องแผ้ว กล่อมเกลี้ยง สนิทสนม เฉยเมย ม้วยมุด ขับชี่ ถาโถม เรียวแรง อ่อนเยาว์ แผลเผา หล่นโรย โปรงปราย หมองมัว โบยบิน เฉียวฉาบ เช่นฆ่า สอนสั่ง หวาดหวั่น ไคลคลา กำยำ ช่วงชิง ลูกกลน ว่องไว พำพิม ส่งเสียง วังเวง มากมาย เย็นฉ่ำ สิ้นลัม รูปร่าง นัดแนะ เหี่ยวเรื้อน เหน็ดเหนียว ร้องเรียก ว่าวุ่น ท้อแท้ กลิ้งเกลือก เซ็งแซ่ อดวาย แก้วกล้า คองคา ลดเลี้ยว เกรียงไกร หยุตอยู่ อดองอ อ่างอวด กริ้วโกรธ ไหวหวั่น หลบหลีก ท้อถอย

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์-ธิเบศร์ถามนางสุริยชาว่าพ่อข้าคือใคร นางสุริยชาอดอันตันใจถึงกับร้องไห้ แกล้งบอกลูกว่า ผงเข้าตา และบอกกับพระนารายณ์ธิเบศร์ว่าท้าวสิงหฬคือพ่อ คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้อนคำ คือ เคืองคาย ไหลหลัง วุ่นวาย ร้อนรน ทูลถาม ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	สุริยชากล่าวแกล้งแสร้งว่า
เมื่อแม่แม่แหงนดูหลังคา	ผงปลิวเข้าตาให้เคืองคาย
ชลเนตรไหลหลังลงพรุ	เคืองอยู่เดี๋ยวนี้ยังมีหาย
ซึ่งถามถึงบิดาอย่าวุ่นวาย	แม่จะบอกฤสาชอย่าร้อนรน
อันปิตุเรศเกิดเกศของเจ้านั้น	คือพระองค์ทรงธรรมท้าวสิงหฬ
จงไปเฝ้าอัยกาเจ้าสากล	ทูลถามเหตุผลให้แจ้งใจ

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่พระโยคี ได้ยินเสียงนางเงือกพูดจาหยอกล้อเล่นกับลูกน้อยอยู่ที่หน้าผา ก็เข้าไปอุ้มหลานด้วยความรักและสงสาร เด็กน้อยดูลักษณะท่าทางเป็นเด็กฉลาด หน้าตาก็เหมือนพ่อ คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้อนคำ

คือ เมียงมอง รือร่า สงสาร แจ้วแหวว คลาดแคล้ว ผ่องแผ้ว ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายโยคีนั่งนิ่งได้ฟังเสียง	จึงมองเมียงมาชะโงกริมโกรกพา
เห็นกุมารคลานได้มิใช่ปลา	หัวรือร่าร้องไม่เป็นไรแล้ว
เข้าอุ้มชูดูแลานสงสารนัก	ไม่รู้จักเจรจาตาแจ้วแหวว
แต่ลักษณะจะฉลาดไม่คลาดแคล้ว	ดูผ่องแผ้วเหมือนพ่อหนอสีกา

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งและไม้ไผ่ชวนกันไป ยิงนก พบนกนับร้อยตัว ควักดินปั้นกับอกจนกลมดี แล้วสอดลูกเข้ากับลำกล้องแล้วยิงนกตก ทันทีก จากนั้นก็ช่วยกันยิงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้อนคำ คือ ย่องย่าง คลึงโคล ทันทีก ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ชวนกันด้อมอ้อมหากาเหว่าน้อย	พบนับร้อยบอกกันต่างหรรษา
มือขวาควักดินพลงย่องย่างคลา	คลึงโคลกับอุราจนกลมดี
แล้วสอดลูกเข้าไว้ในลำกล้อง	หลิวตามองแนใจเห็นได้ที่
ก็เป่าไปต้องนกตกทันทีก	ทั้งสองครี๋ยงซ้ำด้วยชำนาญ

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่นางจันทเทวีทรง ครรภ์และประสูติพระโอรสออกมาเป็นหอยสังข์ นางจันทาจึงยุให้ไพรทนายว่าพระโอรสในหอยสังข์จะทำให้บ้านเมืองวิบัติล่มจม ทำวยศิมลจึงจำใจขับนางจันทเทวีและลูกน้อย หอยสังข์ ออกจากเมือง ทั้งที่ยังรักและอาลัยนาง เหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความสะเทือนใจให้นางจันทเทวี เป็นอย่างยิ่ง คำที่ใช้เกี่ยวกับการซ้อนคำ คือ หดยด้อย ฝอยฝน ร้องทูล พลาดพลั้ง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ว่าพลงยกเอาลูกน้อย	น้ำเนตรหดย้อยดั่งฝอยฝน
ร้องทูลพระองค์ทรงสกล	น้องคนมีกรรมจะชอลา...
สิ่งใดเมียดได้พลาดพลั้ง	แต่หลังให้ชด้อชดาลัย
เมียดขอสมาอาภัย	อย่าได้เป็นเวราเลย

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่นางวันทองถูกขุนแผนมาชิงตัวไปจากขุนช้าง พวกกันไปใช้ชีวิตระหกระเหินอยู่ในป่า จนนางวันทอง ตั้งท้อง ขุนแผนจึงเข้ามามอบตัวเพราะมีคดีความ และต้องถูกจำคุก ระหว่างนั้นขุนช้างก็กลับมา ouchนางวันทองไปเป็นเมียอีกครั้ง นางวันทองอยู่กับขุนช้างจนท้องแก่จวนจะคลอดลูก ตลอดเวลาที่อยู่กับขุนช้างนางไม่มีความสุขเลย จนท้องได้สิบเดือนนางก็เจ็บท้องจะคลอดลูก นางเจ็บท้องมากทำให้โกลาหลกันทั้งบ้าน พวกข้าไทและขุนช้างต่างช่วยนางวันทองวิ่งวายนไปหมด คำที่ใช้เกี่ยวกับการชอนคำ คือ หมางหมอง เคลื่อนคลา รวดเร็ว เหน็ดเหน้อย พรอยพราย ปวดมวน ป่วนปั่น กลั่นกลอก ร้องเรียก ช่วยด้วย ว้าวุ่น ท้อแท้ กลิ้งเกลือก อลหม่าน แข็งแข็ง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ครานั้นวันทองฟ้องโสภาก	อยู่เคหากับขุนช้างให้หมางหมอง
ไม่มีสุขทุกเวลาน้ำตานอง	ด้วยว่าท้องสิบเดือนไม่เคลื่อนคลา
จะคลอดบุตรสุดปวดให้รวดเร็ว	ตั้งหัวเห่าเหน็ดเหน้อยเมื่อยต้นขา
แสงหึ่งห้อยพรอยพรายพร่างสายตา	จะเรียกหาเจ้าขุนช้างให้หมางใจ
แต่นวดนวดปวดมวนให้ป่วนปั่น	สุดจะกลั่นกลอกหน้าน้ำตาไหล
พยุท้อร้องเรียกพวกข้าไท	จะขาดใจแล้วช่วยด้วยแม่คุณ
ขุนช้างตื่นตื่นตัวหัวผวก	เห็นเมียตกใจผวาออกว้าวุ่น
ประคองนางพลางบนเอาต้นทุน	อย่าท้อแท้แม่คุณจงแข็งใจ
พลางดูท้องร้องว่าเออออกแล้วซิ	ตั้งสติอารมณ์จะชมให้
นางวันทองร้องเลือกกลิ้งเกลือกไป	ขุนช้างได้หมอนรองประคองคอ
เรียกหาข้าคนอลหม่าน	บนนอกชานพวกผู้หญิงออกวิ่งสอ
ให้ไปรับยายสายกับยายยอ	แต่ล้วนหมอต้าแยแข็งแข็งมา

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่โมยราพไปช่วยทศกัณฐ์ รบกับพระลักษมณ์พระราม พระรามรู้ล่วงหน้าว่าโมยราพจะมาจับตัวไปเมืองบาดาล จึงมีการวางทหารยามอารักขาอย่างแข็งขัน แต่โมยราพก็ใช้อุบายหลอกให้ทหารของวานรหลับไหล ทั้งกองทัพ และพาพระรามลงไปกักขังไว้ที่เมืองบาดาล หนุมานตามไปช่วยพระรามถึงเมืองบาดาล ผ่าด่านต่างๆ จนกระทั่งไปพบกับมัจฉานุ ซึ่งทำหน้าที่เป็นยามรักษาการณ์ด่านชั้นใน จากนั้นทั้งสองก็ต่อสู้กัน คำที่ใช้เกี่ยวกับการชอนคำ คือ แก้วกัลป์ ดงคา ลดเลี้ยว เกรียงไกร ดังบท

ประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	มีจำนวนผู้ใจแกล้วกล้า
ซึ่งอยู่ในสระคงคา	เป็นด่านรักษาชั้นใน
ราตรีเที่ยงคืนเคยเที่ยว	ลดเลี้ยวกระแวนทางใหญ่
ก็สำแดงเพลงฤทธิ์เกรียงไกร	ขึ้นไปจากท้องชลธาร

(รัชกาลที่ 1)

ตาราง 2 แสดงจำนวนและร้อยละของการเล่นคำ

เรื่อง	การเล่นคำ			
	การซ้ำคำ		การซ้อนคำ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย	4	8.51	43	91.49
2. พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร	8	8.00	91	91.00
3. เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง	8	17.39	38	82.61
4. สังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย	5	10.20	44	89.80
5. ขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย	27	18.88	116	81.12
6. รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด	4	3.48	111	96.52

การใช้คำสัมผัส

จากการวิเคราะห์ข้อมูลวรรณคดีไทยทั้ง 6 เรื่อง ในประเด็นการใช้คำสัมผัส พบว่าการใช้อันเป็นศิลปะทางภาษานั้น มี 2 ประเภท ได้แก่

1. สัมผัสสระ
2. สัมผัสอักษร

1. สัมผัสสระ

หมายถึง คำที่มีเสียงสระเดียวกัน และถ้ามีตัวสะกดก็ต้องเป็นตัวสะกดที่อยู่ในมาตราเดียวกันด้วย ในงานวิจัยนี้หมายถึง สัมผัสในเพียงอย่างเดียว จากการศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาไทยเพื่อชีวิต วรรณคดีล้านา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐา ตอนธนู

ดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐ) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร (กำเนิดสุดสาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนิงและไม้ไฟไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ชุนช้างชุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย(กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ) แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ โดยรวบรวมสัมผัสสระจากทั้ง 6 เรื่อง มาแยกเป็น 2 หมวดหมู่ ได้แก่ สัมผัสสระชนิด และสัมผัสสระคั่น มีรายละเอียดดังนี้

1.1. สัมผัสสระชนิด

หมายถึง สัมผัสที่คล้องจองอยู่ในวรรคเดียวกัน ผูกสัมผัสติดกันไป จากการวิเคราะห์คำที่พบ ได้แก่ พา-รา, ขา-อา, รมย์-สม, แต่-แม่, วงศ์-พงศ์, ยา-พา, จึง-นี้ก, ผิด-คิด, พลาจ-ทาง, ป่า-ฝ่า, ลอด-กอด, แแรง-แสง, คิด-ผัด, ออก-นอก, ผัว-ตัว, เข้า-เจ้า-เข้า, ตา-หา, ดิ้น-ลั่น, นึก-รัก, ฟิง-ถึง, แซ่ด-แซ่ด, น้อย-ลอย, กำ-ย่า-ล่า, นก-ตก, น้อย-กลอย, วัง-หลัง, บุตร-สุด, อ่อน-อ่อน, ธรรม-กรรม, ท้อง-ร้อง, ทราจ-ชาย, ปวด-รวด, แดง-แดง, ต่าน-ผ่าน, วา-จา, ทรง-องค์, อาจ-หลาด, ไกร-ใจ, โลด-โผน-โจน, บุก-รุก, ระ-ปะ-ทะ, เหนื่อย-เมื่อย, นวด-ปวด-มวน, ตื่น-พื้น, ยาย-สาย, แปร-แก้, ไฟ-ไม้-ไข, อวบ-อ้วน, เดิน-เพลิน, โจน-โผน, ทูบ-หุบ

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐ ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์ธิเบศร์อยู่ในเมืองสิงหลจนอายุได้เจ็ดปี เป็นเด็กน่ารัก กล้าหาญและเฉลียวฉลาด เจ้าชายน้อยคอยถามพระมารดาอยู่เสมอว่าบิดาที่แท้จริงของตนคือใคร คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิด คือ พา-รา, ขา-อา, ม่อม-พร้อม, รมย์-สม, ใจ-ใคร, ถาม-มาร-ดา ดังบทประพันธ์

เมื่อ	นั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
อยู่ในสิงหล	พารา	จนชั้น
รูปทรงละม่อม	พร้อมพริ้ง	งามยิ่ง
เสวย	รมย์สมบัติสวัสดิ์	กับพระชนนีโถมตรู
เมื่อวันจะพบ	พระบิดุเรศ	ให้บังเหตุโอรสคิดอดสู
น่าเจ็บ	ใจใครหนอเป็นพอกู	จึงถามมารดาดูทันใด

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่นางเงือก ซึ่งเป็นเมียของพระอภัยมณี อาศัยอยู่ที่เกาะแก้วพิสดาร นางกำลังตั้งท้องแต่พระอภัยมณี ได้ออกเดินทางกลับวัง และได้ฝากนางเงือกไว้กับพระโยคีที่เกาะแก้วพิสดาร นางตั้งท้องได้ สิบเดือน ตอนกำลังเจ็บท้องจะคลอดบุตร มองหาใครจะช่วยก็ไม่มี คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิดคือน้อย-กลอย, วัง-หลัง, มาณ-กาล, ครรภ์-ปั้น, เหลียว-เปลี่ยว ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

จะกล่าวถึงเงือกน้อยกลอยสวาท	ซึ่งรอนบาทพระอภัยเมื่อไกลสถาน
อยู่วันวังหลังเกาะแก้วพิสดาร	ประมาณกาลสิบเดือนไม่เคลื่อนคลา
ให้เจ็บครรภ์ปั้นปูนจะจวนคลอด	ระทวยทอดลงกับแท่นที่แผ่นผา
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา	ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนึงคิดถึงเพื่อนรักคือไม้ไผ่ ไม่ได้พบกันตั้งหลายวัน จะเจ็บป่วยไม่สบายหรือเปล่านั้นไม่รู้ วันนี้จะไปให้ถึงบ้านเพื่อน และจะชวนเพื่อนไปป่า เพื่อไปเป่านกให้สนุก คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิดคือนิ่ง-ถึง, ไร่-ไม้, ก้น-กับ, มั่น-ดั้น-ตัด, นา-วา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

วันหนึ่ง	ให้คิดรำพึงถึงสหาย
จะเจ็บป่วยเป็นไร่ไม่สบาย	จึงมิได้พบหลายวันมา
จำกูจะไปดูให้ถึงทับ	ที่อยู่ใกล้กันกับปากคูหา
ชวนมั่นดั้นตัดพนาว่า	เที่ยวเป่าปักษาให้สำราญ

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่นางจันทเทวี ถูกไล่ออกจากวัง พอเดินทางมาในป่าพวกเสนาที่กินสินบนของนางจันทาก็จะฆ่านางจันทเทวี แต่พวกเพื่อนๆ ช่วยกันห้ามไว้และลานางกลับ คนที่มีจิตใจเมตตา ก็เอาข้าวของที่มีอยู่ให้นาง ไปกินระหว่างเดินทาง คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิดคือนิ้ว-กล้วย, รา-มา, ง่าย-ง่าย, เล่า-เจ้า, ผิด-คิด, พลา-ง-ทาง-ลา-นาง, ตา-ปรา, นา-วา-คลา, ไป-ใจ, นี-ที่, ไม่-ไหว-ไม่ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ไม่คิดถึงตัวกลัวกรรม	เวรมาทำเองง่ายง่าย
ถึงชั่วดีเล่าเจ้าเป็นนาย	จะทำผิดคิดร้ายก็ไม่ดี
กลับไปบ้านเราจะดีกว่า	ว่าพลงทางลานางโฉมศรี
ที่ใจเมตตาปราณี	บ้างข้าวของมีก็ให้ทาน
แล้วออกนาวาคลาไคล	ดูไปใจหายน่าสงสาร
ฝ่ายว่าเสนีที่เป็นพาล	งุ่นง่านไม่ไหวไม่ลาใคร

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่ขุนช้างพาพลายงามไปผ่านนั้น นางวันทองก็มีกลางสังหรณ์ คิ้วเขม่น ใจหวิวหวิว ง่วงเหงาหาวนอน พอนอนหลับก็ฝันเห็นขุนช้างเอาไม้ขอนทับพลายงาม และมีเหตุการณ์ประหลาดเกิดขึ้นอีก หลายอย่าง ทำให้นางคิดถึงลูกชายมาก คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิด คือ ทอง-ฟ่อง, แก้ว-แวว, ห้วน-ห้วน, หวิว-หวิว-หิว, หลับ-หลับ, ฟั้น-ตื่น, ออก-ตก, มุม-อุ้ม, ไซ้-ไต่, ฟัง-ดั่ง, ผึ่ง-ผึ่ง, ลาง-หมาง, จิต-คิด, ลึก-ถึง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ครานั้นวันทองฟ่องโสกา	เมื่อลูกแก้วแววตาจะอาลัย
คิ้วกระเขม่นเป็นลางแต่กลางวัน	ไม่ห้วนห้วนหวิวหวิวหิวหาวนอน
พอมือยหลับคล้อยคล้ายเห็นพลายน้อย	ขุนช้างถ้อยทับไว้ด้วยไม้ขอน
ผวาฟั้นตื่นตาให้อาวรณ์	ละอื้นอ่อนนอกตกตะลึง
พอแมงมุมอุ้มไซ้ไต่ตอก	นางผงเงี้ยฟังดั่งผึ่งผึ่ง
ประหลาดลางหมางจิตคิดคะเน	รำลึกถึงลูกชายเจ้าพลายงาม

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่มัจฉานุซึ่งรักษาด่านชั้นในในสระคงคา ออกตรวจตราก็มาเจอหนุมานที่ขอบสระ ก็โกรธมาก จึงร้องถามไปว่าจะไปไหน ไม่กลัวตายหรืออย่างไรที่ล่วงเข้ามาในเขตหวงห้าม เดี่ยวกูจะฆ่าให้ตาย คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระชนิด คือ ด่าน-ฟ่าน-ทาง, ทำ-อำ, วา-จา, พา-ลา, ไป-ไหน ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ถึงที่ขอบสระก็หยุดอยู่	แลดูไปทั่วทุกสถาน
เห็นวานรเผือกผู้หงการ	ล่วงด่านผ่านทางเข้ามา

โกธธาขบพันกระที่บบาท	ทำอำนาจออกยื่นขวางหน้า
แล้วร้องประกาศด้วยวาจา	เหวี่ยงอายพาลาใจจกรรจ
ตัวแข็งมานี้จะไปไหน	ไม่กลัวชีวาจะอาสัญ
องอาจลวงด่านกุมภัณฑ์	ภูจะหันให้ยับลงกับกร

(รัชกาลที่ 1)

1.1 สัมผัสสระคั่น

หมายถึง สัมผัสไม่ติดกันมีคำที่ไม่สัมผัสเข้ามาคั่นอยู่ระหว่างกลาง สัมผัสชนิดนี้ทำให้เกิดจังหวะลีลาในบทร้อยกรอง เช่น แสบ-แทบ, ไม่-ไร-ใคร, ท่อง-ของ, มา-อา-ชา, กลาย-หลาย, จิต-ทิศ, ปลูก-ชอบ, ชิง-หญิง-สิง, ภู-ดู, จิต-คิด, น้อย-น้อย-ร้อย, ย้อย-ห้อย, คำ-ร่ำ, น้อย-หอย, ชิด-พิศ, ลบ-ภพ, ตัว-กลัว, พา-มา, มา-หา, คำ-คร่ำ-ทำ, ร้าง-ห่าง, ชาย-พลาญ-งาม-ยาม, คร่ำ-ร่ำ-น้ำ, เลี้ยง-เพียง, เตือน-เตือน, มือ-คือ, แม่-แล, น้อย-ห้อย, เรียง-เคียง-เคียง, ฟิ่ง-นึ่ง, ลู้-ภู, กาย-คล้าย, ธา-ธา, แรง-แข่ง, คม-ณม, มาน-หาร, พิต-พิศ, สน-พัน, ฟิ่ง-นึ่ง, รา-ญา

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระไชยเชษฐาหนีกเอ็นดูที่พระนารายณ์เบตร์แสดงอาการบั่นบึง จึงปลอมโยนโดยให้ขนมหวาน แต่เจ้าชายน้อยไม่ยอมกินขนมของคนแปลกหน้า ถึงแม้จะหิวจนแทบต้องอย่างไรก็ตาม คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ แสบ-แทบ, ไม่-ไร-ใคร, ท่อง-ของ, ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระนารายณ์เบตร์ว่าอย่าฟังหมาย
ถึงจะแสบท้องให้แทบตาย	ไม่มั่งง่ายกินอะไรของใครเป็น
มิใช่ปีศาจที่เดินหน	จะเสือกสนเทียวกินของเช่น
อย่าปลอมไปให้เลือดตากระเด็น	พลงเดินเทียวเล่นไม่เจรจา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่สุดสาคร จะเข้ามาลาแม่เพื่อออกตามหาพ่อ แต่พอเห็นหน้าแม่ก็ร้องไห้ด้วยความอาลัยไม่อยากจากลา คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ นัง-สัง, ขึ้น-อิน, ลา-อา, ทัย-ใคร่ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

มุนีน้อยคอยนั่งจะสั่งแม่
จะออกคำอำลาให้อาวรณ์

แต่แลแลแล้วก็ขึ้นสะอื้นอ่อน
สะท้อนถอนฤทัยมิใคร่ลา

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนนั่งคิดถึงไม้ไผ่เพื่อนรัก
ไม่ได้เห็นหน้ากันมาหลายวันแล้ว จึงคิดจะไปหาไม้ไผ่ถึงที่บ้าน เพื่อชวนเพื่อนไปเป่านกในป่า
คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ กู-ดู, ไป-ให้, ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

จำกูจะไปดูให้ถึงทับ
ชวนมันตื้นคึดพนาวา

ที่อยู่ใกล้กันกับปากคูหา
เที่ยวเป่าปากษาให้สำราญ

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย ตอนที่พระสังข์ออกมา
ช่วยแม่หุงหาอาหารและช่วยไล่ไก่ป่าให้แม่เพลิน นางจันทเทวีไปหาพิน ผัก เปือก มัน ในป่า
คิดถึงลูกก็รีบกลับมาบ้าน คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ ไน-ทัย, ครู-จู้, ได้-ไน, เติน-เนิน,
หนึ่ง-ถึง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
คิดถึงลูกน้อยหอยปู
เก็บได้พินผักเปือกมัน
ใส่หาบหาบเดินตำเนินมา

พระมารดานึกในพระทัยอยู่
เดินไปลักครูแล้วจุ่มมา
สารพันกินได้ที่ในป่า
ไม่ช้าครูหนึ่งก็ถึงเรือน

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่ขุนช้าง
คิดแค้นว่าลูกที่เกิดมาต้องเป็นลูกของขุนแผน ที่ดูอย่างไรก็เหมือนขุนแผนมาก และโกรธ
นางวันทองด้วยที่ตั้งชื่อว่าพลายงาม คล้ายกับชื่อขุนแผนที่ชื่อเดิมว่าพลายแก้ว คิดแล้วแค้นใจ
มากอยากจะทำให้ตาย คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ จิต-คิด, คง-สง, กู-ดู, ทอง-สอง,
พ่อ-ทร, ลูก-ถูก, ผัว-ตัว, อี-ดี, รา-ตรา-ฆ่า ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ฝ่ายขุนช้างหมางจิตให้คิดค้น	ลูกขุนแผนมั่นคงไม่สงสัย
เมื่อกระนั้นเหมือนญครันดูไป	ก็กลับโพล่เหมือนพ่ออ้ายทพ
อีแม่มั่นวันทองก็สองจิต	ช่างประดิษฐ์ชื่อลูกให้ถูกที่
เรียกพ่อพลายคล้ายผิวอิตัวดี	ทูกราตรีตริกตราจะฆ่าฟัน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่มัจฉานูปอกหนุมาทว่าถ้าเป็นพ่อลูกกันจริง ก็ให้หาว่าเป็นดาวเดือนพระอาทิตย์ให้ดูก่อน จึงจะเชื่อว่าเป็นพ่อ ซึ่งเป็นทหารของพระนารายณ์ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสสระคั่น คือ หาว-ดาว, ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

แม่นหาวเป็นดาวเดือนตะวัน	ให้เห็นสำคัญประจักษ์ก่อน
เราจึงจะเชื่อว่าบิดร	ทหารพระสิริกรอวดาร

(รัชกาลที่ 1)

2. สัมผัสอักษร

หมายถึง สัมผัสที่คล้องจองกันอยู่ในวรรคเดียวกัน สัมผัสในนิยมใช้ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร จากการศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากหนังสือสารการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีสำเนา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐ พระอภัยมณี เงาะป่า สังข์ทอง ขุนช้างขุนแผน และรามเกียรติ์ แล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ โดยรวบรวมสัมผัสอักษร จากทั้ง 6 เรื่อง มาแยกเป็น 3 หมวดหมู่ คือ สัมผัสอักษร 2 คำ สัมผัสอักษร 3 คำ และสัมผัสอักษร 4 คำ มีสาระและรายละเอียดดังนี้

2.1. สัมผัสอักษร 2 คำ

หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันมาชิดกัน 2 คำ เช่น พรั่ง-พรุ, ถาม-ถึง, วุ่น-วาย, ร้อน-รน, โครง-คร่าง, ละม่อม-ละไม, กลุ้ม-กลัด, ตริก-ตรอง, งก-เงิน, ปลิด-ปลด, ซาติ-เชื้อ, สนิท-สนม, เขต-ชั้นท์, หน้า-หนา, เป่า-ปัก, กุก-เกาะ, หัว-ห้อย, แจ็ก-แจ็บ, เร่ง-รัด, ผาย-ผัน, นัด-แนะ, ดิน-दान, เล็ด-ลอด, หน้า-หนา, กล่อม-เกลี้ยง, กลม-กล่อม, เพราะ-พราย, โศก-ศัลย์, กระทบ-กระทบ, ซอก-ซ้า, กลับ-กลอก, หัน-เหียน, น้อย-นี่, มาตรา-แม่น, ตรวจ-ตรา, เสาะ-แสวง, พิศ-พัศตร์

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูตกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระไชยเชษฐาบอกว่าเจอเด็กคนหนึ่งหน้าตาเหมือนพระองค์มาก สงสัยจะเป็นลูกของพระองค์กับนางสุวิญชา พระไชยเชษฐาได้ฟังก็เห็นด้วย คิดว่าเป็นการตั้งใจให้พระองค์มาพบลูก ชาตินี้มีกรรมที่ต้องพลัดพรากจากลูกเมีย เพราะหลงกลผู้หญิงชั่ว คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำ คือ ไชย-เชษฐา, น่อง-นี้, ยศ-ยิง, เป็น-ไป ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาจึงตอบแถลงไช
พี่ว่าเห็นจริงทุกสิ่งไป	จึงตั้งใจให้ น่องนี้ เมตตา
ถ้ามันเป็นลูกเต้าของเราจริง	จะปรากฏ ยศยิง ในได้หล้า
ชาตินี้มีกรรมได้ทำมา	พลัดพรากสุวิญชานงลักษณ์
เผชิญเห็น เป็นไป เข้าใจตลอด	หลงกลอีกคนอัปลักษณ์
จนจากเมียเสียองค์พระลูกรัก	แสนวิตกกอกจะหักสู้ตามมา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุคนธ์าคร ตอนที่นางเงือกเจ็บท้องจะคลอดลูกทรมานมากไม่มีใครอยู่ด้วยเลย นางก็คิดถึงพระอภัยมณีผู้เป็นสามี ตัดพ้อต่อว่าด้วยความเจ็บปวด พอตีนี้ก็ได้ก่อนที่พระอภัยมณีจะจากไปบอกว่าฝากนางกับพระโยคีไว้ เพราะมีคาถาอาคม ถ้ามีอะไรน่าจะช่วยได้ นางจึงร่ำร้องขอให้พระโยคีช่วย คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำ คือ ครวญ-คร่ำ, ร่ำ-ไร, พรั่ง-พราย, กัด-กลุ่ม, อัด-อัน, ปลา-แปลก, สง-สาร, คราง-ครวญ, ป่วน-ปวด, ร้าว-รวด, อ่อน-อ่อน, ม้วย-มุด, ตรึก-ตรอง, ร้อง-ร่ำ, ไม่-มา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

นาง ครวญคร่ำ ร่ำไรให้ละห้อย	น้ำตาย้อย พรั่งพราย ทั้งซ้ายขวา
ให้ กัดกลุ่ม อัดอันหวนวิญญาน์	ด้วยเป็น ปลาแปลก นางอย่างมนุษย์
สงสาร นางคราง ครวญ ให้ ป่วน ปวด	ยิ่ง ร้าวรวด ร้อนใจดังไฟจุด
สะอื้น อ่อน อ่อน ระทวยแทบ ม้วย มุด	หากบุญบุตรบันดาลช่วยมารดา
ให้ นี้ คำพระอภัยเมื่อไปจาก	ว่าจะฝากโยคีมีคาถา
นาง ตรึก ตรอง ร้อง ร่ำทั้งน้ำตา	คุณเจ้า ชาไม่ มาช่วยฉันด้วยเลย

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่ไม้ไผ่พอเห็นคนนั่งมาหาถึงบ้านก็ดีใจมากรีบวิ่งเข้าไปหา กอดคอพาเข้ามานั่งในบ้าน พร้อมกับสอบถามถึงฐานะ และบอกว่าเขาเองก็คิดถึงเพื่อนมาก คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำ คือ หนัก-หนา, คลอ-คลา, นั่ง-ใน, พบ-พาน, นาน-นัก ดังบทกลอนต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ไม้ไผ่ดีใจเป็นหนักหนา
วิ่งไปกอดคอพาคลอคลา	เข้ามานั่งในปราศรัยทุก...
แต่มิได้พบพานกันนานนัก	ภูคิดถึงเพื่อนรักจะขาดใจ

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย ตอนที่เทวดาที่สิงสถิตย์อยู่ในป่าสงสารนางจันท์เทวีมาก ที่ต้องลำบากทั้งกายและใจ ลูกที่เกิดมาเป็นหอยสังข์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมาก ถึงจะมีอันตรายอย่างไรก็จะแคล้วคลาดปลอดภัย อีกไม่นานจะได้กลับเมือง คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำ คือ เทพ-ไท, สิง-สู, สง-สาร, มาก-มาย, ล้า-เลิศ, เปริศ-พราย, กอง-กฤษณ์, เลื่อง-ลือ, อึ้ง-อื้อ ดังบทกลอนต่อไปนี้

มาจะกล่าววาทไป	เทพไทสิงสูอยู่พฤกษา
สงสารนางจันท์กัลยา	เจ้ามาเหนื่อยยากลำบากกาย...
บุญญาธิการนั้นมากมาย	จะล้าเลิศเปริศพรายเมื่อปลายมือ
ถึงจะตกน้ำก็ไม่ไหล	ตกในกองกฤษณ์ไม่สูญชื่อ
จะได้ผ่านบ้านเมืองเลื่องลือ	อึ้งอื้อดินฟ้าบาดาล

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่นาง วันทองวิ่งซอกซอนค้นหาพลายงามด้วยความเป็นห่วง จนกระทั่งมาพบพลายงามยืนร้องไห้อยู่ในป่าด้วยความดีใจรีบวิ่งเข้าไปกอดลูก พร้อมกับปลอบขวัญลูก และถามลูกว่าทำไมไม่กลับบ้าน แม่ตามหาด้วยความเป็นห่วง คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำ คือ แว่ว-แว่ว, เชิง-ชุ่ม, คู่ม-เคียง, เมียง-มอง, เหลี้ยว-แล, แม่-มา, เชื้อน-แซ, ตาม-แต่, เห็น-หาย ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

พอแว่วแว่วแจ้วเสียงสำเนียงเรียก นึกสำเนียงหลายหนชนสของ
 ตรงเชิงซุ้มคุ่มเคียงนางเมียงมอง เห็นลูกร้องไห้สะอื้นยืนเหลียวแล
 ความดีใจไปกอดเอาลูกแก้ว แม่มาแล้วอยากกั้วทูนหัวแม่
 เป็นไรไม่ไปเรือนเที่ยวชวนแซ แม่ตามแต่ตะวันบ่ายเห็นหายไป

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 6 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานต่อสู้กับมัจฉานู ผลัดกันรุก ผลัดกันรับ ไม่มีใครยอมใคร เปลี่ยนท่วงท่าการต่อสู้กันไป คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 2 คำคือ ฤทธิ-แรง, แข็ง-ชัน, ปล้ำ-ปลุก, คลุก-คลี, หลบ-หลีก, วัด-เหวี่ยง, ท้อ-ถอย, ยาน-ยุทธ์, รอน-ราญ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้น	มัจฉานูฤทธิแรงแข็งชัน
ปล้ำปลุกคลุกคลีตีประจัญ	พัลวันหลบหลีกไปในที่
ถีบกัดวัดเหวี่ยงอุตุตุต	ทะยานยุทธ์ไม่ท้อถอยหนี
กอดรัดฟัดกันเป็นโกลี	เปลี่ยนท่าเปลี่ยนทีรอนราญ

(รัชกาลที่ 1)

2.2. สัมผัสอักษร 3 คำ

หมายถึง หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันมาชิดกัน 3 คำ สัมผัสชนิดนี้ช่วยทำให้เสียงของคำไพเราะนุ่มนวลขึ้น เช่น แสน-สง-सार, ตา-ดู-โต, ลิ่น-สง-สัย, ทูล-ท้าว-ไท, ตาม-แต่-ตา, จึ่ง-จัด-แจง, เจ็บ-จะ-จวน, ร้าว-รวด-ร้อน, ร้า-เรียก-ร้อง, เนื้อ-นึ่ง-แนบ, เป่า-ป้อง-ปัด, ซุ่ม-แซ่-ซล, เมียง-มอง-มา, กลิ่ง-กลาง-เกลียว, เอง-เอ็ง-แอบ, เห็จ-เหิน-หา, ลั่น-หลั่ง-ไหล, ไส-แสน-สำ, อุก-อุย-อุ้ย, พรอย-พราย-พร้าง, คลอน-เคลื่อน-คลอด, บัด-เบน-เบี่ยน, ละ-ลาย-เลือน, วับ-วู่-วาม, ย่อ-เยือก-เย็น, มอง-เมียง-แม่, หอน-โหย-หา, ช้าง-ชิง-ชัง, น้อย-นึ่ง-นอน, โรม-รัน-รา, แจ้ง-จักษ์-ใจ, เกิด-เกศ-เก, คราญ-ค้อย-คลาย, ตระ-ตรวจ-ตรา, พระ-พราย-พัด, ดั้น-ด้าว-แด

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย ตอนที่พระนารายณ์ทิเบศร์ถามนางสุวิญชาว่าพ่อของเธอเป็นใคร นางสุวิญชาบอกว่าพ่อของเธอคือ

ท่านท้าวสิงหนล เจ้าชายน้อยไฉยนั้นก็ไม่งงสงสัย คิดว่าเป็นพ่อจริงๆ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 3 คำ คือ ลิ่น-สง-ลัย, ทูล-ท้าว-ไท ดับทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น
สำคัญว่าพ่อจริงก็นิ่งไป

พระนารายณ์ธิเบศร์ลิ่นสงลัย
จึงกราบทูลท้าวไทอัยกา

(รัชกาลที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุตสาคร ตอนที่สุตสาครคลอดอกออกมา หน้าตาดคล้ายพระอภัยมณี มีพละกำลังมาก นางเงือกรักลูกมาก กอดลูกชาย ไม่ยอมห่าง ส่วนสุตสาครก็นั่งแนบข้างแม่ไม่ยอมห่าง และนางเงือกก็แข็งแรงลงในน้ำอย่างสำราญใจ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 3 คำ คือ เนื้อ-นึ่ง-แนบ, ชุ่ม-แช่-ชล ดับทประพันธ์ต่อไปนี้

นางกอดบุตรสุดใจมิได้อิ่ม
แข็งฤทัยใจคอบหายท้อแท้

พ่อเนื้อนึ่งแนบข้างไม่ห่างแห
ลงชุ่มแช่ชลธารสำราญใจ

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องเงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง ตอนที่คนึงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า เห็นนกเล็กหากินที่ต้นหวาย นกเล็กสีชมพูหากินลูกหว้าที่ยังเหลืออยู่ มะม่วงหิมพานต์ร่วงหล่นลงที่โคนต้น นกยางอาศัยอยู่รอบๆ ต้นไม้ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 3 คำ คือ แอ้ง-แอ้ง-แอบ, วัล-วง-เวด ดับทประพันธ์ต่อไปนี้

แอ้งแอ้งแอบพวงอเวย์หวาน
กะแจ็กลูกเต็มต้นจนหล่นลง

ลิงยดบินทะยานกินหัวาหลง
โก้วลวงเวดชายอยู่รายเรียง

(รัชกาลที่ 5)

ตัวอย่างที่ 4 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย ตอนที่พลายงามเล่าให้นางวันทองฟังว่า ขุนช้างลงมาจากที่ทุบตีบีบจนอกเขาจนไม้ทับคอแทบตาย พอดีพวกผีพรายของขุนแผนมาช่วยไว้ได้ทัน ตอนนี้อย่างเจ็บขอกไปทั้งกาย แล้วร้องไห้ด้วยความเสียใจ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 3 คำ คือ พอ-พวก-พ้อง, ไม-ม้วย-แม่, ดับทประพันธ์ต่อไปนี้

พอพวกฟ้องของขุนแผนแล่นมาช่วย
ยังซ้ำชอกยกอกเห็บเจ็บกายา

จึงไม่ม้วยแม่คุณบุญหนักหนา
พุดน้ำตาฝอยฝอยด้วยน้อยใจ

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 5 จากเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกโมยราพ ตอนที่หนุมานกับโมยราพต่อสู้กัน โมยราพก็คิดอุบายที่จะฆ่าหนุมานให้ได้ด้วยการเอาต้นตาลสามต้นมาพันกัน แล้วผลัดกันตี คนละสามที ฝ่ายหนุมานก็รู้ทันคิดจะซ่อนกลฆ่าโมยราพให้ได้ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 3 คำ คือ พระ-พาย-พัด ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ถึงจะตายแม้ต้อง**พระพายพัด**
อันตัวของอ้ายขุนมาร

ก็อุบัติคืนชีพสังขาร
นัยจะแหลกลาญด้วยฤทธิ

(รัชกาลที่ 1)

2.3. สัมผัสอักษร 4 คำ

หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันมาชิดกัน 4 คำ สัมผัสชนิดนี้แสดงให้เห็นความสามารถขั้นสูงของผู้ประพันธ์ ที่สามารถเลือกใช้ถ้อยคำให้มีเสียงอักษรสัมผัสชิดกันได้มากถึง 4 คำ ทำให้บทประพันธ์มีความไพเราะ มากยิ่งขึ้น เช่น ร้อ-ร่า-ร้อง-ไร, ขึ้น-ชี้-ขับ-ขวาง, เร็ม-ร้ว-เรียม-ร่า, เร-ไร-หรีง-หรีง, ลัด-แลง-เล็ง-แล

ตัวอย่างที่ 1 จากเรื่องพระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุดสาคร ตอนที่สุดสาครเป็นเด็กที่แข็งแรงมาก อายุสิบเดือนแข็งแรงเหมือนสิบขวบ จนกระทั่งสุดสาครอายุได้สามปี ขณะที่พระฤๅษีกำลังเข้าฌาน สุดสาครก็หนีลงไปเล่นน้ำ ปล้ำปลา ขึ้นขึ้นหลังปลาเล่นในน้ำ คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 4 คำ คือ ขึ้น-ชี้-ขับ-ขวาง ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

อยู่วันหนึ่งถึงเวลาสิทธาเต่า
ลงเล่นน้ำปล้ำปลาในวาริ

สำรวจเข้านั่งฌานกุมารหนี
แล้ว**ขึ้นชี้ขับขวาง**ไปกลางชน

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 2 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพลาญน้อย ตอนที่พลาญงามหายไปในงวันทองออกตามหาแต่ก็ไม่พบ ยิ่งใกล้คำยิ่งเริ่มที่จะใจคอไม่ดี มีเหตุการณ์ที่เป็นกลางสังหรณ์ ทั้งเสียงหมาหอน จักจั่น หรีงเรไร ร้องระงมไปทั่ว คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 4 คำ คือ เร็ม-ร้ว-

เรียก-ร่ำ, เร-ไร-หรีง-หรีง ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

ยิ่งเย็นย่ำค่าคัมขุ่มมัว
จักจั่นเจ็ยร็องริมลงโน

ยิ่งเริ่มร่ำเรียกร่ำระกำใจ...
เสียงเรไรหรีงหรีงที่กึ่งร้าง

(สุนทรภู่)

ตัวอย่างที่ 3 จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนการเดินทางของพलय่น้อย ตอนที่พलयงามเดินทางมาหายายทองประศรี มาถึงก็ให้เด็กส่งที่บ้าน พวกเด็กๆ พอซื้บ้านให้แล้วก็พากันแอบด้วยความกลัว เพราะยายทองประศรีดุมาก พलयงามก็กลัวเหมือนกัน แต่ก็ค่อยๆเดินเข้าไป คำที่ใช้เกี่ยวกับสัมผัสอักษร 4 คำ คือ ลัด-แลง-เล็ง-แล ดั่งบทประพันธ์ต่อไปนี้

พอถึงบ้านท่านยายทองประศรี
เจ้าพलयงามขามจิตยั้งคิดแคลง

พวกเด็กซึ้เรือนให้แล้วแอบแฝง
ค่อยลัดแลงเล็งแลมาแต่ไกล

(สุนทรภู่)

ตาราง 3 แสดงจำนวนและร้อยละของการใช้คำสัมผัส

เรื่อง	สัมผัสสระ				สัมผัสอักษร					
	ขีด		คั่น		2 คำ		3 คำ		4 คำ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไชยเชษฐ	51	80.95	12	19.05	61	91.04	6	8.96	-	-
พระอภัยมณี	54	81.82	12	18.18	104	81.89	21	16.54	2	1.57
เงาะป่า	24	85.71	4	14.29	65	92.86	5	7.14	-	-
สังข์ทอง	32	68.09	15	31.91	10	100	-	-	-	-
ขุนช้างขุนแผน	79	84.95	14	15.05	177	81.57	37	17.05	3	1.38
รามเกียรติ์	82	82	18	18	282	97.92	6	2.08	-	-

บทที่ 5

บทสรุป

หลังจากผู้วิจัยทำวิจัยทุกขั้นตอนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เริ่มตั้งแต่ตั้งโจทย์วิจัย กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล กระทั่งไปสู่การเสนอผลการวิจัย สำหรับในบทนี้เป็นบทสรุปท้ายของการวิจัย มีสาระสำคัญที่จะกล่าวถึง 3 ประเด็น อันได้แก่

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง “ศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา” ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ กล่าวคือ เพื่อศึกษาศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์จากวรรณคดีไทยฉบับคัดสรร เพื่อการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ผลของการวิจัยนอกจากให้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปะการใช้คำเชิงสร้างสรรค์ข้างต้นแล้ว ยังจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในระดับที่สูงขึ้น และเป็นแหล่งค้นคว้าในการศึกษาและการเรียนการสอนภาษาไทยอีกด้วย

การวิจัยครั้งนี้ประชากรคือหนังสือส่งเสริมการอ่านชุดภาษาไทยเพื่อชีวิต วรรณคดีสำเนาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐา ตอนธนูดอกไม้กับเจ้าชายน้อย (พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐา) พระอภัยมณี ตอนการผจญภัยของสุคนธาคร (กำเนิดสุคนธาคร) เงาะป่า ตอนเรื่องเล่าจากพัทลุง (คนึงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า) สังข์ทอง ตอนกำเนิดผัดพันคนทั้งหลาย (กำเนิดพระสังข์) ชุนช้างชุนแผน ตอนการเดินทางของพลายน้อย (กำเนิดพลายงาม) รามเกียรติ์ ตอนศึกสายเลือด (ศึกโมยราพ) ประชากรดังกล่าว เลือกมาเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบที่ให้โอกาสไม่เท่ากัน (Non-Probability Sampling) โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยสรุปได้ 4 ประเด็นหลักๆ กล่าวคือ

1. การใช้คำศัพท์ มีลักษณะการใช้ 2 ประการ คือ คำไวพจน์ หมายถึงคำที่มีรูปคำต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน คำไวพจน์ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา

คิดเป็นร้อยละ 80.46 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 74.47 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 90.00 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 88.89 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 80.76 เรื่องรามเกียรติ์ คิดเป็นร้อยละ 77.45 ส่วนการใช้คำศัพท์สูง หมายถึงคำศัพท์ที่ให้ความหมายลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ กวีพยายามค้นหาคำศัพท์ และสร้างศัพท์ขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับเรื่อง และอารมณ์ คำศัพท์สูงที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา คิดเป็นร้อยละ 19.54 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 25.53 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 10.00 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 11.11 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 19.23 เรื่องรามเกียรติ์ คิดเป็นร้อยละ 22.55

2. การเล่นคำ มีลักษณะการใช้คำ 3 ประการ คือ การซ้ำคำ หมายถึง การซ้ำคำหรือซ้ำวลี ได้แก่การเลือกใช้คำหรือวลีเดียวกันในตำแหน่งที่ต่างกัน มีความหมาย อย่างเดียวกันทุกตำแหน่ง การซ้ำคำนั้นนอกจากจะเกิดความไพเราะทางเสียงแล้ว ยังมุ่งเน้นคำและความหมายให้เป็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น การซ้ำคำที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา คิดเป็นร้อยละ 8.51 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 8.00 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 17.39 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 10.20 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 18.88 เรื่องรามเกียรติ์ คิดเป็นร้อยละ 3.48 ในส่วนของการซ้อนคำ หมายถึง การนำคำเดียว 2 คำ ที่มีความหมายหรือเสียงคล้ายกันมาเข้าคู่กัน โดยตำแหน่งของคำซ้อนอาจอยู่ติดกัน หรือแยกจากกัน เพื่อเล่นคำล้อกัน การซ้อนคำที่เก็บข้อมูลจาก เรื่องไชยเชษฐา คิดเป็นร้อยละ 91.49 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 91.00 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 82.61 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 89.80 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 81.12 เรื่องรามเกียรติ์ คิดเป็นร้อยละ 96.52 สำหรับการเล่นเสียง ของคำ ผู้วิจัยไม่พบข้อมูล

3. การใช้คำสัมผัส มีลักษณะการใช้ 2 ประการ คือ สัมผัสสระ หมายถึง คำที่มีเสียงสระเดียวกันและถ้ามีตัวสะกดก็ต้องเป็นตัวสะกดที่อยู่ในมาตราเดียวกันด้วย ในงานวิจัยนี้ หมายถึง สัมผัสในเพียงอย่างเดียว สัมผัสสระชนิด หมายถึง สัมผัสที่คล้องจองอยู่ในวรรคเดียวกัน ผูกสัมผัสติดกันไป ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา คิดเป็นร้อยละ 80.95 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 81.82 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 85.71 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 68.09 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 84.95 เรื่องรามเกียรติ์ คิดเป็นร้อยละ 82.00 สัมผัสสระคั่น หมายถึง สัมผัสไม่ติดกันมีคำที่ไม่สัมผัสเข้ามาคั่นอยู่ระหว่างกลาง ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา คิดเป็นร้อยละ 19.05 เรื่องพระอภัยมณี คิดเป็นร้อยละ 18.18 เรื่องเงาะป่า คิดเป็นร้อยละ 14.29 เรื่องสังข์ทอง คิดเป็นร้อยละ 31.91 เรื่องขุนช้างขุนแผน คิดเป็นร้อยละ 15.05 เรื่องรามเกียรติ์ ร้อยละ 18.00 สัมผัสอักษร หมายถึง สัมผัสที่คล้องจองกันอยู่ในวรรคเดียวกัน สัมผัสอักษร 2 คำ หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันมาติดกัน 2 คำ ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา ร้อยละ 91.04 เรื่องพระอภัยมณี ร้อยละ 81.89 เรื่องเงาะป่า ร้อยละ 92.88 เรื่องสังข์

ทอง ร้อยละ 100 เรื่องขุนช้างขุนแผน ร้อยละ 81.57 เรื่องรามเกียรติ์ ร้อยละ 91.92 สัมผัสอักษร 3 คำ หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันมาชิดกัน 3 คำ ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องไชยเชษฐา ร้อยละ 8.96 เรื่องพระอภัยมณี ร้อยละ 16.54 เรื่องเงาะป่า ร้อยละ 7.14 เรื่องขุนช้างขุนแผน ร้อยละ 17.05 เรื่องรามเกียรติ์ ร้อยละ 2.08 สัมผัสอักษร 4 คำ หมายถึง การนำคำที่มีเสียงพยัญชนะเดียวกันมาชิดกัน 4 คำ ที่เก็บข้อมูลจากเรื่องพระ อภัยมณี ร้อยละ 1.57 เรื่องขุนช้างขุนแผน มีจำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.38

อภิปรายผล

1. **ข้อค้นพบใหม่** ในการวิจัยครั้งนี้ข้อค้นพบใหม่มิใช่แนวคิดหรือทฤษฎีในด้านศิลปะการใช้คำ เพราะศิลปะการใช้ในวรรณคดีไทยเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้วและมีความโดดเด่นจนมิอาจหาศิลปะการใช้คำใดเทียบเท่าได้ หากแต่การค้นพบใหม่ในครั้งนี้ คือในข้อมูลวรรณคดีนำมาศึกษานั้น เป็นการตัดเฉพาะตอนที่ให้เหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งในข้อมูลนั้นมีศิลปะการใช้คำที่เป็นองค์ความรู้ชุดใหญ่ที่ยังสามารถศึกษาได้อีกหลายแง่มุม ทั้งยังสามารถสอนและศึกษาค้นคว้าได้ไม่รู้จักจบ

2. **ความเหมือนและความแตกต่างจากงานอื่น** จากผลการวิจัยนั้น หากนำเกณฑ์การใช้คำมาพิจารณากับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำศัพท์ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัส และการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของบุคคลอื่น ทั้งด้านแนวคิดและทฤษฎีไม่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นคำไวพจน์ คำศัพท์สูง การซ้ำคำ การซ้อนคำ การเล่นเสียงของคำ สัมผัสสระ สัมผัสอักษร ก็มีความเหมือนกัน ดังนี้

2.1. การใช้คำศัพท์จะมีใช้อย่างมากมายในวรรณคดีไทย ที่ใช้กันมากมักจะเป็นคำที่ใช้เรียกแทน คน ช้าง ม้า ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงจันทร์ เมือง ห่วงน้ำ ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นต้น คำเหล่านี้มักได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลีสันสกฤตและภาษาเขมรเป็นส่วนใหญ่

2.2. การเล่นคำมีการใช้คำซ้ำ คำซ้อน มาจัดวางไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกันหรือในข้อความที่ต่อเนื่องกัน โดยให้ความหมายต่างกัน

2.3. การใช้คำสัมผัส มีการใช้ทั้งสัมผัสสระชนิด สัมผัสสระคั่น สัมผัสอักษร 2 คำ สัมผัสอักษร 3 คำ และสัมผัสอักษร 4 คำ ในวรรณคดีไทยทั้ง 6 เรื่อง

2.4. การเลียนเสียงธรรมชาติ คำเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำอย่างหนึ่งที่กวีไทยนิยมมาก เพราะคำประเภทนี้เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น มีเสียงร้องครวญคราง โอยๆ ฮือๆ หรือเสียงเลียนธรรมชาติอื่นๆ เช่น โครม ตูม เปรี๊ยะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ มีดังนี้

1.1. การเรียนการสอนวรรณคดีไทยในระดับประถมศึกษาในช่วงที่ผ่านมา มักเป็นการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ โดยผู้สอนจะอ่านหรือเล่าให้ฟังเป็นสำนวนของตนเอง ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาตามภาษาที่ผู้สอนบอก มิได้เข้าใจจากการอ่านของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เรียนไม่ได้สัมผัสถึงศิลปะการใช้คำในวรรณคดีมากนัก ดังนั้นจึงควรนำผลการวิจัยที่พบในครั้งนี้นำไปใช้ในการเรียนการสอน เป็นนวัตกรรมการสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น ป้ายนิเทศ เกม หรือจัดนิทรรศการ

1.2. ศิลปะการใช้คำในวรรณคดีเป็นตัวอย่างการใช้ภาษาที่ไพเราะ ประณีต ดังนั้นผู้สอนจึงควรนำมาเป็นแนวทางให้ผู้เรียนในการพูดและการเขียน เช่น การเขียนคำประพันธ์ การเขียนคำขวัญ การพูดสุนทรพจน์ หรือการพูดอื่นๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการใช้ภาษาที่มีศิลปะอันเป็นการส่งเสริมสุนทรียภาพในบุคคลได้ประการหนึ่ง

1.3. ด้านการเรียนการสอนเราควรฝึกให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมวรรณคดีต่างๆ เช่น วันภาษาไทยมีการแต่งกลอนจากงายไปหายากตามระดับชั้น ชิงรางวัล การอ่านทำนองเสนาะ ชิงรางวัล และจัดการแสดงละครจากเนื้อเรื่องในวรรณคดีเป็นเรื่องๆ ไปตามระดับชั้น จะทำให้เด็กเข้าถึงวรรณคดีได้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมสมัยใหม่ เพื่อเปรียบเทียบการใช้ภาษากับวรรณคดีเดิม

2.2. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะวรรณกรรมล้านนา เพื่อดูข้อแตกต่างของวรรณกรรมทั้งสอง

2.3. ควรมีการวิจัยเพื่อค้นหาว่าเรื่องไหนที่ผู้อ่านสนใจอ่านมากที่สุด เพื่อทำเป็นสถิติในการศึกษาครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2554). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม1**(พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร.
- กิตติพงศ์ วงศ์ทิพย์. (2545). **การพัฒนาการเรียนหลักภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยยึดรูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียน**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2547). **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2554). **วรรณคดีวิจารณ์**(พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชันร์ชัย อธิเกียรติ, สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์, เรณู ทวีนนท์. (2554). **ภาษาไทยวรรณคดีและวรรณกรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- จันทพร พลอินตา. (2546). **ผลการใช้ชุดการเรียนการสอนเพื่อการเขียนเชิงสร้างสรรค์จากสาระวรรณคดีไทยแบบบูรณาการ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. การค้นคว้าแบบอิสระ ศษ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- จินตนา ภัคดีชายแดน. (2522). **อยุธยาवासन**(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2525). **สุนทรียภาพในลิลิตยวนพ่าย**. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. (2553). **การวิจัยทางภาษาไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์สุนทร อนันมบุตร. (2551). **การอ่านเพื่อการวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นพคุณ คุณาชีวะ. (2555). **หลักภาษาไทยในหลักสูตรมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิตยา กาญจนวรรณ. (2554). **การวิเคราะห์โครงสร้างภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เนตรทราย คงอนุวัฒน์. (2550). **ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในนวนิยายของวัฒน์ วรรณยางกูร**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **แลลดวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

- เบญจมาศ พลอินทร์. (2535). **พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 5).
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2551). **หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประทีป วาทิกทินกร. (2553). **ลักษณะการใช้ภาษาไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประทีป วาทิกทินกร. (2554). **ร้อยกรอง**(พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2540). **การเขียนแบบสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พรทิพย์ คำดี. (2545). “**การใช้ภาษาไทยในการเขียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัย
แม่โจ้**” รายงานผลการวิจัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พิราวรรณ สังข์จันทร์. (2550). **ศึกษาศิลปะการใช้ภาษา และกลวิธีการสร้างตัวละครใน
เรื่องสั้นอีโรติก ของสุจินดา ชันตยาหลงกต**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- พิมพ์ประไพ ธวัชวงศ์. (2542). **การใช้กิจกรรมนิทานเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนเชิง
สร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม.,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- รังสรรค์ สีมานนท์. (2534). **วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับรางวัลของจินตนา
ปิ่นเฉลียว**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.
- รื่นฤทัย ลัจจพันธุ์. (2545). **ความรู้ทั่วไปทางภาษาและวรรณกรรมไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 12).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรรณภา ชำนาญกิจ. (2549). **ขนบวรรณศิลป์กับประพันธศาสตร์ไทยสมัยใหม่ใน
กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์**. วิทยานิพนธ์
อ.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วรรณรัตน์ ศรียาภักย์. (2556). “**ลักษณะและสถานภาพการใช้บุรุษสรรพนามในวรรณคดี
ไทยสมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์**” รายงานการวิจัย. พระเยา: คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา.
- วรรณรัตน์ ศรียาภักย์. (2554). **ภาษาไทยเพื่อการประยุกต์ใช้**. นนทบุรี: สัมปชัญญะ.
- วันเนา ยูเด็น. (2547). **วรรณคดีเบื้องต้น**(พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

- ติวกันท์ ปทุมสูติ. (2548). **การเขียนสร้างสรรค์ ไม่ยากอะไรเลย**. กรุงเทพฯ: นวสาส์นการพิมพ์.
- สมเกียรติ รัชมณี. (2551). **ภาษาวรรณศิลป์**(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สายน้ำใจ.
- สันทัต จันทรชุน. (2549). **การใช้คำ ภาษิต และโวหารในวรรณกรรมเพลงบอกของเพลงบอกสร้อย เสียงเสนาะ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- เสาวภา ธานีรัตน์. (2538). **พื้นฐานการอ่านภาษาไทยวรรณคดีไทย**. นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- เสาวภา ธานีรัตน์. (2554). **วรรณกรรมศึกษา ตอนการศึกษาวรรณคดีไทย**. นครศรีธรรมราช: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- เสาวลักษณ์ อนันตคานต์. (2554). **วรรณกรรมเอกของไทย**(พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสาวลักษณ์ อนันตคานต์. (2554). **วรรณกรรมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). **แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เล่ม 2 ช่วงชั้นที่ 2 (ประถมศึกษาปีที่ 4-6)**. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). **วรรณคดีลำนำชั้นประถมศึกษาปีที่ 2**. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว .
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). **วรรณคดีลำนำชั้นประถมศึกษาปีที่ 3**. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). **วรรณคดีลำนำชั้นประถมศึกษาปีที่ 4**. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **วรรณคดีลำนำชั้นประถมศึกษาปีที่ 5**. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). **วรรณคดีลำนำชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว.
- อัศววิทย์ เรืองรอง. (2543). **สหวิทยาการสู่สหัสวรรษใหม่**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- อัมพร สุขเกษม. (2524). **ความรู้เบื้องต้นร้อยกรองไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	นางสุพัตรา วีรัตน์เกษม
วัน เดือน ปี เกิด	13 กุมภาพันธ์ 2504
ที่อยู่ปัจจุบัน	511/ 2 ถนนเมืองชุมชอย 2 ตำบลแม่ต๋ำ อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
ที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านต้าดอนมูล อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ครูชำนาญการพิเศษ
ประสบการณ์การทำงาน ปัจจุบัน	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านต้าดอนมูล ตำบลบ้านต้า อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2530	ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (คช.บ.) สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

